

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ ПРАВА ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

Кафедра міжнародних відносин

**Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії»**

Освітня програма 291.00.02 «Регіональні студії»

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ШЛЯХ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДО ВСТУПУ В НАТО ТА
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ**

**Студентки 4 курсу
денної форми навчання
Нестеревич Дарії
Вікторівни**

**Науковий керівник:
канд. іст. наук, доцент,
Мельник Г. М.**

Київ – 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження	6
1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження	23
РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДО НАТО ТА ЄС	30
2.1. Суспільно-політичні зміни після 1989 року: демократизація та економічні реформи	30
2.2. Роль Польщі у Центрально-Східній Європі: стратегічні виклики та можливості.....	35
РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕС ПРИЄДНАННЯ ПОЛЬЩІ ДО НАТО	41
3.1. Основні етапи інтеграції Республіки Польща до Північноатлантичного альянсу	41
3.2. Вплив членства Польщі на безпеку та обороноздатність країни.....	54
РОЗДІЛ 4. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ПОЛЬЩІ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ	63
4.1. Виконання політичних, економічних та правових вимог ЄС	63
4.2. Соціально-економічні наслідки членства Польщі у Європейському Союзі	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	83
ДОДАТКИ	102

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АПК	Агропромисловий комплекс
БРСР	Білоруська Радянська Соціалістична Республіка
ВВП	Валовий внутрішній продукт
ЄС	Європейський Союз
ЗМІ	Засоби масової інформації
МЗС	Міністерство закордонних справ
НАТО	Організація Північноатлантичного договору
ОБСЄ	Організація з безпеки і співробітництва в Європі
ОВД	Організації Варшавського Договору
ПЗМ	Партнерство заради миру
ПОРП	Польська об'єднана робоча партія
ПРО	Протиракетна оборона
РП	Республіка Польща
СОТ	Світова організація торгівлі
СРСР	Союз Радянських Соціалістичних Республік
США	Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Кінець XX століття був відзначений такими епохальними подіями, як крах соціалістичної системи, розпад Організації Варшавського Договору та Радянського Союзу, об'єднання Німеччини, що призвело до перестановки сил у Європі та світі. Вони безпосередньо вплинули на долі багатьох держав, у тому числі на країни Центрально-Східної Європи. Найбільш показовим тут є досвід Польщі, яка в результаті змін, що відбулися на початку 1990-х років повністю переорієнтувала свою зовнішню політику – її стратегічними цілями стали інтеграція до Північноатлантичного Альянсу (далі – НАТО) та приєднання до Європейського Союзу (далі – ЄС). Цьому курсу було підпорядковано інші напрями зовнішньої політики республіки.

У результаті 1999 року Варшава інтегрувалася до НАТО, а 2004 року до ЄС. Польща розраховувала стати сильною державою в центрі Європи, здатною впливати на політику зазначених міжнародних організацій, відігравати роль регіонального лідера та «інтегратора» для країн Східної Європи.

Проблема зовнішньополітичного курсу Польщі щодо НАТО та ЄС є надзвичайно актуальною і потребує вирішення як у теоретичному, так і в науково-дослідному планах. Необхідність примирення національних інтересів із загальноєвропейськими, прагнення взяти на себе роль локомотива інтеграції Євросоюзу, стати першим союзником США в Європі, підвищити своє значення на континенті – це проблеми та питання, які виникли після вступу Польщі до Північноатлантичного Альянсу та Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є зовнішня політика Республіки Польща.

Предмет дослідження є особливості євроатлантичної та європейської інтеграції Республіки Польща.

Метою роботи є дослідження основних проблем на шляху Республіки Польща до вступу в НАТО та ЄС.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні дослідні завдання:

- проаналізувати стан наукової розробки і джерельну базу дослідження;
- визначити понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження;
- розглянути політичні та економічні передумови інтеграції Республіки

Польща до НАТО та ЄС;

- дослідити основні етапи інтеграції до Північноатлантичного альянсу;
- вивчити вплив членства на безпеку та обороноздатність країни;
- проаналізувати механізм євроінтеграції Польщі;
- розкрити соціально-економічні наслідки членства Польщі у

Європейському Союзі.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що воно є внеском у вивчення зовнішньої та безпекової політики Польщі. Зміст та висновки дослідження можуть бути використані в рамках лекційних курсів та практичних занять із світової політики та історії європейської інтеграції, зовнішньої регіональної політики ЄС, культурної дипломатії ЄС, в курсі з історії міжнародних відносин.

Структура та обсяг дослідження. Дослідження складається із вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та літератури (197 позицій), трьох рисунків та одного додатку. Загальний обсяг роботи становить 102 сторінки, основний обсяг становить 80 сторінок.

Апробація результатів бакалаврської роботи. Основні положення та висновки були апробовані автором у формі доповіді на Всеукраїнській науковій онлайн-конференції «Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин» (17 квітня 2025 року, м. Київ)¹.

¹ Нестеревич Д. В., Мельник Г. М. Членство Польщі в НАТО: безпекові виклики для регіону в контексті російсько-української війни. *Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин: науковий збірник*. Київ, 2025. С. 75-78.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки проблеми та джерельна база дослідження

Питання зовнішньої політики Республіки Польща (далі – РП), її інтеграція до міжнародних організацій та розвитку двосторонніх відносин знайшли відгук у вітчизняній та зарубіжній історіографії. У даному випадку доречно розділити літературу, що є в нашому розпорядженні, на два великі блоки: вітчизняний і зарубіжний. У свою чергу, ці блоки діляться за проблемно-хронологічним принципом.

Вітчизняна історіографія включає наступні групи робіт.

Лише в середині 1990-х років з'явилися перші наукові праці українських істориків та політологів на тему посткомуністичного розвитку країн Центрально-Східної Європи, зокрема Польщі, реалізації міждержавних відносин та формулювання стратегій інтеграції до НАТО і ЄС. На особливу увагу заслуговують дослідження М. Карліна², В. Ложечкіна³, І. Мандрика⁴ та С. Федонюка⁵.

У дослідженнях цих науковців розкрито перші кроки лідерів колишніх соціалістичних країн на шляху державного будівництва, показано реакцію світової спільноти та міжнародних організацій на ці події. Наприкінці 1990-х років значно зросла кількість праць українських науковців. Ці дослідження відзначаються глибоким аналізом проблем реалізації країнами Центральної та Східної Європи стратегій інтеграції до НАТО та ЄС, їхніх відносин з ними та співробітництва з Україною. Вагомий внесок у дослідженнях краху

² Карлін М. І. Наслідки й проблеми інтеграції Польщі в Європейський Союз: погляд з України. *Науковий вісник*. 2009. № 3. С.154–157.

³ Ложечкін В. С. До питання восьмої річниці перебування Польщі в ЄС. *Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2012. № 7. С. 15–20.

⁴ Мандрик І. П. Особливості соціально-економічного розвитку Польщі після вступу до Європейського Союзу. *Актуальні проблеми країнознавчої науки* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 9–10 жовтня 2014 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. Луцьк, 2014. С. 27–31.

⁵ Федонюк С. В. Наслідки приєднання до ЄС : Польща на фоні країн ЦСЄ. *Досвід вступу Польщі до Європейського Союзу : уроки для України* : матеріали Міжнар. круглого столу (м. Луцьк, 21 трав. 2009 р.) / за ред. С. В. Федонюка. Луцьк, 2009. С. 92–116.

комуністичних режимів у країнах регіону, здійснення складних внутрішніх трансформацій та пошуку нових зовнішньополітичних орієнтирів зробили львівські історики Н. Бокало та С. Трохимчук у монографії «Проблеми і перспективи демократизації в країнах Центральної та Східної Європи (на прикладі чотирьох країн Вишеградської четвірки)»⁶. На основі ґрунтовного фактологічного аналізу зарубіжної літератури автори систематизують чинники, що зумовили фундаментальні трансформації в Центрально-Східній Європі, та визначають специфіку процесу демократизації в кожній з країн Вишеградської четвірки - Польщі, Словаччині, Угорщині та Чехії. Визначенню місця країн Центрально-Східної Європи в політиці впливових європейських держав та США, НАТО і ЄС була присвячена книга В. Вакуліча «Відносини США і ЄС та перспективи розширення інтеграційних процесів в Європі»⁷. На думку автора, «після розпаду Радянського Союзу вирішення проблем колишніх радянських держав-сателітів стало одним із пріоритетів для всього трансатлантичного простору. З метою уникнення безладного розвитку регіону Центрально-Східної Європи сторони домовилися проводити спільну політику, суть якої визначалася положеннями Трансатлантичної декларації»⁸.

З розширенням кордонів НАТО та ЄС на схід, дослідження євроатлантичної та європейської інтеграції (особливо польського досвіду) в Україні набули нового звучання. Ці дослідження розвивали О. Власюк⁹, П. Грицак¹⁰, Г. Зеленько¹¹ та інші дослідники і науковці.

⁶ Бокало Н., Трохимчук С. Проблеми і перспективи демократизації в країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі Вишеградської четвірки). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 132 с..

⁷ Вакулич В. М. Відносини "США – ЄС" і перспективи поширення інтеграційного процесу в Європі. Кіровоград : НАН України, 2000. 51 с.

⁸ Вакулич В. М. Відносини "США – ЄС"... 51 с.

⁹ Власюк О. Міжнародні і геополітичні аспекти необхідності європейської та євроатлантичної інтеграції. *Євроатлантикінформ*. 2005. № 6. С. 58–60.

¹⁰ Голуб А. Стратегія національної безпеки Республіки Польща та політичний \характер виконавчої влади в Польщі. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2023. № 4 (64). С. 12 –21.

¹¹ Зеленько Г. Вишеградська четвірка матиме на Заході те, що заробить на Сході. *Політика і час*. 2005. № 2. С. 38–46.

Проблемам формування та реалізації стратегії європейського вибору країнами Центральної та Східної Європи присвячена наукова праця О. Ковальової «Інтеграційна стратегія країн Центральної та Східної Європи на сучасному етапі розширення ЄС»¹². У ній автор детально розглядає процес п'ятого розширення ЄС (на той час нереалізованого), визначає його основні етапи та особливості. Важливою частиною книги є аналіз документів, ухвалених інституціями ЄС у ході переговорів з представниками країн-претендентів на членство в ЄС. О. Ковальова аналізує процес європейської інтеграції та наголошує на важливості досвіду країн Центральної та Східної Європи для України. У монографії В. Копиці «Європейський Союз: досвід розширення та Україна» здійснено детальний багаторівневий аналіз процесу європейської інтеграції¹³. У ній автор досліджує роки становлення Європейського Союзу та простежує процес трансформації до його сучасного стану. У цьому контексті особливе місце відводиться «розширенню ЄС на схід» та відносинам ЄС з Україною і РФ.

Тепер звернемося до робіт зарубіжних дослідників, які ми розділили на чотири групи за проблемним принципом.

1. Роботи, присвячені спільним питанням зовнішньої політики Польщі в 1989-2005 роках, а також розвитку відносин РП з окремими державами.

Так, робота польського автора О. Мадзьяк-Мішевської присвячена розвитку відносин Польщі з Україною¹⁴. Дослідниця, зокрема, акцентує увагу на тому, що Україна може піти польським шляхом і, скориставшись допомогою Варшави, вступити до НАТО та ЄС. Однак польська громадськість має бути більш консолідованою з цього питання. Дослідниця вважає, що участь Варшави в інтеграції України до Альянсу підніме її статус як у регіоні, так і у Євросоюзі.

¹² Ковальова О. Інтеграційні стратегії країн Центральної і Східної Європи на сучасному етапі розширення Євросоюзу. *Розширення ЄС: Аналітичний щоквартальник*. Київ, 2003. Вип. 1. С. 20–38.

¹³ Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. Київ, 2005. 448 с.

¹⁴ Magdziak-Miszewka A. Stosunku polsko-ukrainski. Problemy miedzynarodowe. Biuletyn Centrum Stosunkow miedzynarodowych Instytutu Spraw Publicznych. Warszawa, 1997. S. 64–87.

Підходи польських авторів тією чи іншою мірою спираються на основні положення двох концепцій – польського політичного діяча Р. Дмовського та його ідеологічного супротивника, першого глави відродженої польської держави Ю. Пілсудського. Перший вважав, що Польща може забезпечити свою безпеку, об'єднавшись разом із Росією (як варіант, із Росією та Францією за підтримки США). Ю. Пілсудський наполягав на тому, щоб Польща вела самостійну, незалежну, передусім від Росії, зовнішню політику. Ці дві концепції трансформувалися у дві домінуючі тенденції у мисленні польської політичної еліти. З одного боку – журнал «Культура», що видавався польськими емігрантами в Парижі, що продовжував розвивати ідеї Р. Дмовського. З іншого боку, концепція прозахідної, проамериканської орієнтації.

Польські дослідники також приділяють увагу проблемі взаємин ЄС та східноєвропейських країн, наголошуючи на тому, що за вступом країн Східної Європи до ЄС стояли не лише економічні та політичні мотиви, але також ідеалістичні уявлення про «повернення до Європи» після десятиліть орієнтації на Москву. Серед польських досліджень з цієї проблеми варто виділити роботи М. Банковича¹⁵, К. Гавликовський-Хуцкель, О. Желіньської-Гленбовської¹⁶, Р. Кузняра¹⁷, К. Счерського¹⁸, Ю. Фішера¹⁹, І. Чищельської-Кликовської²⁰ та інших.

Так, Ю. Фішер у своїй роботі «Трансатлантична співпраця. Політичні, економічні та політичні аспекти» розглядає розширення ЄС на схід у

¹⁵ Bankowicz M. *Demokracja. Zasady, procedury, instytucje*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015. 201 s.

¹⁶ Gawlikowska-Hueckel K., Zielińska-Głębocka A., *Integracja europejska. Od jednolitego rynku do unii walutowej*. Warszawa : C. H. Beck, 2004. 340 s.

¹⁷ Kuźniar R. *Droga do wolności. Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*. Warszawa, 2012. 415 s.

¹⁸ Szczerski K. *Utopia europejska. Kryzys integracji i polska inicjatywa naprawy*. Kraków, 2017. 256 s.

¹⁹ Fiszer J. *Współpraca transatlantycka. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczne*. Warszawa : Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk : Fundacja im. Konrada Adenauera, 2014. 356 s.

²⁰ Ciesielska-Klikowska J. *Francja i Niemcy w procesie integracji europejskiej w latach 1992–2007*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017. 592 s.

глобальному контексті повернення західної цивілізації на схід європейського континенту після закінчення холодної війни та особливу увагу приділяє значенню євроінтеграції для підтримки стратегічної стабільності у східноєвропейському регіоні²¹.

У колективній монографії К. Гавліковської-Хуцкель та О. Желінської Гленбовської «Європейська інтеграція. Від єдиного ринку до валютного союзу» досліджується вплив розширення ЄС на економіки нових членів та перспективи прискорення економічного розвитку у зв'язку з розширенням²².

У роботі К. Счерського «Європейська утопія: криза інтеграції та польська ініціатива щодо її виправлення», що викликала суперечливі відгуки експертної спільноти, розглядається потенціал східноєвропейських держав для оздоровлення ідеології Євросоюзу. Автор припускає, що саме нові європейські держави (насамперед Польща) будуть здатні запропонувати інтеграційному об'єднанню нові форми, які враховують різноманітність народів континенту та його відмінності²³.

Фундаментальне дослідження І. Чищельської-Кліківської «Франція та Німеччина у процесі європейської інтеграції у 1992–2007» містить багато цінних спостережень з проблеми співробітництва та, особливо, конкуренції даних держав у рамках європейського проекту та їх взаємодії в процесі вироблення європейської політики розширення²⁴.

У монографії М. Банковича «Демократія: правила, процедури, інститути» автор розглядає зокрема проблему впливу європейських інститутів на розвиток східноєвропейських держав у процесі розширення ЄС. Загалом польські автори

²¹ Fiszer J. Współpraca transatlantycka. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczne. Warszawa : Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk : Fundacja im. Konrada Adenauera, 2014. 356 s.

²² Gawlikowska-Hueckel K., Zielińska-Głębocka A., Integracja europejska. Od jednolitego rynku do unii walutowej. Warszawa : C. H. Beck, 2004. 340 s.

²³ Szczerski K. Utopia europejska. Kryzys integracji i polska inicjatywa naprawy. Kraków, 2017. 256 s.

²⁴ Ciesielska-Klikowska J. Francja i Niemcy w procesie integracji europejskiej w latach 1992–2007. Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017. 592 s.

схильні високо оцінювати історичне значення приєднання східноєвропейських держав до ЄС, бачачи у ньому природний економічний, соціальний та політичний процес. Критична частина зауважень експертів у більшості випадків відноситься до положення східноєвропейських держав усередині Євросоюзу вже після розширення²⁵.

2. Роботи, присвячені розширенню НАТО на схід та інтеграції Польщі до Північноатлантичного Альянсу.

У цій групі робіт виділимо роботи польського дослідника Р. Стемпловскі, який вказував на те, що членство в міжнародних організаціях, до яких входять найбільш розвинуті держави, є насамперед засобом максимізації становища Польщі у світовій системі²⁶. Якби не було Північноатлантичного Альянсу чи Європейського Союзу, РП у геополітичному сенсі все одно вийшла б з небезпечної зони між Росією та Німеччиною. Після розпаду Організації Варшавського Договору (ОВД) та СРСР Альянс став являти собою інституційний прояв безпеки у світовій системі.

Окрему групу складають праці Р. Асмуса²⁷, Т. Едмунда²⁸, К. Кадіновича²⁹, Я. Новака³⁰, П. Залікова³¹, в яких проблема членства РП в НАТО розглядається в контексті більш загальних питань розширення Північноатлантичного блоку на схід.

Серед досліджень останнього часу заслуговує на увагу фундаментальна монографія «Польща на глобальній шахівниці»³² А. Бальцера та

²⁵ Bankowicz M. *Demokracja. Zasady, procedury, instytucje*. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015. 201 s.

²⁶ Stemplowski R. Poland in the World System: Transformation of the Political System and Foreign Policy Making. *Evropa*. 2001. № 1. P. 279–287.

²⁷ Asmus R. D. Rebuilding the Atlantic alliance. *Foreign Affairs*. 2003. Vol. 82, No 5. P. 23–31.

²⁸ Edmunds T. NATO and its new members. *Survival*. 2003. Vol. 45, No 3. P. 147–166.

²⁹ Kadinovic K. The expansion of NATO and the new European security. Washington, 1997. 38 p.

³⁰ Nowak J. The European security architecture: after the NATO decisions in Madrid. Washington, 1997. P.177–194.

³¹ NATO expansion wasn't ruled out. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1995/08/10/opinion/IHT-nato-expansion-wasnt-ruled-out.html> (дата звернення: 17.03.2025).

³² Balcer A., Wóycicki K. *Polska na globalnej szachownicy*. Warszawa : Wydawnictwo Poltext, 2014. 390 s.

К. Вуйчицького, перший з яких був також одним із ідеологів програми «Східне партнерство».

Підготовлена колективом авторів монографія за редакцією З. Біленя «Зовнішня політика Польщі в ХХІ столітті»³³ цікава, перш за все, тим, що акцентує увагу не так на успіхах, досягнутих Польщею на шляху до євроатлантичної спільноти, скільки на тих викликах, що стоять перед країною, які пов'язані з пошуками нової ідентичності на міжнародній арені. На увагу заслуговують також монографії близького до ліберальних польських еліт дипломата та вченого-міжнародника Р. Кужняра «Шлях до волі. Зовнішня політика Третьої Речі Посполитої» та «Зовнішня політика Третьої Речі Посполитої»³⁴, під час аналізу яких, однак, слід пам'ятати про послідовно прозахідні ідеологічні установки їх автора, який вважає приєднання Польщі до ЄС та НАТО «входом країни до землі свободи», а також про його конфлікт із націонал-консерваторами (Р. Кужняр був звільнений з посади директора Польського інституту міжнародних справ невдовзі після приходу до влади партії «Право та справедливість» у 2007 р.).

Великий інтерес представляє колективна робота «Польща. Європейська чи національна?»³⁵, до якої увійшли роботи таких великих польських вчених та політичних діячів як, наприклад, А.А. Ротфельд. У центрі уваги дослідників знаходиться цілий спектр проблем, пов'язаних із наслідками трансформації та євроінтеграції постсоціалістичної Польщі: самовизначення поляків у нових умовах, питання еміграції та імміграції, місце католицької церкви у суспільному житті, проблема уніфікації системи освіти тощо. Незважаючи на загальний «єврооптимістичний» настрій авторів, ключове питання про національне та європейське самовизначення Польщі зрештою визнається ними

³³ Poland's Association Agreement with the European Union. URL: <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/dpc/article/download/4944/3444> (дата звернення: 16.03.2025).

³⁴ Kuźniar R. Droga do wolności. *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*. Warszawa, 2012. 415 s.

³⁵ Polska europejska czy narodowa / red. M. Jarosz. Warszawa, 2014. 273 s.

відкритим, що вкотре підкреслює актуальність цієї проблеми і, ймовірно, непередбаченість польського історичного вибору у ХХІ ст.

Крім «класичних» праць з геополітики «англосаксонської» та «континентальної» традицій під час підготовки дослідження використовувалися роботи сучасних авторів (істориків, політологів, експертів-міжнародників), які працюють у геополітичній парадигмі досліджень, таких як Р. Каплан³⁶, Д. Ленчовські³⁷. Необхідно окремо згадати монографію Р. Земби «Зовнішня політика Польщі в євроатлантичній зоні»³⁸, в якій автор не лише у глобальному історичному контексті аналізує зовнішню політику Польщі після 1989 р. і формування нових відносин Третьої Речі Посполитої з найважливішими для неї партнерами (Францією, Німеччиною, США, Україною, Білорусією, країнами Вишеградської групи), але й пропонує власне розуміння «міжнародних ролей», які Польща грає в євроатлантичному союзі.

3. Роботи, присвячені інтеграції Польщі до Європейського Союзу.

У 1990-ті роки в польській історіографії провідні позиції зайняли проблеми європеїстики, вивчення Євросоюзу. У дослідженнях з питань безпеки ключове значення надавалося проблемі трансатлантизму, відносинам ЄС–НАТО на рубежі століть. Поряд із науково-дослідними інститутами, які займалися комплексним вивченням питань польської безпеки (наприклад, Польським інститутом міжнародних відносин при МЗС РП), з'явилися центри, які займаються переважно східним напрямом зовнішньої політики Польщі. У сфері їхніх інтересів є, серед інших питань, східна політика ЄС та перспективи розширення Євросоюзу на схід та роль Польщі у цьому процесі. Серед таких інституцій можна назвати Центр міжнародних відносин.

Дослідження вищезгаданих інститутів мають прикладний аналітичний або теоретичний академічний характер і покликані дати зрозумілі відповіді на питання про місце та роль РП у Євросоюзі, перспективи Польщі стати лідером

³⁶ Kaplan R. D. *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate*. New York : 2012. 432 s.

³⁷ Lenczowski J. *Full Spectrum Diplomacy and Grand Strategy: Reforming the Structure and Culture of U.S. Foreign Policy*, 2011. 230 s.

³⁸ Zięba R. *Polityka zagraniczna Polski w strefie euroatlantyckiej*. Warszawa, 2013. 312 s.

розширення ЄС тощо. Прикладом таких досліджень є написана з позицій реалізму книга Центру міжнародних відносин «Східний вимір ЄС - реальний шанс чи idea fix польської політики?», опублікована у Варшаві за редакцією П. Ковалю у 2002 році³⁹.

Проблемам інтеграції РП до Євросоюзу приділили увагу наприкінці 1990-х–2000-х рр. польський історик Е. Кавецька-Вірзіховська⁴⁰, та англійський дослідник Ч. Паттен⁴¹.

Роботи А. Ожельський-Стончек⁴² та Р. Підгужанській⁴³ дозволяють оцінити вплив польських політичних партій на зовнішньополітичний курс країни.

Концептуальні засади та основні напрямки зовнішньої політики урядів РП у досліджуваний період вивчені у колективній монографії групи політологів Ягеллонського клубу за редакцією П. Мусялека⁴⁴, у роботах Р. Земби⁴⁵, А. Хояна⁴⁶.

У монографії Регіонального центру міжнародних дискусій у Катовиці за редакцією К. Чорник та М. Лакового⁴⁷ проведено аналіз найважливіших проблем політики безпеки Польщі, що стали перед країною в другому

³⁹ Smolar A. Polska polityka wschodnia i członkostwo w Unii Europejskiej. „Wymiar Wschodni” UE – szansa czy idée fixe polskiej polityki? / red. P. Kowal. Warszawa, 2002. 39 s.

⁴⁰ Kawecka-Wyrzykowska E. Ekonomiczne i pozaekonomiczne motywy członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Warszawa, 1996. 54 s.

⁴¹ Patten Ch. The European Union and the World. *Europe in the New Century. Visions of an Emerging Superpower*. 2001. № 77(4). P. 1008–1009.

⁴² Orzelska-Stączek A. Rola Polski w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa w ocenie głównych sił politycznych. System euroatlantycki i bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym świecie. Miejsce i rola Polski w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa / red. J. M. Fiszer. Wydawca: Instytut Studiów Politycznych PAN. Warszawa, 2013. S. 281–300.

⁴³ Podgórzńska R. Polityka zagraniczna w kampaniach wyborczych Lecha Kaczyńskiego i Donalda Tuska w 2005 roku – prognozy na 2010 rok. *Kultura i Edukacja*. 2010. Nr. 3 (77). S. 56–76.

⁴⁴ Musiałek P. Główne kierunki polityki zagranicznej rządu Donalda Tuska w latach 2007–2011 / red. P. Musiałek. Kraków: Wydawnictwo eSPe, 2012. 317 s.

⁴⁵ Zięba R. Bezpieczeństwo w polityce zagranicznej RP rządu koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego. *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*. 2013. Nr. 1–2. S. 9–33.

⁴⁶ Chojan A. Fundamenty ideowe i cele polityki zagranicznej Prawa i Sprawiedliwości z perspektywy 2005 roku. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*. 2016. Nr. 1. S. 202–228.

⁴⁷ Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku / red. K. Czornik, M. Lakomy. Katowice : Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Katowicach, 2014. 460 s.

десятилітті ХХІ ст., як зовнішньої, так і внутрішньої природи. У своїх роботах автори не лише охарактеризували основні загрози національній безпеці Польщі, а й запропонували методи протидії їм.

Важливими темами, що перебувають у центрі уваги польських експертів, є різні аспекти трансатлантичного співробітництва, діяльність НАТО, розширення альянсу на схід, позиція у ньому Польщі, її роль у даних процесах.

У цьому зв'язку заслуговує на увагу монографія, видана Інститутом політичних досліджень Польської академії наук за редакцією Ю. М. Фішера та інших⁴⁸. Її автори дотримуються думки про те, що в найближчі десятиліття складеться новий світовий порядок поліцентричного характеру, де ключову роль, поряд з Америкою, відіграватимуть Китай, Індія, тоді як гарантом міжнародної безпеки залишиться трансатлантична система з провідною роллю Сполучених Штатів, ЄС та НАТО. При цьому Польщі необхідно співпрацювати як з Євросоюзом, так і з Північноатлантичним альянсом.

Темі трансатлантичного співробітництва присвячені також роботи Б. Вініда⁴⁹, М. Вонгровський⁵⁰, Б. Гурки-Вінтер⁵¹, А. Джевицького⁵², М. Домбровської та А. Кос⁵³, Р. Кузьняра⁵⁴, М. Попівського⁵⁵, Р. Якимовича⁵⁶.

⁴⁸ Współpraca transatlantycka. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczne / red. J. M. Fiszer, P. Olszewski, B. Piskorska, A. Podraza. Warszawa : Instytut Studiów Politycznych PAN, 2014. 356 s.

⁴⁹ Winid B. Od Bukaresztu do Chicago – NATO w obliczu wyzwań i nowych możliwości. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. I (29). S. 77–97.

⁵⁰ Wągrowska M. NATO – pytania o przyszłość. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*. 2011. Nr. 4 (3). S. 11–24.

⁵¹ Górka-Winter B. NATO po Lizbonie: strategia dobra dla wszystkich. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 2011. Nr. 1. S. 161–171.

⁵² Drzewicki A. Proces rozszerzenia NATO jako instrument realizacji polskiej polityki wschodniej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*. 2013. Nr. 1 (1). S. 75–92.

⁵³ Dąbrowska M., Kos A. Rozwój współpracy wojskowej w stosunku do NATO na przykładzie udziału Wojska Polskiego i Bundeswehry w działania militarnych prowadzonych w Afganistanie. *Zeszyty Naukowe*. 2014. Nr. 1 (9). S. 53–64.

⁵⁴ Kuźniar R. NATO w nowym środowisku strategicznym. *Sprawy Międzynarodowe*. 2006. Nr. 3. S. 21–47.

⁵⁵ Popowski M. Transatlantyckie struktury bezpieczeństwa w obliczu kryzysu ukraińskiego. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. IV (32). S. 97–105.

⁵⁶ Jakimowicz R. Członkostwo Polski w NATO jako determinanta bezpieczeństwa politycznego i militarnego. *Polityka zagraniczna Polski. 25 lat doświadczeń*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016. 224 s.

Автори сходяться на думці, що членство в НАТО є найбільш надійною гарантією зовнішньої безпеки Польщі у мирний час.

Аналіз відносин Польщі та США здійснено у роботах Р. Земби⁵⁷, Д. Мільчарека⁵⁸, О. Михальського⁵⁹, П. Пакули⁶⁰, М. Хабовського⁶¹.

Значна кількість праць польських вчених присвячена темам інтеграційної діяльності ЄС, формування та реалізації Спільної зовнішньої політики та політики безпеки, загальної політики безпеки та оборони, східної політики Союзу, ролі Польщі у ньому та її впливу на дані процеси. Тут можна відзначити монографію А. Цюпиньського⁶², праці К. Міщанка⁶³, Р. Земби⁶⁴, дисертацію А. Ковальчик⁶⁵, колективне дослідження співробітників Центру міжнародних відносин у Варшаві⁶⁶, роботи А. Адамчика⁶⁷, О. Барбурський⁶⁸, П. Ковалю⁶⁹, С. Козея та Р. Формушевич⁷⁰, Р. Кузьняра⁷¹, О. Легуцької⁷², М. Мруза⁷³, Л. Осінської⁷⁴.

⁵⁷ Zięba R. Implikacje stosunków polsko-amerykańskich dla polityki zagranicznej Polski. *Przegląd Politologiczny*. 2015. Nr. 2. S. 7–20.

⁵⁸ Milczarek D. Między Waszyngtonem a Brukselą – możliwe kierunki rozwoju polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. *Studia Europejskie*. 2006. Nr. 2. S. 9–32.

⁵⁹ Michalski A. Stosunki Polski ze Stanami Zjednoczonymi. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 2006. Nr. 1. S. 81–88.

⁶⁰ Pacuła P. Polska – USA: co może nam dać partnerstwo z Waszyngtonem. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2008. Nr. I–II (7–8). S. 83–95.

⁶¹ Habowski M. Stosunki polsko-amerykańskie po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*. 2014. Nr. 1 (2). S. 135–152.

⁶² Ciupiński A. Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej. Geneza, rozwój, funkcjonowanie. Warszawa: Difin, 2013. 437 s.

⁶³ Miszczak K. Polska a Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*. 2014. Nr. 3 (46). S. 200–223.

⁶⁴ Zięba R. Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007. 280 s.

⁶⁵ Kowalczyk A. Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej w procesie integracji politycznej Europy: implikacje dla Polski. Katowice, 2013. 450 s.

⁶⁶ Smolar A. Polska polityka wschodnia i członkostwo w Unii Europejskiej. „Wymiar Wschodni” UE – szansa czy idée fixe polskiej polityki? / red. P. Kowal. Warszawa, 2002. 39 s.

⁶⁷ Adamczyk A. Ewolucja oddziaływania Polski na politykę wschodnią Unii Europejskiej. *Studia Europejskie*. 2014. Nr. 3. S. 31–50.

⁶⁸ Barburska O. Wpływ polskiej dyplomacji na kształtowanie i realizację polityki wschodniej UE. *Studia Europejskie*. 2013. Nr. 4. S. 49–72.

⁶⁹ Kowal P. Kluczowe elementy stanowiska Polski wobec polityki wschodniej Unii Europejskiej. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*. 2015. Nr. 1 (48). S. 159–183.

⁷⁰ Koziej S., Formuszewicz R. O potrzebie nowej strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. IV (32). S. 17–30.

Проведений аналіз зарубіжної історіографії показав, що вона загалом позитивно оцінює зовнішню політику Польщі. Із самого початку закордонні дослідники позитивно ставилися до вступу країн колишнього соціалістичного блоку до Європейського Союзу та Північноатлантичного Альянсу, хоча деякі автори допускали застереження щодо цих процесів.

Проаналізувавши літературу, яка є в нашому розпорядженні, ми дійшли висновку: тема НАТО і ЄС у зовнішній політиці Польщі, як у вітчизняній, так і в зарубіжній історіографії висвітлена недостатньо. Досі немає комплексного дослідження проблеми.

Крім вказаної літератури для досягнення поставленої мети та завдань ми залучили широке коло джерел.

1. Закони та нормативні акти. Високий рівень компетентності цього виду джерел допоміг з'ясувати стан відносин між країнами, державами та наднаціональними структурами. У цьому вигляді джерел були опрацьовані такі різновиди:

а) постанови та рішення міжнародних організацій. Особливо важливе місце серед джерел цього різновиду займають документи міжнародних організацій – Північноатлантичного Альянсу та Європейського Союзу. Деякі з них розміщені на офіційних сайтах організацій – НАТО⁷⁵ та ЄС⁷⁶, інші – на офіційному сайті Польського інституту міжнародних відносин⁷⁷.

⁷¹ Kuźniar R. Wzlot i upadek Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. IV (32). S. 31–45.

⁷² Legucka A. Polityka wschodnia Unii Europejskiej. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, 2008. 180 s.

⁷³ Mróz M. Między Polską piastowską a jagiellońską. Kontrowersje wokół kierunków realizacji polskiej polityki zagranicznej po akcesji do Unii Europejskiej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*. 2013. Nr. 1 (1). S. 15–30.

⁷⁴ Osińska L. Miejsce Ukrainy w koncepcjach polityki wschodniej III RP. *Dialogi polityczne*. 2009. Nr. 11. S. 129–149.

⁷⁵ Publications. NATO. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/79511.html> (дата звернення: 06.02.2025).

⁷⁶ EUR-Lex. *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en> (дата звернення: 06.02.2025).

⁷⁷ Publikacje PISM. *PISM*. URL: <https://pism.pl/> (дата звернення: 06.02.2025).

Говорячи про вказане джерело, необхідно зазначити, що в ньому крім документів міжнародних організацій публікуються інші види документів: виступи та промови політичних лідерів, дипломатичне листування тощо.

б) нормативні акти законодавчої та виконавчої влади. В першу чергу хотілося б відзначити неофіційний документ (non-paper) міністерства закордонних справ Польщі, адресований Європейському Союзу. Цей документ містить основні тези «східного виміру ЄС», які пропонувала створити Польща. Автори non-paper взяли на себе сміливість запропонувати свою країну в якості провідника інтересів держав Східної Європи до ЄС та інтересів Євросоюзу в означених країнах⁷⁸;

в) на особливу увагу заслуговують офіційні документи про контакти між Польщею та НАТО, започатковані в 1990 році, а в березні 1999 року Польща стала повноправним учасником Північноатлантичного альянсу. Привертає увагу така важлива дата в історії, як 4 квітня 1996 року, коли Польща подала в НАТО індивідуальний документ для обговорення (Indywidualny Dokument Dyskusyjny), що представляє польські аргументи на користь розширення альянсу і бачення європейської архітектури безпеки та майбутньої ролі НАТО. Це свідчить про особливий рівень довіри та особливості двостороннього діалогу між Польщею та США. 8 липня 1997 року на зустріч глав держав та урядів у Мадриді було запрошено представників керівництва Польщі, Чехії та Угорщини. Було підписано Декларацію про євроатлантичну безпеку та співробітництво, в якій вказувалося, що під час наступної сесії Північноатлантичної ради 16 грудня 1997 року буде підписано Протокол про вступ вищезгаданих країн. Таким чином, двома роками пізніше, 17 лютого 1999 року, сейм Польщі та Сенат США ухвалив закон про ратифікацію Договору про приєднання Польщі до НАТО, а 18 лютого того ж року закон був підписаний президентом Польщі А. Кваснєвським⁷⁹.

⁷⁸ Stepniewski T. The Eastern Policy of the European Union. The Role of Poland. *Politeja*. 2016. Vol. 13. No. 41. P. 181–193.

⁷⁹ Polska droga do NATO. URL: https://archiwum-32drop.wp.mil.pl/pl/18_21.html (дата звернення: 05.03.2025).

Другу важливу групу формують документи, пов'язані із вступом Польщі до ЄС та оцінкою діяльності Польщі у Європейському співтоваристві. 19 вересня 1989 року між Польщею та Європейським економічним співтовариством було підписано договір про членство. У листопаді 1991 року було підписано Угоду про асоціацію з Європейським співтовариством⁸⁰. 28 червня 1998 року Радою Міністрів Польщі було прийнято національну Програму з підготовки до членства в ЄС (Programm Przygotowania do Członkostwa w Unii Europejskiej – NPPC), а з термінами реалізації у 1998–2002 роках. – Угода про Європейський Союз (Treaty on European Union)⁸¹.

Ці документи дозволяють скласти загальну картину, яка багато в чому визначала внутрішню та зовнішню політику, економічний розвиток та оборонну політику Польщі.

Важливу інформацію для вирішення поставлених у дослідженні завдань було одержано з наступних документів: Угода про асоціацію Польщі з ЄС – Poland's Association Agreement with the European Union (EU)⁸², «Стійка Європа для кращого світу. Стратегія сталого розвитку Європейського союзу» – Komunikat Komisji Europejskiej: Zrównowazona Europa dla Lepszego Świata. Strategia Zrównowzonego Rozwoju Unii Europejskiej⁸³, Амстердамський договір – Treaty of Amsterdam⁸⁴, Гельсінський Заключний акт – Helsinski Final Act⁸⁵. Докладніше варто зупинитися на Договорі про торгове та економічне співробітництво між Польщею та ЄС – Poland agreement on trade and commercial

⁸⁰ EC - Poland Association Agreement (1991). URL: <https://edit.wti.org/document/show/9a137640-e0c3-4ccc-b7c8-aab2c2646fc7> (дата звернення: 15.03.2025).

⁸¹ Treaty on European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 15.03.2025).

⁸² Poland's Foreign Policy in the 21st Century / ed. by Stanisław Bieleń. Warsaw, 2011. 462 s..

⁸³ Zrównowazona Europa do 2030 r. Komisja Europejska. URL: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_pl (дата звернення: 15.03.2025).

⁸⁴ Treaty of Amsterdam. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56e15a9a-7508-4a2b-9bbe-b5c3d2605ae4> (дата звернення: 15.03.2025).

⁸⁵ Гельсінський Заключний акт : Нарада з безпеки і співробітництва в Європі, 1975 р. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. 97 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-5696-5/97.pdf> (дата звернення: 20.03.2025).

and economic cooperation⁸⁶. Документ, підписаний 1989 року, заклав основи співпраці між Польщею та ЄС в економічній сфері.

Вищезазначені документи дозволяють зрозуміти місце Польщі в євроатлантичних структурах, напрями у внутрішній та зовнішній політиці, рівень партнерства та взаємодії Польщі та ЄС у різних сферах.

2. Діловодні документи дозволили розглянути процеси, що вивчаються в динаміці. У цьому виді джерел проаналізовано такі різновиди:

а) ділове листування. У цій групі джерел міститься лише три листи. Однак для нашої роботи вони мають велике значення. Листи, написані президентом Польщі Л. Валенсою у вересні та міністром закордонних справ РП А. Олеховським у грудні 1993 року, пояснюють причини, через які вище політичне керівництво країни переорієнтувало зовнішню політику на вступ до Північноатлантичного Альянсу⁸⁷. Третій лист належить перу Генерального секретаря НАТО Х. Солані і відноситься до січня 1999 року⁸⁸.

б) інформаційні та звітні документи. Цей комплекс джерел є досить численним. Серед документів цієї групи за рівнем значимості перше місце посідають виступи міністрів закордонних справ Польщі в Сеймі. Ці виступи присвячені зовнішній політиці РП на певному етапі і за своїм змістом поділяються на два типи: ті, в яких міністр заявляє про пріоритетні напрямки зовнішньої політики на наступний рік, і ті, в яких міністр звітує про результати, яких досягло його відомство в поточному році. Також нами задіяні тексти виступів міністрів закордонних справ у різних органах ЄС та НАТО.

⁸⁶ Agreement between the European Economic Community and the Polish People's Republic on trade and commercial and economic cooperation. *Official Journal of the European Communities*. 1989. L 339, Vol. 32. P. 2–53.

⁸⁷ List prezydenta RP Lecha Walesy do sekretarza Paktu Polnocnoatlantyckiego Manfreda Wornera w sprawie członkostwa polski w NATO. *Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*. URL: <https://digit.pism.pl/dlibra/publication/753/edition/581/content> (дата звернення: 03.02.2025).

⁸⁸ List ministra spraw zagranicznych RP Andrzeja Olechowskiego do 16 państw członkowskich NATO. *Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*. URL: <https://digit.pism.pl/dlibra/publication/753/edition/581/content> (дата звернення: 03.02.2025).

Інформація про напрями, цілі та завдання, а також основні події зовнішньої політики Польщі міститься в промовах прем'єр-міністрів, президентів РП та деяких інших.

3. Мемуари та щоденники. У ході підготовки дослідження нами було проаналізовано мемуари канцлера ФРН Г. Коля (1982–1998)⁸⁹.

4. Матеріали ЗМІ. Під час підготовки цього дослідження одне з центральних місць зайняла преса. Насамперед слід відзначити польські газети: «Rzeczpospolita»⁹⁰ та «Gazeta Wyborcza»⁹¹.

У нашій роботі ми спиралися також на матеріали німецької преси – журнали «Der Spiegel»⁹² і «Der Stern»⁹³, газети «Frankfurter Allgemeine Zeitung»⁹⁴ та «Stuttgarter Zeitung»⁹⁵.

З британських видань ми використовували матеріали з щоденних газет – консервативної «The Times»⁹⁶, ліберально-демократичної «Independent»⁹⁷ та ліволіберальної «Guardian»⁹⁸, а також з щотижневої «Financial Times»⁹⁹.

⁸⁹ Kohl H. Erinnerungen 1982-1990. Munchen, 2005. 1133 s.

⁹⁰ 25 lat Polski w NATO. Przeskok generacyjny zbrojeniówki. *Rzeczpospolita*. URL: <https://www.rp.pl/polityka/art39978351-25-lat-polski-w-nato-przeskok-generacyjny-zbrojeniowski> (дата звернення: 06.02.2025).

⁹¹ Pan Jan prowadził Polskę do NATO. *Wyborcza.pl*. URL: <https://wyborcza.pl/7,76842,2506750.html> (дата звернення: 06.02.2025).

⁹² Die EU sollte sich ehrlich machen. *DER SPIEGEL*. URL: <https://www.spiegel.de/politik/ausland/historiker-kiran-klaus-patel-ueber-die-geschichte-und-zukunft-der-eu-a-1270974.html> (дата звернення: 17.03.2025).

⁹³ Der Stern. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA-der-stern/t-18676265/page-1> (дата звернення: 17.03.2025).

⁹⁴ Frankfurter Allgemeine Zeitung. URL: <https://www.faz.net/aktuell/> (дата звернення: 17.03.2025).

⁹⁵ Stuttgarter Zeitung. URL: <https://www.stuttgarter-zeitung.de/> (дата звернення: 17.04.2025).

⁹⁶ Poland and NATO. *POLAND IN NATO*. URL: [HTTPS://WWW.GOV.PL/WEB/NATO-EN/POLAND-IN-NATO2](https://www.gov.pl/web/nato-en/poland-in-nato2) (дата звернення: 19.03.2025).

⁹⁷ How was NATO won? Assessing Poland's record in NATO after 25 years. *New Eastern Europe*. URL: <https://neweasterneurope.eu/2024/03/25/how-was-nato-won-assessing-polands-record-in-nato-after-25-years/> (дата звернення: 06.02.2025).

⁹⁸ A brief look at some of the key dates in the organisation's history. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2003/feb/11/nato.simonjeffery> (дата звернення: 06.02.2025).

⁹⁹ Shadows of history on Poland's foreign policy. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/05590f03-bce6-4632-9968-eb1f3ffb96a3> (дата звернення: 05.02.2025).

У багатій американській періодиці нами опрацьовані статті американських щоденних газет International Herald Tribune¹⁰⁰, New York Times¹⁰¹, Washington post¹⁰².

Матеріали в зазначених друкованих періодичних виданнях так чи інакше суб'єктивні (за винятком тих матеріалів, які є повідомленнями в чистому вигляді). Але, незважаючи на це, преса є одним із найважливіших джерел з історії зовнішньої політики та міжнародних відносин. Це ж зауваження стосується матеріалів радіо.

Залучений комплекс джерел містить цінні репрезентативні відомості про політику Польщі щодо НАТО та ЄС і дозволяє вирішити зазначені цілі та завдання.

Отже, проаналізувавши стан наукової розробки теми зовнішньої політики Республіки Польща та її інтеграційних процесів у євроатлантичні структури та джерельну базу дослідження, варто зазначити, що спостерігається еволюція підходів до дослідження трансформацій у Центрально-Східній Європі після розпаду СРСР, зокрема польського досвіду входження до НАТО та ЄС.

Українські науковці особливу увагу приділяють питанням демократизації, геополітичного вибору та зміни зовнішньополітичного курсу Польщі. Польські ж дослідники розглядають питання з позицій ідеологічної спадщини та національного інтересу, приділяючи увагу конкуренції концепцій.

Важливості у процесі дослідження набула міжнародно-правова база, офіційні документи, нормативні акти, виступи політичних лідерів, а також дипломатичне листування. Увагу було також приділено матеріалам та

¹⁰⁰ Poland Is the Key/Clinton and a Sense of History: Moving Cautiously on NATO Expansion Eastward. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1995/05/29/IHT-poland-is-the-keyclinton-and-a-sense-of-history-moving-cautiously-on.html> (дата звернення: 05.02.2025).

¹⁰¹ Expanding Alliance: the overview; Poland, Hungary and the Czechs Join NATO. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1999/03/13/world/expanding-alliance-the-overview-poland-hungary-and-the-czechs-join-nato.html> (дата звернення: 06.02.2025).

¹⁰² How Poland Became a Major European Player. *New Lines Institute*. URL: <https://newlinesinstitute.org/political-systems/how-poland-became-a-major-european-player/> (дата звернення: 17.03.2025).

публікаціям ЗМІ, що в підсумку дозволило комплексно підійти до дослідження поставленого завдання.

1.2. Понятійно-категоріальний апарат та методи дослідження

Розглянемо сучасні трактування термінів «НАТО», «ЄС», «зовнішня політика», «інтеграція», «міжнародні організації».

НАТО — це організація Північноатлантичного договору, яка складається з країн Північної Америки та Європи з метою захисту своїх політичних цілей і інтересів на міжнародному рівні¹⁰³.

Протягом свого існування цілі НАТО поступово змінювалися. Протягом багатьох років після Другої світової війни мета НАТО полягала в тому, щоб забезпечити стабільність на європейському континенті, згладжувати розбіжності між НАТО та Організацією Варшавського Договору, а також мінімізувати вплив радянської загрози на безпеку Західної Європи¹⁰⁴.

Наразі загрозами міжнародній безпеці НАТО вважаються тероризм і розширення екстремістських груп. Крім того, до списку входять також незаконні дії, такі як контрабанда наркотиків, зброї та «живого товару» тощо¹⁰⁵. Не можна заперечувати, що цілі НАТО значно видозмінилися через чотири десятиліття після її заснування.

Згідно з Вашингтонським договором, головним завданням НАТО є захист свободи та безпеки держав-членів політичними та військовими засобами. Альянс є співтовариство спільних цінностей; союзники віддані спільним цінностям, таким як демократія, свобода особистості, верховенство закону та мирне врегулювання спорів, а також їх збереження в Євроатлантичному регіоні. НАТО також функціонує як трансатлантичний форум, на якому її члени консультуються та діють спільно з питань безпеки, що представляє загальний

¹⁰³ Альянс НАТО. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/3/pdf/240311-what-is-nato-ukr.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

¹⁰⁴ Стратегічні концепції НАТО: історія та сучасність крізь призму безпеки. URL: <https://ivanivka-gromada.gov.ua/news/1722705349/> (дата звернення: 17.03.2025).

¹⁰⁵ The NATO Handbook. Belgium : Public Diplomacy Division, 1998. 405 s.

інтерес. Таким чином, НАТО символізує неподільність північноамериканської та європейської безпеки.

Європейський Союз (ЄС) є економічним та політичним об'єднанням, яке складається з 27 європейських країн¹⁰⁶. ЄС, як і раніше, зосереджений на тому, щоб зробити свої керівні інститути більш прозорими та демократичними. Рішення приймаються якнайбільш відкрито і максимально близько до громадянина. Більше повноважень було надано безпосередньо обраному Європейському парламенту, тоді як національні парламенти відіграють велику роль, працюючи разом із європейськими інститутами.

Серцевиною функціонування Європейського Союзу є єдиний європейський ринок. Це економічна зона, яка забезпечує гармонізацію норм і правил регулювання продукції, а також сприяє вільному руху товарів, капіталу, послуг і робочої сили¹⁰⁷. Цей ринок не обмежується лише країнами-членами ЄС, охоплюючи також Ісландію, Ліхтенштейн і Норвегію. Задля розширення доступу до нього, Європейський Союз активно розвиває співпрацю зі східними партнерами, зокрема пострадянськими країнами та водночас є найбільшим торговим блоком у світі.

Крім цього, Союз відіграє визначну роль у наданні гуманітарної допомоги та реагуванні на техногенні й природні катастрофи в усьому світі. Усі країни-учасники ЄС разом виступають найбільшими донорами гуманітарної підтримки на глобальному рівні. Окрім економічного впливу, ЄС приділяє вагому увагу дипломатії, активно працюючи над консолідацією стабільності, безпеки, розвитку демократії, захисту прав людини та основних свобод та верховенства закону на міжнародному рівні.

«Зовнішня політика» в сучасній політичній науці розглядається як невід'ємний елемент загальної політики держави й як продовження її внутрішніх процесів. Кожна держава формує свій зовнішньополітичний курс,

¹⁰⁶ Європейський Союз. Що це таке і що він робить. *Європейська Комісія*. URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/uk/> (дата звернення: 17.03.2025).

¹⁰⁷ Уханова І.О. Формування єдиного ринку товарів країн Європейського союзу: еволюція та наслідки лібералізації. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2018. Вип. 3 (40). С. 20–37.

спираючись на власні інтереси, а також на цілий комплекс об'єктивних і суб'єктивних чинників. Визначення зовнішньополітичної стратегії залежить від історичного контексту, внутрішньополітичної ситуації країни та структури міжнародної системи. Таким чином, особливості зовнішньополітичної діяльності держави тісно пов'язані з особливостями системи міжнародних відносин, у межах яких ця діяльність і відбувається. Водночас саме зовнішньополітична активність окремих країн утворює міжнародні відносини¹⁰⁸.

Ще однією особливістю зовнішньої політики є показник активності діяльності держави на міжнародній арені або ж, іншими словами, індикатор здатності до таких дій. Таким чином, на нашу думку, дискусія щодо ролі держави в сучасних міжнародних відносинах є основним питанням у дослідженнях зовнішньої політики.

Ми вважаємо, що центральну позицію у категоріальному дослідженні поняття «зовнішня політика» в найближчому майбутньому матиме роль держави у системі міжнародних відносин.

На сьогоднішній день не існує єдиного розуміння поняття «міжнародна організація». Дискусії з цього приводу точаться і в науці.

С.О. Кравченко зазначає, що міжнародна організація – об'єднання держав, засноване на основі міжнародного договору, що здійснює міжнародне співробітництво виходячи зі своїх цілей та завдань¹⁰⁹.

Цікава думка О. Месхія. Дослідник вважає, що розробка формулювання міжнародної організації є концептуальною проблемою. Як один із методів вирішення цього завдання він вказує на необхідність визначення загальних

¹⁰⁸ Ждамарова А.В. Зовнішня політика сучасної держави: основні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2019. Вип. 6. С. 72–78.

¹⁰⁹ Кравченко С. О. Міжнародні організації як суб'єкти глобального управління. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2017. Т. 28(67), № 1. С. 6–11.

характерних рис, які відрізняють міжнародні організації від усіх інших організацій, що діють на міжнародній арені¹¹⁰.

Незважаючи на відсутність єдиного поняття «міжнародні організації», сьогодні правовідносини між державами регулюються міжнародно-правовими нормами, створюваними міжнародними організаціями та самими державами. Розглянуті організації мають єдину мету. Цією метою є пошук оптимальних шляхів вирішення проблем, що виникають у сфері їхньої діяльності.

У соціальних науках термін «інтеграція» став використовуватися в період активного становлення європейських держав-націй, що супроводжувалося об'єднувчими тенденціями у різних регіонах світу.

На початок ХХІ століття поняття «інтеграція» вже невід'ємна частина мови міжнародних відносин та світової політики. Під «інтеграцією» (від лат. *integratio* – відновлення, заповнення певної єдності) у широкому значенні розуміється виникнення нової спільності з насамперед розрізнених частин¹¹¹.

На думку О.Б. Кобенка, це можна пояснити, «по-перше, наявністю безлічі моделей, типів інтеграційних процесів, які різняться за цілями та функціями, і, по-друге, відмінностями національних інтересів, які переслідують окремі держави чи групи держав»¹¹². Практичний досвід інтеграції держав свідчить про те, що між інтеграційними моделями, союзами та їх формами є суттєві відмінності. Це, звісно, ускладнює вироблення загального визначення поняття «інтеграція».

У контексті теорії європейської інтеграції важливо згадати роботу американського дослідника Б. Розамонда «Теорії європейської інтеграції»¹¹³, де він зібрав та проаналізував різні визначення феномена інтеграції.

¹¹⁰ Месхія О. Генеза розвитку міжнародних організацій як інституціоналізованого механізму міжнародного співробітництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 62–69.

¹¹¹ Курах Л. В. Поняття та види міжнародної інтеграції: теоретико-правовий аналіз. *Держава та регіони*. 2020. № 4 (79) том 2. С.11–16.

¹¹² Кобенко О.Б. Історико-теоретичний аналіз інтеграції як глобального феномену. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 10. С. 172–179.

¹¹³ Rosamond B. *Theories of European Integration*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2000. 232 p.

Так, наприклад, у книзі наведено визначення інтеграції, дане М. Ходжес: «формування нової політичної системи з розділених систем, що існували до цього»¹¹⁴.

Нарешті, за визначенням У. Уолласа, інтеграція – «це створення та підтримка інтенсивних та різнобічних систем взаємодії між раніше автономними частинами»¹¹⁵. Розамонд резюмує, що феномен інтеграції є багаторівневим і багатофакторним явищем сучасного міжнародного життя.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали принципи історизму, об'єктивності та казуальності.

Під принципом історизму ми розуміємо принцип мислення та дослідження, який передбачає розгляд усіх предметів та явищ у їхньому розвитку або перебігу історії, тобто визначення того, яким чином ці явища виникли, змінилися та набули сучасного вигляду.

В основі принципу об'єктивності лежить прагнення до об'єктивного, неупередженого дослідження об'єкта, що реально існує поза і незалежно від нас. Застосування цього принципу дозволяє кожне явище розглянути як багатогранне та суперечливе, вивчати всю суму факторів як позитивних, так і негативних. Зрештою, принцип об'єктивності потребує висновків, що ґрунтуються на їх суворій науковій доказовості та аргументації.

У процесі роботи застосовувалися такі методи дослідження: метод системного аналізу, метод порівняльного аналізу, історико-генетичний метод, метод інтерпретації.

Метод системного аналізу дає можливість вивчити принципи, методи та засоби дослідження складних об'єктів за допомогою представлення їх як системи та аналізу цих систем. У системному аналізі будь-який об'єкт розглядається з урахуванням його системного характеру, як комплекс взаємопов'язаних складових елементів, їх властивостей та процесів. Важливою

¹¹⁴ Rosamond B. Theories... 232 p.

¹¹⁵ Wallace, W. The Dynamics of European Integration : monograph. London, New York, 1990. 308 p.

особливістю системного аналізу є єдність формалізованих і неформалізованих засобів і методів дослідження, що використовуються в ньому.

Для порівняння змісту документів та виступів політиків використовувався метод порівняльного аналізу, що ґрунтується на такому загальнонауковому методі, як аналогія, що дозволяє виявити зв'язок між різними предметами, явищами, подіями, ідеями.

Аналіз змін у поглядах польського керівництва на зовнішньополітичну діяльність Польщі, зокрема у структурах ЄС, було здійснено за допомогою історико-генетичного методу, що дає змогу виявити історичне підґрунтя досліджуваних процесів.

Конкретні зовнішньополітичні кроки польської влади на міжнародній арені були проаналізовані методом інтерпретації, що дозволяє з'ясувати зміст історичних подій.

Дані методи використовувалися у поєднанні з принципом історизму, що забезпечує системність аналізу, передбачає розгляд подій, явищ і процесів як у розвитку, так і у взаємозв'язку один з одним, а також у рамках історичного контексту, і принципом об'єктивності, що передбачає опору на факти в їхньому справжньому сенсі, без спотворення.

Отже, проаналізувавши ключові поняття, які формують концептуальну основу дослідження, варто вказати, що вони мають багатовимірне значення, змінюючись залежно від політичного та історичного контексту.

НАТО трансформувалося від інструменту протидії радянській загрозі до гаранта безпеки в ширшому розумінні, з урахуванням діяльності організації. ЄС розглядається як економіко-політична спільнота, що функціонує на принципах спільного ринку, демократії та прав людини. Зовнішня політика визначена як відображення внутрішніх процесів держави у міжнародному просторі, тоді як міжнародні організації - як правові суб'єкти, що координують міждержавне співробітництво. Інтеграція, у свою чергу, визначається як процес формування нових політичних або економічних систем з окремих елементів.

Дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності та казуальності, а також поєднує низку методів: системний, порівняльний, історико-генетичний та інтерпретаційний аналіз, що забезпечує глибинний та комплексний підхід у дослідженні теми.

РОЗДІЛ 2. ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЇ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА ДО НАТО ТА ЄС

2.1. Суспільно-політичні зміни після 1989 року: демократизація та економічні реформи

Сучасні демократичні зміни у Польщі розпочалися у 1980-х рр., коли бажання громадян до участі в управлінні державою увійшло у конфлікт із існуючою законодавчою базою та конституційними засадами польської держави. Початок формування демократичної частини конституціоналізму стався у 1988 році, коли влада зрозуміла, що політичні зміни неминучі, і почала переговори з опозицією на чолі з Л. Валенсою. На віллі Магдаленка «Круглий стіл» почав працювати на початку лютого 1989 року¹¹⁶. Результатом переговорів стала угода, підписана 4 квітня 1989 р., яка передбачала ряд докорінних змін у державному устрої Польської Народної Республіки. Разом з поступками опозиції, що включали в себе часткову лібералізацію засобів масової інформації (далі – ЗМІ) та легалізації руху «Солідарність», угода також передбачала лібералізацію виборного законодавства (35% місць у сеймі були розподілені на основі виборів, а 65 % були гарантовані Польській об'єднаній робочій партії (ПОРП) та союзним з нею партіям і організаціям), а також відновлення інститутів сенату та президента¹¹⁷.

Незважаючи на те, що опозиція явно прагнула змінити систему державної влади, політична система, яка склалася в ті роки, була результатом політичного компромісу, а не свідомих конституційних реформ. Наслідком змін в політичному та соціально-економічному житті Польщі стала активізація конституційного процесу, який призвів до семи конституційних реформ у 1989-1997 роках.

¹¹⁶ Wallace, W. The Dynamics of European Integration : monograph. London, New York, 1990. 308 p.

¹¹⁷ Antoszewski A. Instytucje władzy ustawodawczej i wykonawczej. *Polityka w Polsce w latach 90: Wybrane problemy*. 1999. Nr 5. S. 95–114.

У 1992 році Мала Конституція закріпила всі досягнення «Круглого столу» і вперше в історії польської демократії встановила розподіл повноважень між законодавчою та виконавчою гілками влади¹¹⁸.

Мала Конституція не виконала свою функцію. Попри те, що основним фактором поділу залишався ставлення до комунізму, саме під час дії Малої Конституції відбувалася стадія концентрації партійної системи. Крім того, Мала Конституція визначила напрямок розвитку державної системи управління у бік змішаного типу, хоча і з деякими елементами президентської республіки. Хоча уряд був підзвітний Сейму, президент мав право призначати трьох президентських міністрів: оборони, внутрішніх справ і закордонних справ, а також мав вплив на призначення нових міністрів, а саме міг не схвалити відставку будь-якого з міністрів. Р. Мояк, відомий польський політолог, стверджує, що ефективність інституту президента не можлива лише за допомогою рис напівпрезидентської системи правління, закріплених у конституції. Президент, який не отримує підтримки парламентської більшості, приречений на «політичну самотність»¹¹⁹.

Ухвалення Конституції 1997 року, яка діє і зараз, започаткувало новий етап у політичному розвитку країни. Такої позиції дотримується більшість політологів. А. Сярофф зосереджується на тому факті, що Конституція 1997 року встановила парламентсько-кабінетний режим, який також включав коригуючу функцію президента¹²⁰. Незважаючи на розбіжності та критику, Конституція 1997 року сприяла створенню нової політичної системи в Польщі, яка, попри недоліки, гарантувала дотримання демократичних прав і економічного зростання. Система управління, яка виникла в результаті конструктивної недовіри до уряду, значно посилити позицію прем'єр-міністра та його кабінету в системі вищих державних органів.

¹¹⁸ Mojak R. The Institution of the President of Poland in Time of Constitutional Transitions. Warsaw : Wydawnictwo Sejmowe, 1994. 311 p.

¹¹⁹ Mojak R. The Institution of the President of Poland in Time of Constitutional Transitions. Warsaw : Wydawnictwo Sejmowe, 1994. 311 p.

¹²⁰ Siaroff A. Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, SemiPresidential and Parliamentary Distinction. *European Journal of Political Research*. 2003. № 42 (3). P. 287–312.

Таким чином, аналізуючи історію інституційних реформ Республіки Польща, які почалися за «Круглим столом» у 1989 році та завершилися прийняттям Конституції 17 жовтня 1997 року, можна дійти висновку, що країна впевнено рухалася у напрямку змішаної системи політичного управління.

У 1990 р. в Польщі розпочалися кардинальні економічні реформи під керівництвом Л. Бальцеровича. Як основу реформи було обрано стратегію так званої «шокової терапії», в рамках якої було здійснено приватизацію підприємств та забезпечено податкову реформу. Одночасно проводилася жорстка монетарна політика: було заборонено використовувати емісії для фінансування дефіциту державного бюджету, а пільгове кредитування державних підприємств було припинено. Найважливішим кроком уряду в рамках економічної політики стала відмова від протекціонізму та відкриття країни для іноземних товарів та інвестицій. Так, було повністю скасовано обмеження частки акціонерного капіталу для іноземців, і навіть на вивезення прибутку зарубіжних країн. Водночас встановлювалися податкові пільги для зарубіжних інвесторів, скасовувалась частина імпорتنих ліцензій та половина всіх експортних квот.

Негативні наслідки політики «шокової терапії» не змусили на себе чекати. У перші роки реформ промислове виробництво скоротилося на третину, а близько 40% вітчизняних підприємств важкої та легкої промисловості опинилося на межі банкрутства. Найбільше постраждали підприємства вугледобувної промисловості та АПК, які позбулися державних субсидій та інвестицій. Також різко зросло безробіття: якщо на початку 1990 р. воно становило лише 0,3%, то до кінця 1993 р. піднялось до 16,4%. Разом з тим у 1990 р. було зафіксовано рекордну інфляцію (585,8%)¹²¹.

Проте, вже у 1991 р. було зафіксовано зростання споживання, а 1994 р. польська економіка перевищила показники дореформеного 1989 р. Поступово в республіку став приходити іноземний капітал, представлений переважно

¹²¹ Савченко В.Ф. «Шокова терапія»: польські здобутки, прорахунки і невдачі. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 3 (75). С. 14–20.

транснаціональними корпораціями. Першою виявилася компанія Coca Cola у 1993 р. У 2004 р. серед першої групи країн Центральної та Східної Європи Польща була прийнята до складу Європейського союзу. Вступ до ЄС надав нового поштовху економіці республіки. При цьому за період 2004–2018 років Брюссель виділив на підтримку сільського господарства Польщі 55 млрд. євро¹²². За підсумками 2020 р. за обсягом ВВП Польща посіла 6-е місце в Євросоюзі за Нідерландами, впевнено випереджаючи Швецію і Бельгію. Динаміка ВВП та зовнішньоторговельних показників республіки за період 2004–2020 років наведена у Додатку А.

За роки перебування Польщі у складі Європейського союзу її ВВП збільшився у 2,3 рази, експорт у 3,6 рази, а товарообіг у 3,2 рази¹²³. При цьому республіці вдалося подолати хронічний торговельний дефіцит, який сягав 38 млрд дол. США під час світової фінансової кризи в 2008 р.¹²⁴

За роки членства в ЄС польській економіці вдалося тісно інтегруватися в єдиний європейський ринок: близько 3/4 всіх експортних поставок та 2/3 поставок, що імпортуються, припадає на країни – члени Європейського союзу. Головним торговим партнером Польщі є сусідня Німеччина (28,9% експорту та 21,8% імпорту). Також республіка активно торгує з такими країнами – членами Європейського союзу, як Чехія, Франція, Італія та Нідерланди, які є торговельними воротами Євросоюзу завдяки «роттердамському ефекту»¹²⁵.

Після 2004 р. у Польщу стали активно переводити виробничі потужності найбільші транснаціональні корпорації зі «старої» Європи. Нині на її території розташовуються автоскладальні виробництва таких світових брендів, як FIAT, Opel, Volkswagen, MAN. Країна фактично перетворилася на гігантський

¹²² Фтомова О. С. Бідність та нерівність: можливості зниження засобами фіскальної політики : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Київ, 2020. 264 с.

¹²³ Foreign trade turnover of goods in total and by countries in January-December 2020. *Główny Urząd Statystyczny*. URL: <https://stat.gov.pl/en/> (дата звернення: 17.03.2025).

¹²⁴ Stemplowski R. Poland in the World System: Transformation of the Political System and Foreign Policy Making. *Evropa*. 2001. № 1. P. 279–287.

¹²⁵ Foreign trade turnover of goods in total and by countries in January-December 2020. *Główny Urząd Statystyczny*. URL: <https://stat.gov.pl/en/> (дата звернення: 17.03.2025).

автоскладальний майданчик, зайнявши свою експортну нішу у виробництві широкого асортименту автозапчастин та автокомпонентів. У результаті суттєво змінилася товарна структура зовнішньої торгівлі Польщі. Якщо до 2004 р. вона в основному складалася з продукції текстильної промисловості, металургії, деревообробки та видобувних секторів економіки, то зараз в ній переважає високотехнологічна продукція машинобудування з високим рівнем додаткової вартості.

Таким чином, за останні 30 років Польщі вдалося здійснити кардинальну трансформацію економіки та успішно інтегруватися у загальноєвропейський ринок. Країна стала членом Європейського союзу і зайняла в ньому гідне місце як за обсягом ВВП, так і зовнішньоторговельного обороту. До головних факторів, які сприяли досягненню таких результатів, можна віднести: велику фінансову допомогу Євросоюзу та міжнародних фінансових організацій; відмову від протекціоністських заходів та відкриття країни для іноземних інвесторів.

У результаті Польщі вдалося модернізувати власну економіку за рахунок іноземних капіталів і технологій та зайняти свою нішу у транснаціональних виробничих ланцюжках.

Період після 1989 року ознаменувався для Польщі глибинними суспільно-політичними та економічними трансформаціями. Зустрічі «круглого столу» між опозицією та владою започаткували процес демократизації, що завершився ухваленням Конституції 1997 року, яка закріпила парламентську форму правління з елементами президентського впливу.

Перебудова конституційної системи, розмежування повноважень гілок влади, а також демократизація інститутів стали основоположними у політичних реформах того часу. Водночас стратегія «шокової терапії» відкрила шлях до лібералізації ринку, зростання інвестицій та масштабної приватизації. В підсумку, це призвело до активного розвитку країни зсередини, успішно проклавши їй шлях до інтеграції у європейські структури.

2.2. Роль Польщі у Центральній-Східній Європі: стратегічні виклики та можливості

Після входження до ЄС Польща активно включилася у формування та реалізацію Європейської політики сусідства, виступаючи на східному напрямку від імені співтовариства, що відобразилося у щорічних доповідях міністрів закордонних справ РП перед депутатами Сейму. При цьому у якості найважливішої умови співпраці під егідою ЄС польські політики висували гарантію європейської перспективи для цих держав. Так, у травні 2008 р. міністр закордонних справ РП заявив, що послання Люблінської унії буде здійснено лише тоді, коли східноєвропейські брати Польщі, які прагнуть до членства в ЄС, опиняться в його складі¹²⁶.

Польща стала ініціатором проекту «Східне партнерство». 26 травня 2008 р. на засіданні Ради ЄС із загальних питань та зовнішніх зв'язків міністр закордонних справ Польщі Радослав Сікорський за участю шведської сторони представив ідею створення Східного партнерства - програми співробітництва у сфері політики та економіки в рамках Європейської політики сусідства та передбачала участь 6 країн Східної Європи, а саме Молдови, України, Білорусі, Азербайджану, Грузії та Вірменії. Незважаючи на те, що пропозиція не була одразу схвалена всіма країнами ЄС, 7 травня 2009 р. на саміті глав держав та урядів ЄС, а також держав, охоплених програмою «Східне партнерство», що проходив у Празі, відбулось офіційне її прийняття¹²⁷.

Під час головування Польщі в ЄС із липня по грудень 2011 р. заходам у рамках Східного партнерства та східного виміру політик ЄС було приділено значну увагу¹²⁸. Саме у цей період відбувся другий саміт Східного партнерства, що відбувся 29–30 вересня 2011 р. у Варшаві. Білорусь вирішила не брати

¹²⁶ Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2008 r. *Dziennik Urzędowy*. 2008, № 4. S. 27.

¹²⁷ Формат з невизначеним майбутнім: історія, здобутки та перспективи Східного Партнерства. *Українська призма*. URL: <https://prismua.org/history-and-achievements-of-eastern-partnership/> (дата звернення: 06.02.2025).

¹²⁸ Przewodnictwo Polski w Radzie Unii Europejskiej : raport końcowy z przygotowania i sprawowania prezydencji : raport przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 17 kwietnia 2012 r. Warszawa, 2012. 279 s.

участі у заході. За відсутності її делегації учасники саміту, зокрема Польща та Велика Британія, обрушилися з критикою на білоруське керівництво, висловлюючи пропозиції щодо запровадження нових санкцій. Однак представники країн-учасниць виступили проти різкої критики офіційного Мінська і відмовилися включати до резолюції саміту параграф щодо ситуації з правами людини, відсутності вільних виборів та наявності політв'язнів у Білорусії. Особливу завзятість у цьому питанні виявили представники Грузії та України. Однак згодом учасники зустрічі досягли компромісу, після чого цей параграф таки був включений до резолюції, але із застереженням про те, що він обговорювався та приймався без участі білоруської делегації.

28 листопада 2013 р. у Вільнюсі відбувся третій саміт. За його результатами Грузія та Молдова парафували угоди про асоціацію з ЄС, які включали угоди про зону вільної торгівлі. Також Грузія підписала угоду про участь в операціях ЄС з управління кризовими ситуаціями, а Азербайджан про спрощення візового режиму. Однак найважливішою подією саміту стало рішення президента України Віктора Януковича відкласти підписання угоди про асоціацію його країни з ЄС. Своє рішення він мотивував недостатньою підготовленістю України до такого кроку та закликав ЄС розробити спільно з Києвом програму економічної допомоги країні¹²⁹. Україна, безумовно, стала найважливішою країною для східної політики Польщі. Протягом досліджуваного періоду польсько-українська співпраця була інтенсивною і проходила на всіх рівнях – центральному, регіональному, районному та навіть муніципальному. Жваву роботу вели польські та українські неурядові організації, було налагоджено науковий та культурний обмін.

Польща підтримувала Україну економічно. Основним джерелом фінансування допомоги була програма «Польська допомога з метою розвитку», в рамках якої реалізовувалися проекти органів урядової адміністрації, неурядових організацій, органів місцевого самоврядування, навчальних

¹²⁹ Денисенко В. І. Зрив підписання угоди про асоціацію України та ЄС (жовтень-листопад 2013 р.). *Сумська старовина*. 2019. №LV. С.30–45.

закладів, посольства РП у Києві. Щорічна сума допомоги з метою розвитку сягала 16 млн євро. У 2015 р. Польща надала Україні 100 млн євро кредиту на пільгових умовах на розвиток прикордонної інфраструктури, а Національний банк РП уклав з Національним банком України договір про відкриття своєї злотий/гривня на суму до 4 млрд злотих з метою зміцнення фінансової стабільності української держави¹³⁰.

Після вступу до ЄС, Польща взяла на себе роль захисника українських надій на входження до єдиної Європи. На думку польських дослідників П. Бураса та К. Поморської, відтоді зближення України із Союзом та надання Києву перспективи членства в ЄС стало основною метою її зовнішньої політики¹³¹.

Варшава постійно докладала зусиль для збереження східної політики, і особливо теми України, на порядку денному ЄС. Так, у жовтні 2004 р. з ініціативи Польщі та Німеччини до резолюції засідання Ради міністрів закордонних справ ЄС було включено положення про надання Україні статусу ключового сусіда та стратегічного партнера Союзу та підтримки її європейських устремлінь. Ця ініціатива була підтримана Вишеградською четвіркою, країнами Прибалтики та Скандинавії. Варшава лобіювала надання Україні статусу країни з ринковою економікою, чого вдалося досягти під час головування в ЄС Великої Британії у другій половині 2005 р.¹³²

Польща підтримала Помаранчеву революцію 2004 р. та Революцію Гідності 2013–2024 рр. Однак до «нормандського формату», створеного пізніше для вирішення української проблеми, Польщі, з її рішучою підтримкою нової влади України, увійти не вдалося¹³³.

¹³⁰ Stosunki dwustronne z państwami regionu: Mołdawia. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. URL: http://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polityka_wschodnia/stosunki_dwustronne_polityka_wschodnia/moldawia;jsessionid=85A8D3A85F86D3F4B7E8564142CEA0FA.cmsap6p (дата звернення: 06.02.2025).

¹³¹ Buras P., Pomorska K. Poland and the European Neighbourhood Policy. *Foreign Policy in Dialogue*. 2006. Vol. 6, No. 19. P. 34–43.

¹³² Buras P., Pomorska K. Poland... P. 34–43.

¹³³ Zając J. Poland's Security Policy: The West, Russia, and the Changing International Order. London : Palgrave Macmillan, 2016. 266 s.

Протягом усього досліджуваного періоду польське керівництво докладало активних зусиль, спрямованих на прийняття України до НАТО, які так і не мали успіху. Варшава взяла участь у фінансуванні двох із п'яти цільових фондів для допомоги Києву у забезпеченні безпеки, створених країнами НАТО невдовзі після саміту альянсу, що відбувся 4–5 вересня 2014 р. у Ньюпорті. У червні 2015 р. у відповідь на запит керівництва України НАТО погодилося відкрити ще один цільовий фонд, кошти якого призначалися для проведення заходів для знешкодження саморобних вибухових пристроїв та боєприпасів. Загальну суму фінансової допомоги Україні було визначено у розмірі 15 млн євро. Ряд польських політиків заявляли також про необхідність постачання Україні країнами НАТО зброї для ведення нею оборонної війни¹³⁴.

Польща співпрацювала з Україною і у військовій сфері. Так, 19 вересня 2014 р. у Варшаві міністри оборони Польщі, України та Литви підписали угоду про створення об'єднаної Литовсько-польсько-української військової бригади LITPOLUKRBRIG для проведення операцій під егідою ООН, НАТО, ЄС. На навчаннях бригади, що відбулися в грудні 2016 р. у польському місті Нова-Демба, міністр оборони РП Антоній Мацеревич назвав її «не лише символом, а й реальною силою трьох об'єднаних народів – литовського, українського та польського»¹³⁵.

Протягом досліджуваного періоду між Польщею та Молдовою підтримувалися контакти лише на рівні глав держав та урядів. Польща надавала Молдові допомогу у реформуванні адміністративних структур та економіки, підтримувала її у прагненні до інтеграції з ЄС. Польща виступала за врегулювання Придністровської проблеми, закликаючи шанувати територіальну цілісність Молдови. З 2004 р. Молдова стала пріоритетною для Польщі країною щодо співпраці з метою розвитку. Заходи, що здійснюються на

¹³⁴ Saryusz-Wolski: nie ma nic zdożnego w tym, żeby dostarczać broń Ukrainie. TVN24. URL: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/saryusz-wolski-nie-ma-niczdoznego-w-tym-zeby-dostarczacz-bron-ukrainie,465977.html> (дата звернення: 06.02.2025).

¹³⁵ Historia. Od idei do utworzenia. Litewsko-Polsko-Ukraińska Brygada im. Wielkiego Hetmana Konstantego Ostrogi. URL: <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/pages/historia-2018-02-23-b/> (дата звернення: 15.03.2025).

підставі Багаторічної програми співробітництва з метою розвитку, включали: громадську безпеку та управління кордонами; регіональний розвиток та створення потенціалу публічної адміністрації та місцевого самоврядування; сільське господарство та розвиток сільських районів, демократизацію та права людини. У 2012 р. було створено Інформаційний центр для місцевої влади у місті Яловени, головною метою якого стала допомога місцевим органам влади у залученні доступних засобів допомоги. Крім того, у 2014 р. Польща виділила Молдові кредит у розмірі 100 млн. євро¹³⁶.

Польща взяла участь у консультативній місії ЄС EUBAM Moldova/Ukraine, заснованій 30 листопада 2005 р. на спільне прохання президентів України та Молдови, для вирішення таких завдань як: приведення до відповідності процедур та стандартів управління кордонами України та Молдови зі стандартами, що діють у ЄС; допомога у підвищенні навичок роботи місцевих прикордонних та митних служб; розвиток співробітництва та взаємодії між прикордонними, митними та іншими службами у сфері безпеки; посилення транскордонного співробітництва¹³⁷.

Білорусь також розглядалась польським керівництвом як важливий партнер Польщі. Проте Польща постійно дорікала білоруській владі за порушення прав людини, переслідування опозиції та представників громадянського суспільства. Ситуація особливо погіршилася після президентських виборів 2010 р., коли відбулися масові арешти опонентів Олександра Лукашенка, які претендували на пост президента, а також інших представників громадянського суспільства та опозиції, які намагалися опротестувати результати виборів. Тому польсько-білоруські відносини залишалиються напруженими протягом всього періоду.

¹³⁶ Stosunki dwustronne z państwami regionu: Mołdawia. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. URL:

http://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polityka_wschodnia/stosunki_dwustronne_polityka_wschodnia/moldawia;jsessionid=85A8D3A85F86D3F4B7E8564142CEA0FA.cmsap6p (дата звернення: 06.02.2025).

¹³⁷ EUBAM - EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine. *EUBAM*. URL: <https://eubam.org/> (дата звернення: 06.02.2025).

Найважливішим партнером Польщі в Закавказькому регіоні була Грузія, яка була активним учасником Східного партнерства. Польща підтримувала Грузію на різних міжнародних форумах, сприяючи її зближенню з ЄС і НАТО. Правовою основою економічного співробітництва Польщі з Грузією стала міжурядова угода про економічне співробітництво, підписана 5 листопада 2007 р. Також Грузія стала однією з пріоритетних країн для Польщі щодо допомоги з метою розвитку. Так, у 2015 р. було реалізовано низку проектів на загальну суму близько 220 тис. євро¹³⁸. Під час збройного конфлікту в Південній Осетії, що відбувся у серпні 2008 р., Польща активно підтримала позицію президента М. Саакашвілі і взяла участь у запусненій ЄС незабаром після цих подій місії EUMM Georgia, метою якої був моніторинг дотримання плану врегулювання конфлікту та наступних заходів щодо його реалізації¹³⁹.

Вірменія та Азербайджан як учасники Східного партнерства також були пріоритетними країнами для польської допомоги з метою розвитку.

Отже, протягом досліджуваного періоду Польща підтримувала досить інтенсивні контакти з колишніми республіками СРСР, використовуючи ЄС та, зокрема, програму «Східне партнерство» для зміцнення своєї позиції в Європі та розширення свого впливу на схід, тим самим конкуруючи з Росією на пострадянському просторі. Представники польської влади неодноразово наголошували на особливій зацікавленості у співпраці з державами, розташованими за східним кордоном РП, посиляючись на досвід минулого. Основну ставку у цьому процесі Польща робила на Україну та Грузію.

¹³⁸ Stosunki dwustronne z państwami regionu: Gruzja. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. URL: http://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polityka_wschodnia/stosunki_dwustronne_polityka_wschodnia/polska_i_gruzja;jsessionid=85A8D3A85F86D3F4B7E8564142CEA0FA.cms ар6р (дата звернення: 06.02.2025).

¹³⁹ Misja Obserwacyjna UE w Gruzji – EUMM Georgia. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/eu-monitoring-mission-in-georgia-eumm-georgia.html?fromSummary=25> (дата звернення: 06.02.2025).

РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕС ПРИЄДНАННЯ ПОЛЬЩІ ДО НАТО

3.1. Основні етапи інтеграції Республіки Польща до Північноатлантичного альянсу

Причини та перший етап зближення НАТО та Польщі (1989–1993 рр.)

1990 року відбулося об'єднання Німеччини, що зовсім не викликало у Польщі позитивних емоцій. Навпаки, відродження сильної Німеччини було небажаним для Варшави. На сході тим часом руйнувалася соціалістична система. З одного боку, Польща стала вільною у визначенні зовнішньої політики. З іншого – ситуація в Росії не була стабільною. Польське керівництво побоювалося, що рано чи пізно у Москві відродяться імперські амбіції. Сильним було почуття якщо не загрози, то невпевненості. Тому цілком зрозумілою тодішня особлива чутливість Варшави до питання про гарантії безпеки.

Для Польщі було важливим приєднання до НАТО, що гарантувало б безпеку держави. По-перше, об'єднана Німеччина увійшла до складу НАТО, а це означало, що у вирішенні зовнішньополітичних питань вона обмежена. По-друге, вступивши до Альянсу, Польща могла розраховувати на допомогу союзників у разі небезпеки.

Вихід зі східного блоку, який формально відбувся разом із розпуском Варшавського договору у 1991 році, означав, що Польща залишилася у зоні нестабільності та загроз, характерних для Центрально-Східної Європи. У цьому регіоні країна, подібно до кількох інших держав, опинилася поза будь-якими союзами. Крім того, вона не змогла одразу забезпечити собі гарантії безпеки або відповідні домовленості для їхнього підтвердження. За такої ситуації в Польщі, Чехословаччині та Угорщині зростала впевненість у тому, що, крім Альянсу, немає жодної іншої організації, яка дає гарантії безпеки.

На початку 1990-х років відбувається зближення держав Центрально-Східної Європи та Північноатлантичного Альянсу. Планам Північноатлантичного Альянсу на розширення відповідало бажання країн

Центрально-Східної Європи якнайшвидше зблизитися з НАТО. Насамперед це можна сказати про Польщу. Однак ще 1990 року в офіційних документах польської зовнішньої політики цього не зазначалось. Виступаючи у січні цього року в Сеймі, польський прем'єр-міністр Т. Мазовецький акцентував увагу слухачів на тому, що із закінченням «холодної війни» все більше політичних, економічних та військових структур відкрито не лише для держав Західної, а й для держав Східної Європи. Не було виголошено жодних слів про Північноатлантичний Альянс та бажання зблизитися з цією організацією¹⁴⁰. І надалі польське керівництво ставило на перше місце у своїй зовнішній політиці активну участь Польщі у створенні системи колективної європейської безпеки¹⁴¹.

Уже в лютому 1991 року міністр закордонних справ РП К. Скубішевський вказав на те, що НАТО має велике значення для всього європейського континенту, фактично є гарантом його безпеки. Міністр наголосив, що мета зовнішньої політики Польщі на довгострокову перспективу – приєднання до Альянсу¹⁴².

Ще до офіційного розпуску Організації Варшавського Договору на міністерській сесії Північноатлантичної Ради в Копенгагені (6–7 червня 1991 року) було заявлено про встановлення партнерства Альянсу з країнами Центрально-Східної Європи, включаючи Чехословаччину, Угорщину та Польщу. Більш тісні контакти з цими країнами мали включати:

- організацію зустрічей експертів та військових для обміну досвідом та інформацією з питань політики безпеки, з питань військової стратегії та інших поточних питань, таких як обмін досвідом у галузі контролю над озброєннями, конверсія оборонної індустрії для цивільних потреб;

¹⁴⁰ Tworzymy państwo prawa. *Dzieje.pl*. URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/wystapienie-tadeusza-mazowieckiego-w-sejmie-24-sierpnia-1989-r> (дата звернення: 17.03.2025).

¹⁴¹ Левик Б. Досвід європейських країн під час входження у міжнародну систему колективної безпеки на шляху до вступу в НАТО. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2008. С.172–179.

¹⁴² Польща – НАТО. Спогади дипломата про шлях до Альянсу. *Нова Польща*. URL: <https://novapolshcha.pl/article/polsha-nato-spogadi-diplomata-pro-shlyakh-do-alyansu/> (дата звернення: 06.02.2025).

- інтенсифікацію військових контактів між військовими структурами Альянсу та їхніми колегами з країн Центрально-Східної Європи, дискусії у штаб-квартирі НАТО, запрошення військових та цивільних осіб з цих країн на тренувальні бази Альянсу за спеціальними програмами;
- розширення інформаційних програм НАТО у регіоні, підтримку дискусій з питань безпеки;
- розширення контактів між парламентами країн Центрально-Східної Європи та Північноатлантичною Асамблеєю¹⁴³.

Підсумки міністерської сесії Північноатлантичної Ради віталися у Сеймі РП. К. Скубішевський заявив, що Альянс має всеєвропейське значення. Проте існує різниця між безпекою країн-членів НАТО та інших країн. Польське керівництво, заявив міністр закордонних справ, вживає всіх заходів для того, щоб НАТО не залишилася байдужою до того регіону Європи, який особливо потребує безпеки. Отже, влітку 1991 року було встановлено перші офіційні контакти між Польщею та Альянсом. Завданням польської зовнішньої політики стало поглиблення та розширення зв'язків з НАТО¹⁴⁴.

Важливою віхою у розширенні контактів Альянсу та країн Центрально-Східної Європи стала Римська сесія Ради Північноатлантичного блоку у листопаді 1991 року, на якій було прийнято два ключові документи. Перший – Стратегічна концепція НАТО. В ній було визначено широкий підхід до безпеки, що базується на діалозі, співпраці та підтримці потенціалу колективної оборони. Концепція об'єднала політичні та військові елементи політики НАТО у сфері безпеки у єдине ціле, зробивши співпрацю з новими партнерами в Центральній та Східній Європі невід'ємною частиною стратегії Альянсу. Другим ключовим документом, прийнятим на Римській сесії, стала Декларація про мир та співпрацю. Вона визначила майбутні завдання та напрями політики НАТО у сфері спільної інституційної основи майбутньої безпеки Європи та

¹⁴³ Partnership with the Countries of Central and Eastern Europe. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23858.htm (дата звернення: 06.02.2025).

¹⁴⁴ Польща — НАТО. Спогади дипломата про шлях до Альянсу. *Нова Польща*. URL: <https://novapolshcha.pl/article/polsha-nato-spogadi-diplomata-pro-shlyakh-do-alyansu/> (дата звернення: 06.02.2025).

розвитку партнерства та співробітництва з країнами Центральної та Східної Європи. У декларації наголошувалося на підтримці Альянсом заходів, які вживаються країнами Центрально-Східної Європи щодо проведення реформ. Пропонувалася практична допомога у вирішенні важких проблем перехідного періоду, участь у відповідних структурах НАТО, передача досвіду та знань у галузі політичних, військових, економічних, наукових консультацій та співробітництва¹⁴⁵.

Для спостереження за подальшим розвитком цього партнерства було створено Раду Північноатлантичного співробітництва, яка стала інституційною політичною основою для розвитку відносин між Альянсом та країнами Центрально-Східної Європи¹⁴⁶.

Польщу та інші країни Східної Європи не влаштовували участь лише у Раді Північноатлантичного співробітництва, оскільки для них проблему безпеки з вступом до Ради не було вирішено. Польща, Чехословаччина та Угорщина прагнули максимально зблизитися з Альянсом. Британський дослідник С. Крофт стверджує, що країни Центрально-Східної Європи остаточно зробили вибір на користь Альянсу після подій у Вільнюсі у січні 1991 року, серпневого путчу та розпаду Радянського Союзу¹⁴⁷.

У середині березня 1992 року генеральний секретар Альянсу Манфред Вернер заявив, що НАТО не зможе надати «формальні гарантії безпеки» країнам Центрально-Східної Європи¹⁴⁸. Подібний стан справ не влаштовував Варшаву навіть після того, як програма співпраці країн Центрально-Східної Європи з НАТО в галузі військової політики та безпеки була значно розширена на квітневій 1992 р. зустрічі міністрів оборони країн Заходу і колишнього

¹⁴⁵ NATO Mini. Comm. Rome Declaration, 8th Nov 1991. NATO. URL: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁴⁶ North Atlantic Cooperation Council (1991-1997). NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁴⁷ Croft S. The EU, NATO and Europeanisation: The Return of Architectural Debate. Redefining Security? The Role of the European Security Structures. *ARENA Workshop. European Security*. 2000. Vol. 9, No 3. P. 1 –20.

¹⁴⁸ Keesing's Record of World Events. *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/irbc/1996/en/96576> (дата звернення: 06.04.2025).

східного блоку. У жовтні того ж року під час візиту до Бельгії прем'єр-міністр Польщі Х. Сухоцька зустрілася з керівництвом НАТО. Під час переговорів однією з тем стали занепокоєння Варшави кризою, яка охопила колишній СРСР. Крім того, прем'єр-міністр вказала на те, що польське керівництво побоюється ескалації військового конфлікту, що вирує в республіках колишньої Югославії. Обидва ці чинники, як зазначала Х. Сухоцька, підіграли прагнення Польщі якнайшвидше приєднатися до Альянсу. У відповідь генеральний секретар НАТО М. Вернер заявив, що Північноатлантичний блок розглядає Польщу як ключову державу Центральної Європи, тому РП буде прийнята в НАТО серед перших, якщо, звичайно, подібне розширення взагалі матиме місце.

Відповідь генерального секретаря Альянсу виглядала як ввічлива відмова, але Варшава не здалася. Керівництво РП намагалося встановити тісніші контакти з Організацією Північноатлантичного Договору. У грудні 1992 року на засіданні Ради Північноатлантичного Співробітництва міністр закордонних справ К. Скубішевський спеціально звернув увагу на роль НАТО у забезпеченні світової безпеки та на певні кроки до зближення між країнами Центрально-Східної Європи та Альянсом. Однак, на думку К. Скубішевського, зроблено було недостатньо, особливо у сфері забезпечення безпеки та контролю за озброєннями. Міністр закордонних справ заявив, що Польща вже сьогодні готова більш активно співпрацювати з НАТО і, зокрема, надати польський збройний контингент для проведення миротворчих операцій Альянсу¹⁴⁹.

Незважаючи на реверанси РП у бік Північноатлантичного блоку, на зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО у грудні 1992 року у Брюсселі державам Центрально-Східної Європи було відмовлено у проханні про вступ до союзу.

Зазнавши нової поразки на «натовському напрямку», польське керівництво не здалося. Міністр закордонних справ РП К. Скубішевський, визначаючи цілі

¹⁴⁹ Statement by the Polish Foreign Minister K. Skubiszewski at the meeting of the North Atlantic Cooperation Council. Brussels. December 18, 1992. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23957.htm (дата звернення: 06.04.2025).

зовнішньої політики Варшави на 1993 рік і на довгострокову перспективу, серед інших завдань наголосив на наступному: поступове включення до структур та спільної роботи Північноатлантичного Альянсу. Конкретна мета цих починань – членство в НАТО. Необхідність інтеграції в Північноатлантичний Альянс міністр закордонних справ пояснив тим, що саме НАТО на чолі з Вашингтоном забезпечує безпеку всієї Європи в цілому, і Центрально-Східної Європи, зокрема: «Присутність військ США в Європі є фактором стабільності для нас, так само як і для всієї Центральної Європи»¹⁵⁰.

Цілеспрямована політика Польщі щодо вступу в НАТО поступово почала давати результати. Вашингтон перейшов до більш активної політики щодо країн Центрально-Східної Європи.

1 вересня 1993 року президент Польщі Л. Валенса надіслав генеральному секретарю НАТО М. Вернеру офіційний лист, в якому розглядалося питання про розширення Альянсу за рахунок країн Вишеградської групи¹⁵¹. З вересня 1993 до січня 1994 року в американському керівництві розгорнулися дискусії щодо необхідності переходу до політики розширення НАТО за рахунок країн Центрально-Східної Європи. Серед учасників дискусії умовно можна виділити три угруповання:

- супротивники розширення; насамперед, це були представники Міністерства оборони США, які, по-перше, побоювалися реакції з боку Росії, по-друге, не були впевнені в тому, що потенційні члени Альянсу зможуть зробити значний внесок у безпеку як Європи, так і Північноатлантичного блоку;

- прихильники розширення були представлені Радою національної безпеки, а також державним департаментом; ідеологом розширення став відомий експерт, відставний політик З. Бжезінський, який почав активно виступати у пресі, закликаючи НАТО до розширення;

¹⁵⁰ Dąbrowska M., Kos A. Rozwój współpracy wojskowej w stosunku do NATO na przykładzie udziału Wojska Polskiego i Bundeswehry w działania militarnych prowadzonych w Afganistanie. *Zeszyty Naukowe*. 2014. Nr. 1 (9). S. 53–64.

¹⁵¹ Solmon G. B. *The NATO Enlargement Debate, 1990-1997 : Blessings of Liberty*. Westport, London, 1998. 189 p.

- прихильники «середньої» позиції¹⁵², які виступали за компромісне рішення, яким би став запуск програми «Партнерство заради миру» (далі - ПЗМ) без обов'язкового розширення Альянсу. У результаті ця група, до якої, до речі, належав держсекретар США У. Крістофер, перемогла. На початку 1994 року програму ПЗМ було запущено.

Другий етап відносин Північноатлантичного Альянсу та Республіки Польща (1993-1999 рр.)

Програма, яка отримала назву «Партнерство заради миру» була розроблена в США восени 1993 року співробітниками Пентагону та Комітету начальників штабів спільно з державним секретарем У. Крістофером та його заступником С. Телботтом. Тоді ж розпочалося обговорення програми. Країнам Вишеградської групи, зокрема Польщі, було незрозуміло, чи «Партнерство заради миру» сприятиме їхньому вступу до Альянсу чи стане таким самим форумом, як і Північноатлантична Рада Співробітництва. Бажаючи прояснити це питання, міністр закордонних справ Польщі А. Олеховський у 1993 році заявив: «Стратегічна мета Польщі – членство в НАТО. Іншими словами, партнерство буде відповідати нашим очікуванням лише в тому випадку, якщо воно включатиме тих, хто підтримує цінності Альянсу»¹⁵³. Далі глава польського МЗС підкреслив, що програма ПЗМ має передбачати розширення Альянсу. Ту ж думку О. Олеховський повторив у листі від 22 грудня 1993 року главам 16 держав-членів НАТО: «Польща хоче вступити до Альянсу так швидко, як це буде можливо. Польща підтримуватиме ПЗМ, хоча вона не відповідає повністю нашим бажанням і прагненню безпеки»¹⁵⁴.

Можливо, саме політичний тиск Польщі та інших країн Центрально-Східної Європи вплинув на керівництво Альянсу, яке ухвалило рішення не

¹⁵² Brzezinski Z. The way forward for an inspired NATO. *International Herald Tribune*. 1993. 2 Dec. P. 18.

¹⁵³ Wystąpienie prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej A. Kwaśniewskiego przed Radą Północnoatlantycką. Bruksela, 17 stycznia 1996 r. Zbiór Dokumentów. 1996. T. 52, nr 1. S. 543.

¹⁵⁴ List ministra spraw zagranicznych RP Andrzeja Olechowskiego do 16 państw członkowskich NATO. *Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*. URL: <https://digit.pism.pl/dlibra/publication/753/edition/581/content> (дата звернення: 06.04.2024).

лише про запуск програми «Партнерство заради миру», а й про розширення НАТО. Це сталося на Брюссельському саміті Альянсу 10–11 січня 1994 року. У підсумковому комюніке було заявлено, що лідери Північноатлантичного блоку «вітають розширення НАТО»¹⁵⁵. При цьому не було зроблено жодних заяв щодо термінів розширення.

Ситуацію прояснив президент США Б. Клінтон, який 12 січня 1994 року заявив, що питання полягає не в тому, чи прийме НАТО нових членів, а в тому, коли і як це буде зроблено¹⁵⁶. Польське керівництво явно не задовольнило подібні рішення, але, незважаючи на це, 12 лютого 1994 року підписало з НАТО рамковий документ «Партнерства»¹⁵⁷.

ПЗМ передбачала взаємодію Північноатлантичного Альянсу з кожною з країн, що приєдналися до програми на основі планів, розроблених для кожної з них окремо. «Партнерство» мало серйозні відмінності від Ради Північноатлантичного Співробітництва, головними з яких були такі:

- ПЗМ було відкрито для всіх держав, які не входять до НАТО, у тому числі для нейтральних, що не приєдналися;
- програма йшла далі за простий діалог і консультації і вела до створення реального партнерства.

Однак, «Партнерство заради миру» не надавало реальних гарантій безпеки, що впливало з 8 пункту цього документу¹⁵⁸. На нашу думку, ПЗМ була засобом, що дозволяє визначити здібності партнерів виконувати зобов'язання, які покладаються на кожного члена Альянсу, а також своєрідним полігоном, де ці здібності будуть піддаватися випробуванням. Цю думку підтверджує той факт, що участь у програмі була пов'язана з обов'язковим виконанням таких вимог, як забезпечення транспарентності процесу формування військових

¹⁵⁵ Проблема розширення НАТО. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/60.htm> (дата звернення: 06.02.2025).

¹⁵⁶ Keesing's Record of World Events. Refworld. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/irbc/1996/en/96576> (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁵⁷ Signatures of Partnership for Peace Framework Document. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁵⁸ Partnership for Peace: Framework Document. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24469.htm (дата звернення: 06.02.2025).

бюджетів, здійснення цивільного (демократичного) контролю за діяльністю міністерств оборони, спільне планування та проведення військових навчань, створення можливостей для взаємодії з силами НАТО в інтересах здійснення миротворчих та пошуково-рятувальних операцій, проведення гуманітарних акцій¹⁵⁹.

Польща завзято виконувала всі умови, які містилися в рамковому документі Партнерства. Так, наприклад, 9-17 вересня 1994 року на території Польщі відбулися перші спільні з НАТО військові навчання. У 1995 році поляки брали участь уже в дев'яти військових навчаннях Альянсу¹⁶⁰. Польський механізований батальйон у 1996 році увійшов до складу ІФОР (Сили втілення), де був включений до складу Скандинавської (Північної) бригади¹⁶¹.

Паралельно Варшава інтенсифікувала військово-технічне співробітництво з країнами Альянсу, особливо з США. У 1997 році Державний департамент США надав Польщі грант у розмірі 12 мільйонів доларів у рамках програми «Іноземне військове фінансування» (Foreign Military Financing, FMF) за Варшавською ініціативою, щоб покращити взаємосумісність з країнами НАТО; наступний грант у розмірі 12,2 мільйона доларів був запропонований у 1998 році. У 1995–1997 роках Міністерство оборони США також підтримувало Варшавську ініціативу, надаючи 10,85 мільйона доларів на спільні програми та навчання. Крім того, на Міжнародну військову освіту та тренінги (IMET) було виділено 1 мільйон доларів на 1997 фінансовий рік¹⁶².

Наступним кроком у підготовці кандидатів на вступ до Альянсу стало вироблення формальних критеріїв для вступу до Альянсу. Досить ясно вони

¹⁵⁹ Partnership for Peace: Framework Document. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24469.htm (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁶⁰ Польща — НАТО. Спогади дипломата про шлях до Альянсу. *Нова Польща*. URL: <https://novapolshcha.pl/article/polsha-nato-spogadi-diplomata-pro-shlyakh-do-alyansu/> (дата: звернення 06.04.2025).

¹⁶¹ Польща – НАТО. *Ministry of National Defence*. URL: <https://www.gov.pl/web/national-defence/poland---nato> (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁶² U.S. Economic Assistance to Poland. *U.S. Department of State (Archive)*. URL: https://1997-2001.state.gov/regions/eur/fs_poland_asst.html (дата звернення: 04.03.2025).

були викладені у документі «Дослідження про розширення НАТО»¹⁶³ та представлені на розгляд країнам Центральної та Східної Європи 28 вересня 1995 року. Серед вимог, пред'явлених претендентам на приєднання до Альянсу, були такі: функціонування демократичної політичної системи, ринкової економіки, повага до прав меншин, відсутність спірних питань із сусідніми державами, врегулювання конфліктів мирним шляхом. Держави-кандидати повинні були продемонструвати, що вони готові та здатні робити свій внесок у роботу Альянсу у військовому плані та досягти оперативної сумісності зі збройними силами інших держав-членів Альянсу.

У «Дослідженні про розширення НАТО» увага акцентувалася також на тому, що нові члени блоку будуть змушені нести певні зобов'язання, зокрема фінансові¹⁶⁴. Далі, незалежно від того, чи будуть розміщені на їх території війська НАТО, східноєвропейським країнам доведеться створювати інфраструктуру, здатну забезпечити швидке розміщення військ Альянсу у разі виникнення напруженості, та нести витрати на переоснащення своїх армій відповідно до натовських стандартів. Щоправда, новобранці не були зобов'язані брати участь у об'єднаній військовій структурі Північноатлантичного блоку, розміщувати на своїй території ядерну зброю та війська НАТО. Хоча, як ми вже з'ясували, польське керівництво було на це готове. Навіть щодо розміщення ядерної зброї Варшава пішла далі, ніж Чехія та Угорщина. У травні 1996 року міністр закордонних справ РП Д. Россаті заявив, що не можна виключати можливості дислокації військ Альянсу та ядерної зброї на території Польщі. Міністр також наголосив на тому, що це питання буде обговорюватися тільки з НАТО.

Одним із головних критеріїв для прийняття нових членів до Північноатлантичного блоку був консенсус усередині країн-кандидатів щодо приєднання до Альянсу. У зв'язку з цим слід зазначити, що польське

¹⁶³ Enlargement and Article 10. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_49212.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 04.03.2025).

¹⁶⁴ Ibid.

суспільство щодо цієї проблеми було майже одноголосне – Польщі в НАТО бути. Майже 83% поляків хотіли бачити свою країну в Північноатлантичному Альянсі¹⁶⁵. У січні 1997 року ця цифра знизилася, але незначно: 79% поляків виступали за вступ до НАТО.

Збереженню «натовського вектора» у зовнішньополітичному курсі еліти РП сприяло опитування, проведене у червні того ж 1997 року з ініціативи канцелярії прем'єр-міністра країни. На питання щодо ставлення поляків до зовнішньої політики, що проводиться Варшавою, майже 60% респондентів заявили, що позитивно оцінюють зовнішню політику Польщі, 50% опитаних висловилися за зміцнення зв'язків Росією, 73% – за співпрацю з Німеччиною. Лідирували ж у цьому списку США. За тісні зв'язки зі Сполученими Штатами виступало 79% опитаних.

Для Польщі на шляху до НАТО багато в чому визначальним став 1997 рік. 29–30 травня цього року у місті Сінтра (Португалія) працювала Рада НАТО. Учасники зустрічі обговорювали питання, пов'язані з протоколом майбутнього саміту в Мадриді та процедурами подальшого прийому нових членів до Альянсу. Саме в Сінтрі визначилися держави, які могли б претендувати на запрошення до Північноатлантичного блоку – Польща, Угорщина, Чехія, Румунія та Словенія. Кожна з цих країн мала своїх лобістів в Альянсі. Інтереси Чехії, Угорщини та Польщі відстоювали США, Велика Британія та Німеччина. Адвокатами Румунії та Словенії стали Франція, Іспанія, Канада, Португалія та Італія. Зрозуміло, переміг погляд Сполучених Штатів.

8–10 липня 1997 року в Мадриді пройшов так званий «саміт розширення», під час якого три країни – Чехія, Угорщина та Польща – були офіційно запрошені до Альянсу. Підписання протоколу про вступ було заплановано на грудень цього року. У квітні 1999 року три країни мали стати повноправними

¹⁶⁵ Baczynski J. Ostatnie manewry: Polski marsz do NATO. *Polityka*. 1996. № 40. S. 85.

учасниками Північноатлантичного блоку¹⁶⁶. Період до грудня 1997 року був присвячений переговорам із запрошеними державами про вступ.

Після закінчення двосторонніх переговорів про приєднання, які Альянс та Польща вели з 16 вересня 1997 року, 16 грудня того ж року у Брюсселі було підписано Протокол про приєднання до Північноатлантичного Договору¹⁶⁷. Такі ж протоколи були підписані з Чехією та Угорщиною. На урочистій церемонії Міністр закордонних справ Польської Республіки Б. Геремек пообіцяв від імені своєї держави бути повноцінним членом блоку, ділити з союзниками відповідальність та витрати, поставити більшу частину своїх збройних сил під загальне командування.

У травні 1998 року міністр закордонних справ РП виступав у Сеймі із презентацією основних напрямів зовнішньої політики поточного року. У даній доповіді членство Польщі в НАТО розглядалося як пріоритетне завдання. Глава МЗС нагадав Сейму про необхідність ратифікувати Протокол про приєднання та проаналізувати законодавчі та міжнародні документи, пов'язані зі вступом до Альянсу, а також підготувати політичну та військову систему для інтеграції.

11 лютого 1998 року президент США Б. Клінтон направив на ратифікацію до Сенату документи про вступ до Альянсу Чехії, Угорщини, Польщі. Заради такої важливої для своїх країн події глави дипломатичних відомств зазначених держав прибули до Вашингтона. Очевидно для того, щоб вплинути на рішення Сполучених Штатів, кандидати в НАТО висловили готовність направити свої війська до Іраку для участі в новій «Бурі в пустелі». Подібне прагнення цілком зрозуміле. Західноєвропейські держави на той час Протокол про приєднання вже ратифікували. А схвалення решти отримати було б легше після позитивного рішення американського Сенату.

30 квітня 1998 року в США було ратифіковано документи про приєднання Польщі до Альянсу. До кінця 1998 року це зробили всі держави-члени НАТО.

¹⁶⁶ Madrycka deklaracja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy euroatlantyckiej. Madryt, lipca 1997. *Studia Europejskie*. URL: https://journalse.com/pliki/pw/3-1997_spis.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁶⁷ Protokół do Traktatu Polnocnoatlantyckiego o przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.bbn.gov.pl/download/1/15755/ProtokoldoTraktatu.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).

29 січня 1999 року Генеральний секретар Альянсу Х. Солана повідомив про це польське керівництво і запросив Варшаву приєднатися до Північноатлантичного Договору¹⁶⁸. У РП Протоколи про приєднання було ратифіковано 26 лютого 1999 року. За кілька днів до цієї події, 17 лютого, прем'єр-міністр РП Й. Бузек, виступаючи перед законодавчими зборами, визначив деякі завдання Польщі як члена НАТО: розширення зони стабільності та безпеки в Європі, налагодження партнерських відносин з Білоруссю та Російською Федерацією, лобіювання в Альянсі інтересів Словаччини, Балтійських держав та України¹⁶⁹.

12 березня 1999 року ратифіковані Протоколи про приєднання Чехії, Угорщини та Польщі було подано на зберігання до бібліотеки ім. Трумена у м. Індепенденс відповідно до статті 14 Північноатлантичного Договору. З цього моменту три країни Центрально-Східної Європи офіційно стали членами Альянсу. Вступ цих держав до НАТО було заплановано на 23–24 квітня 1999 року на Вашингтонському саміті.

Отже, основними причинами для початку багаторівневого процесу інтеграції Республіки Польща до Північноатлантичного альянсу стали зміни геополітичної ситуації після об'єднання Німеччини, розпад соціалістичної системи та непередбачуваність політичного розвитку в Росії, що формувало у польського керівництва потребу в міжнародних гарантіях безпеки. Особливу роль у процесі зближення з Альянсом відіграли зусилля польського керівництва щодо військового співробітництва, участі у миротворчих операціях та політичного тиску на західних партнерів. Значним досягненням стала також налагоджена підтримка з США, що в результаті призвело до запрошення Польщі до НАТО у 1997 році, та повноправного членства у 1999 році.

¹⁶⁸ List sekretarza generalnego NATO Javiera Solany zapraszający Polskę do przystąpienia do Traktatu Północnoatlantyckiego. Bruksela. *Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*. URL: <https://digit.pism.pl/dlibra/publication/753/edition/581/content> (дата звернення: 03.04.2025).

¹⁶⁹ Wystąpienie premiera Rzeczypospolitej Polskiej Jerzego Buzka wygłoszone w Sejmie. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/komunikat.xsp?documentId=088D84288D0A16D1C12583BA00326C4D&symbol=M_WYDARZENIA_KOMUNIKAT (дата звернення: 06.04.2025).

3.2. Вплив членства Польщі на безпеку та обороноздатність країни

Після вступу Польщі до НАТО відбулися значні зміни у сфері озброєнь, військової стратегії та тактики, підготовки військовослужбовців усіх рівнів, по-новому вибудовуються й національні інтереси.

2000 року з'явився основний документ національної безпеки Польщі: «Стратегія безпеки РП»¹⁷⁰, в якому закріпилося євроатлантичне бачення безпеки, наголошувалося на досягненні мети, до якої Польща йшла близько десяти років – приєднання до НАТО, заохочувалося дотримання взятого курсу на євробезпеку і наступним завданням позначалося вступ до ЄС. На цьому фоні привертає увагу «Стратегія національної безпеки Республіки Польща 2007 року»¹⁷¹, в якій окремо виділяється положення про національний інтерес.

Документ співвідносить національні інтереси країни з основними положеннями Конституції 1997 року¹⁷². Це забезпечення безпеки держави, територіальної недоторканності, повага до прав людини, а також збереження національної спадщини та підтримання сприятливого стану навколишнього середовища. У документі національні інтереси поділяються на три групи: життєво важливі, важливі та інші інтереси. До сфери життєво важливих інтересів входять забезпечення стабільного та сталого розвитку держави та забезпечення гідного рівня життя населення. Це включає необхідність збереження незалежності та суверенітету держави, її територіальної цілісності та непорушності кордонів, а також зміцнення демократичного ладу, забезпечення безпеки громадян, повага прав людини та основних свобод. До сфери важливих національних інтересів входять забезпечення безперервності та сталого цивілізаційного та економічного розвитку країни, створення умов для

¹⁷⁰ Буглай, Н. Зовнішня політика Польщі після вступу до НАТО. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2016. № 1, ч. 2. С. 137–141.

¹⁷¹ Чигиринський В. А. Політико-правове проектування та державне конструювання системи забезпечення національної безпеки Республіки Польща: Уроки для України. Інвестиції: практика та досвід. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13—14. С. 143—150.

¹⁷² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Дата оновлення: 15.04.2024. URL: <https://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-polska/?lang=en> (дата звернення: 06.04.2025).

зростання рівня добробуту населення, розвитку науки і техніки, збереження національної спадщини, захист національної ідентичності, охорона навколишнього середовища. Інші важливі польські національні інтереси пов'язані із забезпеченням сильної міжнародної позиції держави та лобіюванням польських інтересів на міжнародній арені. Значну вагу має зміцнення наявних потенціалу та позицій в інститутах, у яких бере участь Польща. Таким чином, національні інтереси будуються на основі проведення ефективного внутрішнього управління у країні, а також її політичного, економічного та соціального розвитку.

До 1997 року було ухвалено план реформ «Принципи для програми модернізації збройних сил на 1998–2012 рр.»¹⁷³. Потім він був доповнений та отримав назву «Програма для інтеграції в НАТО та модернізації польських збройних сил на 1998–2012 рр.»¹⁷⁴. До осені 2000 року план було замінено на «Програму модернізації збройних сил на 2001–2006 рр.». Він припускав скоротити надмірну робочу силу та вивести з експлуатації застаріле обладнання. У результаті для польських сухопутних військ кількість підрозділів скорочено з шести до чотирьох. Кількість загонів було скорочено з 23 до 18. Залишилися вісім механізованих бригад, одна берегова оборона, шість танкових та три спеціальні бригади: повітряна кавалерія (десантно-штурмовий підрозділ), авіаційна (повітряний напад), бригада з можливістю відбивати удари у гірських масивах.

Перспектива приєднання до НАТО змусила Польщу привести національну армію у відповідність до існуючих стандартів альянсу, а також провести її модернізацію. Фактично цей процес продовжувався, коли Польща стала повноправним членом НАТО. У результаті загальна чисельність польських військ була скорочена з 400 000 осіб до 165 000 осіб. Термін служби

¹⁷³ Ciastoń R., Fleischer P., Lipka R., Mazurek K., Rdzanek G., Smura T. Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy i wyzwania modernizacyjne. Warszawa, 2014. 99 s.

¹⁷⁴ Programu integracji Polski z NATO i modernizacji SZ RP na lata 1998–2012. URL: <https://publisherspanel.com/api/files/view/40415.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).

призовників було скорочено з 24 до 12 місяців, і при цьому робився акцент на набір до армії за контрактом.

Зниження загальної кількості новобранців мало на увазі покращення здатності проектувати військові можливості за межами Польщі. З метою досягнення сумісності озброєнь з німецьким корпусом швидкого реагування НАТО було прийнято рішення придбати обладнання для польської бронетанкової бригади у складі 128 бойових танків Leopard 2A4, а також гелікоптери Mi-24W та транспортні засоби підвищеної прохідності HMMMV (High Mobility). Для військово-морського флоту придбано фрегати «Oliver Hazard Perry» із США¹⁷⁵.

Стосовно країн Центрально-Східної Європи варто згадати щорічний саміт країн цього регіону. На згадку заслуговує 17-й саміт глав держав країн Центральної та Східної Європи, що відбувся у 2011 році у Варшаві, за участю лідера США Б. Обами. Темою саміту стали демократичні зміни у країнах Центральної та Східної Європи. Президент Польщі Б. Коморовський наголосив на важливості Європейського Союзу, членство в якому проклало шлях до свободи та демократії в цих країнах¹⁷⁶.

Завдяки своєму членству в НАТО становище Польщі в регіоні стало міцнішим. Достатньо згадати, що Польща підписала договір про дружбу з усіма своїми сусідами та брала активну участь у регіональних ініціативах, включаючи Вишеградський трикутник та ОБСЄ. Це доводить, що прихильність до таких цінностей, як свобода, повага прав людини та демократія глибоко вкорінилися в польському суспільстві. Однак членство в НАТО дало Польщі доступ до фінансових, інституційних та політичних інструментів, що дає змогу активніше і конкретніше сприяти поширенню цих цінностей.

¹⁷⁵ Latawski P. The Transformation of Postcommunist Civil–military Relations in Poland. *European Security*. 2005. Vol. 14:1. P. 40–43.

¹⁷⁶ President of Poland (2010-2015) Bronisław Komorowski on achievements, challenges and prospects of the European dimension of the Polish-Ukrainian strategic partnership. *Ivan Franko National University of Lviv*. URL: <https://lnu.edu.ua/en/president-of-poland-2010-2015-bronislaw-komorowski-on-achievements-challenges-and-prospects-of-the-european-dimension-of-the-polish-ukrainian-strategic-partnership/> (дата звернення: 06.04.2025).

Як член НАТО, Польща має можливість брати активну участь у формуванні основ безпеки в євроатлантичному регіоні.

Розмірковуючи про зміни у військовій сфері, зупинимося на наступному: членство в НАТО вимагало запровадження цивільного та демократичного контролю над збройними силами. Внаслідок хворобливого процесу переходу до нової системи було створено цивільне міністерство оборони, відповідальне перед парламентом. Було встановлено термін перебування на посаді для командного складу, а парламент отримав контроль над оборонним бюджетом.

Польща брала активну участь у навчаннях «Анаконда» у 2006, 2008, 2010, 2012 роках. Мета цих заходів полягає у відпрацюванні питань організації та проведення операції з розгрому угруповання військ противника, що вторглося на приморському напрямку, а також в оцінці готовності збройних сил Республіки Польща у складі угруповань НАТО до вирішення оперативних завдань. Наприклад, навчання «Анаконда-2012» стали найбільшим заходом серед перелічених у сфері оперативної та бойової підготовки збройних сил Польщі. Характер і зміст відпрацьованих завдань свідчать про збереження у військовому будівництві Республіки Польща акценту на підготовку національних збройних сил до ведення наступальних військових операцій у регіоні, зокрема в рамках діяльності Альянсу¹⁷⁷.

На території Польщі та Прибалтійських держав на початку листопада 2013 року проводилися навчання «Steadfast Jazz 2013», які були присвячені завершенню військової місії в Афганістані до кінця 2014 року¹⁷⁸.

Таким чином, Польща досягла визнання її як надійного союзника з можливістю розгортання сил у будь-якій точці світу незалежно від безпосередніх інтересів оборони Польщі.

¹⁷⁷ Навчання збройних сил Польщі «Анаконда-2012». *Militaryni*. <https://militaryni.com/uk/news/navchannia-zbroinykh-syl-polshchi-anakonda-2012/> (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁷⁸ NATO's Steadfast Jazz exercise gets underway. NATO. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_104648.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 06.04.2025).

На території країни систематично проводяться навчання альянсу щодо відпрацювання застосування сухопутних сил, військово-повітряних та військово-морських сил. Починаючи з 1 січня 2010 року польська армія повністю перейшла на призив за контрактом, а 12 грудня 2012 року Міністерством національної оборони схвалено та прийнято «План з технічної модернізації збройних сил Республіки Польща на 2013–2022 роки»¹⁷⁹. Фахівець Центру аналізу європейської політики у Вашингтоні Л. Кулес вважає, що цей амбітний проект, відомий як «Програма технічної модернізації на 2013–2022 роки» (Technical Modernization Program – TMP), був запущений урядом Б. Коморовського. Цей проект дозволив Польщі захиститися від балістичних ракет малої дальності, а також забезпечити суверенітет свого повітряного простору та захисту берегової лінії за межами своїх кордонів за допомогою JASSM (міжвидова ракета класу «повітря-земля», що запускається поза зони ураження ППО). Особливість класу цієї ракети полягає в її інерційно-супутниковій системі наведення¹⁸⁰.

План розвитку польських збройних сил має всеосяжний характер та охоплює практично всі збройні сили. Наочно простежується пошук ефективних способів стримування російської військової могутності, і Польща бачить їх у тісній та постійній співпраці з союзниками по НАТО.

Багаторічна програма передбачає модернізацію ракетних військ, артилерію, розвиток інтегрованої системи командної підтримки під час бою, безпілотні системи розвідки, оновлення парку бойових тренажерів.

У 2013 році голова Бюро національної безпеки Польщі С. Козей підтвердив наміри Польщі розмістити на своїй території компоненти протиракетної оборони НАТО та розвинути власну національну систему протиракетної

¹⁷⁹ Plan modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2013-2022. URL:

https://zbrojni.blob.core.windows.net/pzdata/TinyMceFiles/program_modernizacji_technicznej_szp.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁸⁰ Kulesa Ł. Poland's Deterrence and Defense Posture. Preparing for 21st Century Threats. *Defense Intelligence Brief*. 2016. № 4. P. 5.

оборони (ПРО)¹⁸¹. Перша закладка елементів системи, а саме ракет-перехоплювачів, відбулася у травні 2016 року у селищі Редзікове під містом Слупськ. Таким чином, Польща заявила про рішучість захищати себе не лише з опорою на власні сили, а й збудувати спільні модернізовані оборонні системи з НАТО.

Закономірно, що впровадження проривних технологій у військовій справі кардинально змінило характер воєн та військових конфліктів, форми, методи та засоби ведення бойових операцій. Зокрема, використання високоточної зброї та перспективних засобів збройної боротьби: крилатих ракет, безпілотних розвідувальних та ударних літальних апаратів, нових видів підводних озброєнь.

Важливим в осмисленні питання європейської безпеки Польщі є форум з питань безпеки, який проходить з 2014 року у Варшаві¹⁸². Завдяки своєму геополітичному положенню Польща є ідеальним місцем для проведення дискусії, присвяченої сучасним викликам у сфері безпеки. На форум з'їжджаються міжнародні експерти Польщі, США, Німеччини, провідні фахівці НАТО з безпеки для обміну досвідом та для вирішення регіональних проблем у галузі безпеки, з якими стикається регіон Центрально-Східної Європи. Що стосується національних інтересів у нових реаліях, то вони прописані в «Стратегії національної безпеки 2014 року»¹⁸³. Стратегія наголошує на тому факті, що членство Польщі в євроатлантичних та європейських структурах підвищує безпеку країни. Постулюється теза, що НАТО є найважливішою формою політичного та військового співробітництва Польщі з союзниками, а ЄС підтримує розвиток соціально-економічної бази Польщі. Характерною рисою документа є наголос на тому, що важливим партнером Польщі за межами Європи залишаються США.

¹⁸¹ MSZ: polsko-rosyjskie konsultacje m.in. o rosyjskich miejscach pamięci. *Dzieje.pl*. URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/msz-polsko-rosyjskie-konsultacje-min-o-rosyjskich-miejscach-pamieci/> (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁸² The Warsaw Security Forum 2014. *Leading defence news hub*. URL: <https://defence24.com/warsaw-security-forum-2014> (дата звернення: 15.04.2025).

¹⁸³ Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 2014. 57 с.

Слід погодитись з англійським державним діячем Г.Д. Т.Пальмерстоном, якому належить фраза: «У нас немає вічних союзників і в нас немає постійних ворогів; вічні та постійні наші інтереси. Наш обов'язок – захищати ці інтереси»¹⁸⁴.

Проаналізовані офіційні документи країни однією ниткою об'єднує стратегічне бажання Польщі побудувати власну зону безпеки та створити бар'єр від ворогів і недоброзичливців.

Напередодні саміту НАТО, який відбувся 8–9 липня 2016 року у Варшаві, 8 січня 2016 року було проведено спільну прес-конференцію Генерального секретаря НАТО Дж. Столтенберга та президента Польщі А. Дуди¹⁸⁵. Генеральний секретар підкреслив, що Польща є сильним та відданим союзником. Було зроблено акцент на активну роботу сформованого у 1999 році багатонаціонального північно-східного корпусу НАТО (Multinational Corps Northeast) у Щецині (Szczecin), яким з серпня 2015 року командує генерал М. Хоффман, та розміщеного з 2004 року навчального центру об'єднаних сил НАТО (Joint Force). У своїй промові А. Дуда висловив стурбованість щодо Росії, де, на його думку, ведеться нарощування військового потенціалу та виникає напруженість на східному фланзі НАТО.

Слід згадати саміт країн Центральної та Східної Європи 3–4 листопада 2015 року, який пройшов у Бухаресті (Румунія) з ініціативи президентів Польщі А. Дуди та Румунії К. Йоханнеса за участю голів Болгарії, Угорщини, Чехії, Словаччини, Латвії, Литви, Естонії. На порядку денному були питання: концепція «Міжмор'я», зовнішня політика Росії, збільшення військової присутності НАТО у країнах Східної Європи. Концепція «Міжмор'я» – це союз країн Балтійського, Чорного та Адріатичного морів, спрямований на

¹⁸⁴ Keynote Address at the Annual Meeting of the World Economic Forum. *American Rhetoric: The Power of Oratory in the United States* URL: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/condoleezzaariceworlddeconomicforum.htm> (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁸⁵ Joint press point with NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the President of Poland, Andrzej Duda. NATO. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_127127.htm (дата звернення: 06.04.2025).

«стримування Росії». Апофеозом всієї цієї зустрічі стала угода між Польщею та США про розміщення американської військової техніки та озброєнь на п'яти польських військових базах: авіабазі Ласк (центр країни), у центрі підготовки сухопутних військ у Дравсько-Поморську (північ РП), у містах Сквежина (захід країни), Цеханув (схід) та Хошно¹⁸⁶.

З лютого 2016 року розпочалися перші військові навчання за участю військовослужбовців бригади LitPolUkrBrig. Початок співпраці поклала угода у вересні 2014 року між Польщею, Литвою та Україною. Бригада покликана брати участь в операціях під егідою НАТО та ЄС.

Задля справедливості варто зазначити, що концепція «Міжмор'я» має велике значення для Польщі в рамках її східної політики.

Політолог К. Бачковський бачить у стратегічному союзі Польщі та України не лише ослаблення, а й спосіб розчленування Росії¹⁸⁷.

Східна політика Польщі на цьому не закінчується. У Польщі цей процес дав глибоке коріння і спричинив створення численних громадських об'єднань: «Кавказький дім у Польщі» (Stowarzyszenie «Dom Kaukaski w Polsce»), який бере початок з 1989 року з заснування в Абхазії Асамблеї горських народів Кавказу, товариства «Свобода».¹⁸⁸

Зі збільшенням інтеграційних тенденцій, зі вступом країн регіону до Європейського Союзу геополітичні уявлення змінюються. Участь у таких організаціях, як Вишеградська група, дає Польщі певний ступінь свободи щодо держав із вищим геополітичним статусом. Проте геополітична орієнтація таких спілок зазвичай вибудовується під глобальну чи регіональну наддержаву, від якої чекають економічного та військового заступництва.

Можливо, що опора на військову силу як головний інструмент підтримки миру та безпеки не виправдовує себе, але відносно звуження сегмента

¹⁸⁶ Чупрій Л.В. Відродження концепту «Міжмор'я» в контексті подолання російської експансії. *Політичне життя*. 2017. Вип. 1–2. С. 118–124.

¹⁸⁷ Bączkowski W. Panowie z warszawy i wstydlive zakątki. *Niezależna gazeta Polska «Nowe Państwo»*. 2011. №4. С. 62.

¹⁸⁸ Stowarzyszenie «Dom Kaukaski w Polsce». *Ngo.pl*. URL: <https://spis.ngo.pl/242846-stowarzyszenie-dom-kaukaski-w-polsce> (дата звернення: 06.04.2025).

застосування військової сили у загальному просторі сучасних загроз та викликів аж ніяк не означає падіння її ролі у забезпеченні безпеки.

У будь-якому випадку, збройні сили є одним із ключових та фундаментальних інструментів національної безпеки, без яких держава не може виконувати свої основні місії, серед яких не лише захист держав та її кордонів, а й забезпечення безпеки її громадян¹⁸⁹.

Членство Польщі в НАТО стало каталізатором трансформації системи безпеки та оборони країни. Було запроваджено низку стратегічних документів, що закріплювали пріоритети національної безпеки та орієнтувалися на євроатлантичні цінності, паралельно Польща активно модернізувала свої збройні сили, скорочуючи чисельність армії та переходячи до професійного війська, закуповувала сучасне озброєння та брала участь у спільних навчаннях НАТО, що розвивало рівень боєздатності.

Польща також поглибила регіональну співпрацю, беручи участь у Вишеградській групі, ініціативах «Міжмор'я» та створюючи спільні військові формування з Литвою та Україною. Таким чином Польща перетворилася на важливого гравця в євроатлантичному просторі, демонструючи готовність не лише до оборони власної території, а й до активного внеску в загальноєвропейську безпеку.

¹⁸⁹ Zapałowski A. Rola Sił Zbrojnych RP w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego. *Geopolityka*. URL: <https://geopolityka.net/rola-sil-zbrojnych-rp-w-zapewnieniu-bezpieczenstwa-wewnetrznego/> (дата звернення: 06.04.2025).

РОЗДІЛ 4. ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ПОЛЬЩІ: ВИКЛИКИ ТА ДОСЯГНЕННЯ

4.1. Виконання політичних, економічних та правових вимог ЄС

Четвертий етап «адаптації та структурного пристосування» РП та ЄС, на наш погляд, розпочинається у 1999 році, оскільки 15 липня цього року було оголошено результати роботи Комісії «Порядок денний 2000», де було представлено список держав, запрошених до переговорів про членство в Європейському Союзі¹⁹⁰. До цих країн увійшла і Польща. 1999 року Єврокомісія визнала досягнення РП головної умови: вона була визнана країною з ринковою економікою. Було відзначено позитивні тенденції в економічному розвитку країни, визнано, що частково задоволені вимоги щодо фінансового контролю, соціальної політики, сільського господарства, економічної та валютної політики. Водночас у «Порядку» було оголошено, що Польща поки що не відповідає політичним критеріям, висунутим на Копенгагенському саміті¹⁹¹.

Набір вимог адаптаційного періоду було оформлено з боку Європейського Союзу так званими експертними угодами щодо «Порядку денного 2000»¹⁹². Як говорилося в преамбулі документа, його метою є «допомога країнам-кандидатам у владі з умовами прийому». Програма підготовки Польщі до інтеграції до Європейського Союзу включала стратегію на найближчу та середньострокову перспективу і стосувалася всіх сторін життєдіяльності держави. Процедура полягала у підписанні договору між Польщею та ЄС, що було заплановано на лютий 2000 року. Договір був побудований за принципом дотримання копенгагенських критеріїв та враховував такі аспекти:

- наявність та функціонування демократичних інститутів, верховенство закону та дотримання прав людини;
- наявність нормально функціонуючої ринкової економіки.

¹⁹⁰ Partnership for Peace: Framework Document. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24469.htm (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Agenda 2000: for a stronger and wider Union | EUR-Lex. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:l60001> (дата звернення: 06.04.2025).

Також Єврокомісія вимагала від Польщі реструктуризації сталеливарної та вугільної промисловості, перегляду сільськогосподарської політики. Крім того, належало прийняти умови внутрішнього енергетичного ринку Європейського Союзу. Польща мала приділити більшу увагу банківському сектору. До Польщі висувалися претензії, пов'язані з високим рівнем безробіття¹⁹³.

У лютому 2001 року відбувся саміт ЄС у Німечці, який можна назвати важливою віхою у розширенні Європейського Союзу на схід. 26 лютого було підписано трактат щодо реформування структури Євросоюзу¹⁹⁴. 9 жовтня 2002 року в Брюсселі було схвалено доповідь Єврокомісії про майбутнє розширення ЄС¹⁹⁵.

Автори документу рекомендували саміту Європейського Союзу направити запрошення десяти країнам-кандидатам на вступ до Євросоюзу, серед них була й Польща.

Відразу після цього знову загострилися побоювання серед польських селян, які не відчували захоплення від перспективи приєднання їх країни до Європейського Союзу. Їхня негативна оцінка інтеграції Польщі до ЄС була пов'язана насамперед із можливістю скуповування землі іноземцями та з можливою німецькою економічною експансією. Крім того, навіть за найоптимістичнішими оцінками, поширеними на той час, з 1,5 млн. селянських господарств РП витримати конкуренцію з ЄС могла лише третина. Решту очікувала перекваліфікація. Польських селян турбувало також майбутнє збуту їхньої продукції, оскільки вона не відповідала стандартам ЄС.

Тим часом, ще 1999 року Польща отримала від Євросоюзу на трансформацію економіки 1 млрд доларів. Зрозуміло, потрібно було значно

¹⁹³ Council Decision 98/260/EC of 30 March 1998 on the principles, priorities, intermediate objectives and conditions contained in the partnership for accession with the Republic of Poland. *Official Journal of the European Communities*. 1998. L 121. P. 6–10.

¹⁹⁴ Treaty of Nice. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice> (дата звернення: 06.04.2025).

¹⁹⁵ Verbatim report of proceedings - Wednesday, 9 October 2002. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-5-2002-10-09_GA.html (дата звернення: 06.04.2025).

більше. За підрахунками польських економістів, лише на реформу сільського господарства РП потрібно було не менше 25 млрд. дол. і ці кошти Варшава сподівалась отримати від Брюсселя¹⁹⁶.

Наголошуючи на безперечній необхідності досягнення польською економікою стандартів ЄС, фахівці дотримувалися думки, що при переговорах про приєднання до Євросоюзу Польща має використовувати можливості для маневру. У переговорному процесі РП прагнула до досягнення рівного підходу для всіх країн Європейського Союзу, зокрема і нових. Як зазначалося польськими експертами, «потенційні спроби створення членства «другої категорії» могли не лише вдарити по державним інтересам Польщі, а й поставити під сумнів основні ідеї та принципи солідарної, об'єднаної Європи»¹⁹⁷.

Щодо придбання власності іноземцями в Польщі, то Варшава, яка домагалась членства в Європейському Союзі, мала визначити свою позицію у цій сфері. Діюче правове регулювання, що стосувалось придбання нерухомості (включаючи землю) іноземцями в РП, не відповідало правовим нормам ЄС. Тут слід сказати, що регулювання придбання нерухомості іноземцями лежить у сфері національних прав держав-членів. Однак його все ж таки слід розглядати в контексті основних принципів, зазначених в Амстердамському Договорі, особливо в контексті заборони дискримінації за національною належністю (ст. 2), а також свободи руху капіталу (ст. 56). Відповідно до ст. 56, будь-які обмеження руху капіталу між державами-членами, а також між державами-членами та третіми країнами заборонені¹⁹⁸. Адже, як відомо, одна з категорій руху капіталу – інвестиції в нерухомість.

¹⁹⁶ Бородій О.В., Досвід Польщі для інтеграції України в Європейський Союз. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.4. С. 311–314. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_4/311_Borodij_20_4.pdf

¹⁹⁷ Jozwiak W. Polskie gospodarstwa zdolne do rozwoju. *Postepy nauk rolniczych*. 1998. № 3. S. 53.

¹⁹⁸ Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) : Договір Європ. екон. співтовариства від 25.03.1957 : станом на 1 січ. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 09.02.2025).

У РП придбання нерухомості не громадянами цієї країни регулювалося законом від 24 березня 1920 року «Про придбання нерухомості іноземцями», який неодноразово доповнювався (зокрема чотири рази за період із 1996 по 2001 рік). Згідно зі статтею 1 цього акта, на придбання нерухомості іноземцями потрібно дозвіл, що видається міністром внутрішніх справ, шляхом прийняття адміністративного рішення, за згодою міністра національної оборони, а у разі, якщо купується нерухомість у вигляді сільськогосподарських угідь, то з дозволу міністра сільського господарства. Як придбання нерухомості визнається набуття права вічного користування на підставі будь-якої юридичної події (договору продажу, дарування, обміну, наслідування тощо). Таким чином, не складно побачити, що польське законодавство у цьому питанні не відповідало нормам Європейського Союзу та вимагало реформування¹⁹⁹.

Тут доречно повернутися до побоювань поляків щодо німецької економічної експансії. З розширенням Європейського Союзу на схід німецьке населення та організації отримали можливість активнішої участі в економічному житті Польщі, що відкривало шлях до купівлі землі, приватизації та придбання у повну чи часткову власність підприємств. Гіпотетично Німеччина, не застосовуючи зброї, цілком могла «завоювати» мирним шляхом західні території Польщі, які колись були німецькими східними провінціями.

Ця обставина, на наш погляд, стимулювала збереження в РП обмежень на продаж землі іноземцям. Іншими факторами стали активна протидія цьому процесу селян і деякі економічні причини, серед яких перше місце займала низька ціна польської землі (вона була в 4–5 разів нижчою, ніж у країнах ЄС). Порядок придбання землі іноземцями був, власне, заборонним. У результаті в РП на частку іноземців на початку 1999 року припадало лише 0,03 % всієї проданої землі²⁰⁰.

¹⁹⁹ Ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców : Dz. U. 1920 nr 31 poz. 178. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19200310178> (дата звернення: 09.02.2025).

²⁰⁰ Приймак Б. І. Політика Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2018. 232 с.

Після вступу до Європейського Союзу Польща намагалася виторгувати для себе 18-20-річний перехідний період, протягом якого продовжували б діяти обмеження на продаж землі іноземцям. Цей факт красномовно говорить про побоювання Польщі, пов'язані з можливістю економічної експансії Німеччини. Тим більше, що сам польський уряд визнавав, що продаж нерухомості іноземцям – єдина галузь, де поряд з історичними та громадськими домінують політичні чинники, які не дозволяють трактувати її так само, як і інші аспекти переговорів. До найважливіших з них були віднесені побоювання польського суспільства, пов'язані з низьким рівнем цін порівняно з цінами в державах ЄС, рівень заможності польського суспільства, а також не вигідна аграрна структура.

У результаті переговори Польщі та ЄС, які тривали кілька місяців, у березні 2002 року завершилися ухваленням наступних компромісних рішень: запровадженням у РП

- 12-річного перехідного періоду на придбання ріллі та лісів закордонними компаніями;
- 5-річного перехідного періоду на придбання іноземцями так званого другого житла (дільниць для відпочинку);
- періодів обов'язкової оренди, що передуює купівлі сільськогосподарської нерухомості індивідуальними землеробами-іноземцями. У зв'язку з цим цікавий наступний факт: період оренди для всієї території Польщі склав 3 роки, а для земель, розташованих на заході та півночі – 7 років²⁰¹.

Договір про вступ до Європейського Союзу, що набрав чинності у травні 2004 року, встановив законодавчі рамки для поступового відкриття ринку сільськогосподарських земель для громадян країн ЄС. Для Польщі було передбачено найдовший перехідний період – 12 років, тоді як для Угорщини, Чехії, Литви, Латвії та Естонії цей термін становив сім років. Крім того, у всіх

²⁰¹ Enlargement Negotiations: Poland. *European Parliament. Free movement of capital*. 2003. Chapter 4. C 1-2. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement_new/negotiations/poland/pdf/poland_chap04_en.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

держав, окрім Польщі, дозволялося придбати землю раніше за умови її оренди протягом щонайменше трьох років. У випадку Польщі ця вимога була жорсткішою: обов'язковий строк оренди становив від трьох до семи років, залежно від регіону²⁰².

Однак найскладніші та найтриваліші переговори стосувалися захисту навколишнього середовища. У цю сферу потрібні були величезні інвестиції, а в деяких населених пунктах не було навіть водозабірних споруд і каналізації. Вирішити цю проблему швидко було неможливо, оскільки це не відповідало європейським стандартам і ситуацію потрібно було змінювати одночасно із запровадженням європейського законодавства. Також були проблеми з очищенням стічних вод, і для цього питання був встановлений дуже довгий перехідний період²⁰³. Переговори велися за принципом: нічого не погоджувалося, поки не було узгоджено все. Під час переговорів все європейське законодавство було детально розбите на частини, по кожній частині і по кожному сектору проводилися розмови, в кожному з яких виникали питання. У результаті в кожній сфері досягається згода, але вона не вважається остаточною, поки не буде встановлена остаточна картина.

Вступ Польщі до Європейського Союзу, включно з тривалими перемовинами, відбувався протягом майже 15 років. Кульмінацією стало підписання Договору про приєднання у квітні 2003 року в Афінах. Через два місяці після цього, на референдумі, більшість польських виборців — 77,5% — висловилися за вступ до ЄС. 23 липня 2003 року Польща ратифікувала цей договір, остаточно затвердивши своє приєднання. А вже 1 травня 2004 року країна офіційно стала повноправним членом Європейського Союзу. Одночасно

²⁰² Приймак Б. І. Політика Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2018. 232 с.

²⁰³ 1 травня 2004 року Польща вступила до Європейського Союзу. Залаштунки вступу та уроки для України. АРГУМЕНТ. URL: <https://argumentua.com/stati/1-travnya-2004-roku-polshcha-vstupila-do-vropeiskogo-soyuzu-zalashtunki-vstupu-ta-uroki-dlya-u> (дата звернення: 06.04.2025).

з Польщею до ЄС приєдналися Угорщина, Кіпр, Словенія, Чехія, Словаччина, Естонія, Мальта, Латвія та Литва²⁰⁴.

Отже, в процесі виконання Польщею політичних, економічних та правових вимог для вступу до Європейського Союзу відбулися зміни, які стосувалися як пріоритетних питань, зокрема адаптації законодавства, реформування ключових секторів економіки, так і проблем охорони довкілля та ринку нерухомості. Водночас важливо зазначити, що Польща прагнула не лише технічно відповідати вимогам ЄС, а й захистити національні інтереси в процесі переговорів – зокрема в питаннях обмеження доступу іноземців до земель та збереження конкурентоспроможності власного сільського господарства.

4.2. Соціально-економічні наслідки членства Польщі у Європейському Союзі

1 травня 2004 року стало символічною датою Польщі та інших країн Центральної Європи.

Членство в ЄС насамперед відбилося великим економічним успіхом, що вимірюється збільшенням добробуту суспільства, припливом коштів для модернізації економіки та можливістю зростання на основі участі на Єдиному ринку. Вдалося швидко скоротити відмінності в економічному розвитку між Польщею та іншими країнами ЄС. З моменту вступу до ЄС валовий внутрішній продукт на душу населення Польщі, що вимірюється за паритетом купівельної спроможності, збільшився з 49,5% від середнього по ЄС – 27% у 2003 році, до 70,1% у 2017 році²⁰⁵.

Часто можна почути, що Польща є членом ЄС лише за гроші з його фондів. Звичайно, не можна недооцінювати їхню важливість. Наразі у Польщі фінансуються тисячі проектів із фондів ЄС. Це видимий ефект політики згуртування (конвергенції), яка була успішною для всього ЄС. Проте було б

²⁰⁴ 20 років тому, 1 травня 2004 року, Польща стала повноправним членом ЄС. *Білий Орел*. URL: <https://polcentrum.com/20-rokiv-tomu-1-travnja-2004-roku-polshcha-stala-povnopravnym-chlenom-ies/> (дата звернення: 06.04.2025).

²⁰⁵ GDP per capita in PPS. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (дата звернення: 06.04.2025).

помилкою оцінювати успіхи Польщі та інших країн регіону лише через трансферти з бюджету ЄС. Досвід Польщі показує, що ця участь у Єдиному ринку та економічна інтеграція сприяли наближенню країни до рівня так званої старої західної Європи.

Майже протягом усього періоду членства Польщі в ЄС експорт товарів постійно збільшувався (в середньому на 11% на рік), досягнувши 2018 року понад 220 млрд євро. Участь у Єдиному ринку створила умови для експансії польських експортерів. 2018 року до країн ЄС було експортовано товари на суму близько 180 млрд євро (близько 80% всього експорту) – майже в 5 разів більше, ніж на момент приєднання²⁰⁶.

Особливий успіх був зафіксований в агропродовольчому секторі, експорт зростав швидше, ніж в інших категоріях (з близько 4 млрд євро у 2004 році до понад 51 млрд євро у 2023 році), а обмін з країнами ЄС визначив високе позитивне сальдо сільськогосподарського експорту (більше 18 млрд євро у 2018 році)²⁰⁷.

Також швидко розвивався і експорт послуг (з менш ніж 13,8 млрд євро в 2004 році до 68,3 млрд євро у 2021 році)²⁰⁸. Переваги можливостей чесної та відкритої конкуренції на Єдиному ринку наочно видно на прикладі сектора автомобільного транспорту. За останні 15 років польські транспортні компанії завоювали лідируючі позиції в ЄС – у 2016 році транспортні послуги становили понад 27% від загального експорту послуг Польщі²⁰⁹. Це важливий внесок Польщі в економічний розвиток ЄС, вигоди якого відчуваються не лише

²⁰⁶ Intra and Extra-EU trade by Member State and by product group. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intratrd/default/table?lang=en (дата звернення: 06.04.2025).

²⁰⁷ У 2023 році польський експорт агропродовольчої продукції зріс. *Infagro*. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2024/03/02/u-2023-rotsi-polskiy-eksport-agroprodovolchoyi-produktsiyi-zris/> (дата звернення: 06.04.2025).

²⁰⁸ Polska w UE. Spektakularny rozwój eksportu i sukces biznesu. *Money.pl*. URL: <https://www.money.pl/gospodarka/polska-w-ue-spektakularny-rozwoj-eksportu-i-sukces-biznesu-7100479999249056a.html> (дата звернення: 06.04.2025).

²⁰⁹ Matulska-Bachura A. How export of services is measured in Poland. *Statistics Poland*. Rome, 2018. С. 4.

споживачами в країні, а й споживачами по всьому ЄС, тому що ціна на транспорт є важливою частиною для остаточної ціни кожного товару.

Завдяки цим результатам значущість торгівлі товарами та послугами для генерування ВВП Польщі значно зросла, перевищивши 50% (приблизно з 30% на момент приєднання). Польща спрямовує більше експорту на Єдиний ринок, ніж у середньому країни-члени ЄС²¹⁰.

Водночас, покращується якість експорту – у 2004-2017 роках частка високотехнологічної продукції в загальному експорті збільшилася з 3,3% до 7,7%. Це все ще нижче за середній показник щодо ЄС, але темпи зростання є одними з найшвидших у всьому Євросоюзі, адже це більше ніж удвічі²¹¹.

Наведені вище факти свідчать про значення Єдиного ринку без бар'єрів для польських підприємців. Водночас, вигоди для всього ЄС так само важливі, як і вигоди для нових країн-членів. Часто забувається про те, що розширення ЄС можна порівняти із ситуацією win-win, і тут не лише Польща є бенефіціаром. Завдяки злагодженому функціонуванню внутрішнього ринку відчутні вигоди від реалізації політики ЄС отримують усі його члени, незалежно від того, куди переказуються кошти.

Наприклад, запровадження політики згуртування у країнах Вишеградської групи оцінюється у майже 100 млрд євро для осіб, організацій та підприємців із країн «старого ЄС» (це еквівалент 80% коштів, виділених на ці цілі)²¹². Можна констатувати, що гроші, внесені до бюджету ЄС, є найкращими державними інвестиціями країн ЄС. Повернення цих інвестицій є дуже істотним. Ефект проявляється не тільки у ВВП Польщі, в тій же мірі він відбивається у ВВП Німеччини, Нідерландів, Швеції чи інших країнах так званої старої західної Європи.

²¹⁰ Real GDP growth rate - volume. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en> (дата звернення: 06.04.2025).

²¹¹ Лише цифри. Що отримала Польща, ставши членом ЄС. New Voice. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-v-ukrajini-yak-provoditi-mobilizaciyu-butusov-pro-zsu-novini-ukrajini-50250990.html> (дата звернення: 06.04.2025).

²¹² Antosiewicz M, Bartkiewicz P. Jak państwa UE-15 korzystają z realizacji polityki spójności w krajach Grupy Wyszehradzkiej? Warszawa : Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2017. 144 s.

Інший приклад. Сприятливі результати експорту були б неможливими без активності іноземних компаній на ринках Польщі та інших країн Центральної Європи. Незважаючи на дедалі більшу частку невеликих польських компаній у торгівлі, ще 2/3 експортної виручки отримують підприємства з іноземним капіталом. Це також є результатом великих прямих іноземних інвестицій, які прийшли з країн ЄС до Польщі внаслідок приєднання. За висновками, сукупна вартість іноземних інвестицій у РП у 2021 році становила \$269 млрд. Польща показує, що частка цієї виручки (близько 40%) реінвестується, але близько 60% повертається інвесторам із Західної Європи у вигляді відсотків та дивідендів²¹³.

Дивлячись на об'єктивні дані про членство в ЄС, не можна забувати і про деякі негативні тенденції. Найбільш яскравим прикладом є прискорення еміграції. В кінці 2017 року кількість поляків, які проживають у країнах ЄС, оцінювалась у більш ніж 2 млн. чоловік. Міграція, особливо у довгостроковій перспективі, посилить проблему старіння польського суспільства. Значне збільшення населення за межами продуктивного віку призведе до збільшення так званого демографічного навантаження. У даний час цей показник у Польщі нижчий за середній по ЄС²¹⁴. Згідно з прогнозами, до 2060 року населення Польщі може зменшитися до 30,4 млн осіб, а частка осіб віком 65 років і старше зросте до 30%²¹⁵.

Водночас, очевидною перевагою вступу Польщі в ЄС можна вважати зростанням реальних прямих іноземних інвестицій (рис.4.1.).

²¹³ Рекордний приплив прямих іноземних інвестицій до Польщі: збільшення на 82%. *Юридична газета*. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/rekordniy-pripliv-priamih-inozemnih-investiciy-do-polshchi-zbilshennya-na-82.html> (дата звернення: 06.04.2025).

²¹⁴ Migration to and from the EU. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_to_and_from_the_EU&oldid=667419 (дата звернення: 06.04.2025).

²¹⁵ Poland's population to fall to 30.4 mln in 2060 reports stats office. *Polska Agencja Prasowa*. URL: <https://www.pap.pl/en/news/polands-population-fall-304-mln-2060-reports-stats-office> (дата звернення: 06.04.2025).

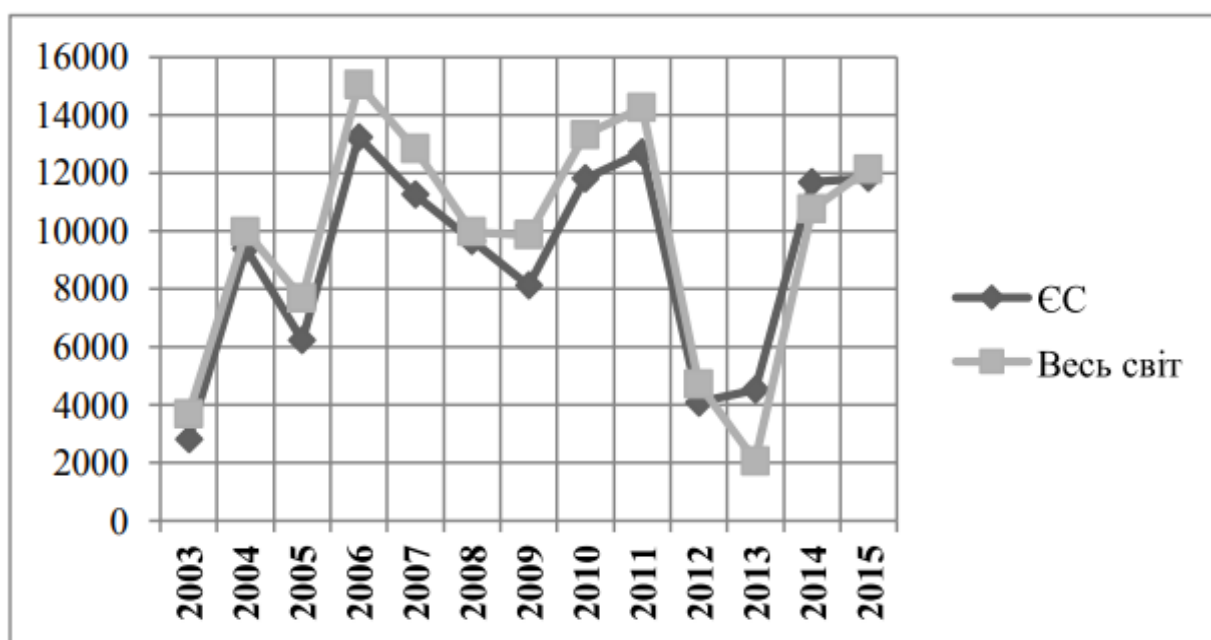

Рис. 4.1. Приплив прямих іноземних інвестицій в Польщу з ЄС та зі всього світу загалом протягом 2003–2015 рр., млн. євро

*Джерело*²¹⁶.

Широкі можливості для розвитку за допомогою західного фінансового капіталу, підвищення конкурентоспроможності продукції та можливості її збуту внаслідок зняття обмежень щодо переміщення факторів у виробництві в межах ЄС також були виражені у швидкому зростанні торгових відносин, що призвело до зростання польського обороту зовнішньої торгівлі. З моменту входження Польщі у 2004 році в ЄС по 2015 рік обсяг польського експорту збільшився в 2,7 рази та імпорт - на 2,2 (рис. 4.2.). У 2014 році обсяг польського експорту досяг найвищої позначки в його історії - 210 млрд дол²¹⁷.

²¹⁶ Деделюк К., Герасимук М. Економічні та соціальні наслідки членства Польщі у Європейському Союзі. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2017. № 2. С. 31-40.

²¹⁷ Шуба Т. П., Луняка В. А., Сашкова А. О. Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. С. 150-156.

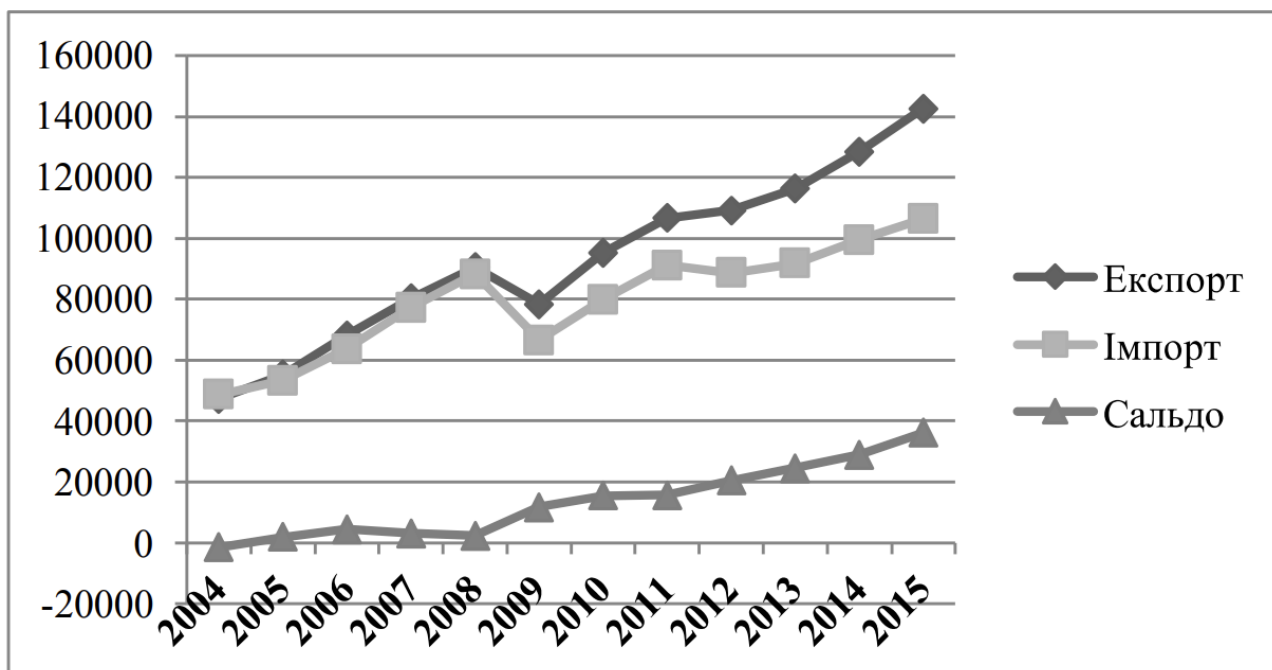

Рис. 4.2. Зовнішньоторговельний оборот Польщі з країнами ЄС, 2004–2015 рр., млн. євро.

*Джерело*²¹⁸.

Європейський Союз є провідним зовнішньоекономічним партнером Польщі: за даними на 2022 рік, на його частку припадає понад три чверті всього польського експорту (76,5%) і більш як половина імпорту (52,7%)²¹⁹. Водночас характер зовнішньої торгівлі Польщі демонструє значну різноманітність. Основу експортного потенціалу становлять вироби машинобудування, продукція хімічної промисловості, продовольчі товари, а також метали та продукція з них. Імпортна складова переважно представлена машинами та обладнанням, хімією, мінеральною сировиною, металургійною продукцією та продуктами харчування²²⁰.

²¹⁸ Деделюк К., Герасимук М. Економічні та соціальні наслідки членства Польщі у Європейському Союзі. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2017. № 2. С. 31-40.

²¹⁹ Foreign trade turnover of goods in total and by countries in January-July 2023. *Statistics Poland*. URL: [https://stat.gov.pl/en/topics/prices-trade/trade/foreign-trade-turnover-of-goods-in-total-and-by-countries-in-january-july-2023,1,135.html#:~:text=Poland%20has%20the%20largest%20share%20in%20total,52.7%\)%20in%20the%20corresponding%20period%20of%202022](https://stat.gov.pl/en/topics/prices-trade/trade/foreign-trade-turnover-of-goods-in-total-and-by-countries-in-january-july-2023,1,135.html#:~:text=Poland%20has%20the%20largest%20share%20in%20total,52.7%)%20in%20the%20corresponding%20period%20of%202022) (дата звернення: 09.04.2025).

²²⁰ Poland (POL) Exports, Imports, and Trade Partners. The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://oec.world/en/profile/country/pol?selector345id=2018> (дата звернення: 09.04.2025).

Технологічні зміни та зниження трудомісткості в традиційних галузях, як-от сільське господарство, видобувна й металургійна промисловість та важке машинобудування, актуалізували низку соціальних викликів, зокрема проблему зайнятості й зростання соціальної нерівності. Попри загальне економічне зростання на момент вступу до ЄС, ситуація на ринку праці була складною через демографічні й економічні чинники: високу частку працездатного населення, уповільнення зростання зарплат і нерівномірний розвиток регіонів. Особливо це стосувалося сектору послуг, чия частка у ВВП зростала повільніше, ніж у середньому по ЄС, і був зосереджений переважно у великих містах, тоді як у менших промислових та сільських районах спостерігалася стагнація.

Наявність надлишку трудових ресурсів стала одним із чинників активної трудової міграції до західноєвропейських країн. Після вступу Польщі до ЄС ці процеси ще більше посилювалися завдяки відкриттю спільного ринку праці. За період із 1998 по 2008 рік рівень еміграції збільшився з 0,5% до 2,3% населення²²¹. Масова еміграція молоді та людей працездатного віку на тлі демографічного спаду створює додаткові виклики для соціально-економічного розвитку Польщі.

Водночас лібералізація ринку праці також мала позитивні сторони. Завдяки трудовій міграції зменшилося навантаження на ринок праці всередині країни, а також зросли обсяги грошових переказів від грошових переказів від мігрантів. На тлі стійкого економічного піднесення ці чинники сприяли суттєвому зниженню рівня безробіття: з 18–20% у 2002–2004 роках до лише 3,2% у 2020 році (рис. 4.3.)²²².

²²¹ Dustmann C., Frattini T., Rosso A. The Effect of Emigration from Poland on Polish Wages. *CReAM Discussion Paper*. London, 2012. No 29/12. С. 2-7.

²²² Unemployment, total (% of total labor force). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2024&locations=PL&start=1991&view=chart> (дата звернення: 09.04.2025).

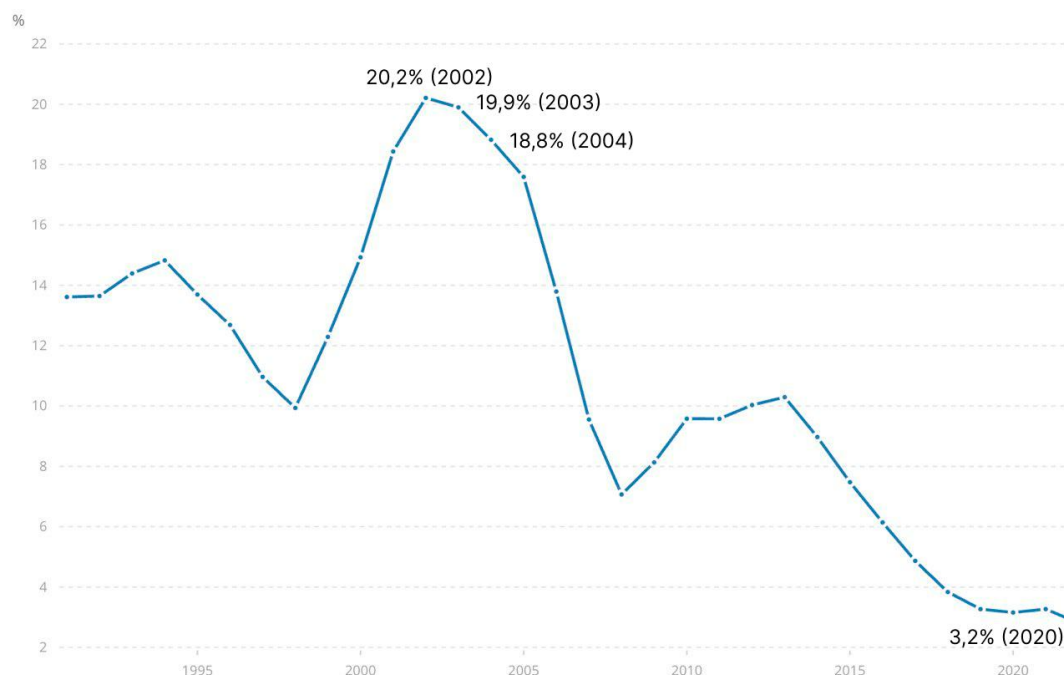

Рис.4.3. Загальний рівень безробіття (% від загальної робочої сили) у Польщі у 1991–2021 рр., %

*Джерело*²²³.

Отже, основні тенденції соціально-економічного розвитку країни за аналізований період були такими:

1. підвищення рівня економічного розвитку, що сприяло уникненню руйнівних наслідків економічної кризи та дозволило зменшити розрив між рівнем економічного розвитку Польщі та ЄС;

2. зниження частки сільського господарства та зростання високотехнологічного виробництва у промисловості дозволило сформувати збалансовану галузеву економічну структуру. Проте високий рівень внеску промисловості у ВВП та повільний розвиток сектору послуг свідчать про незавершеність переходу до постіндустріальної економіки;

3. зростання конкуренції польської продукції завдяки відкритості економіки, впровадженню сучасних технологій та інтеграції промислового сектору у виробничі ланцюги, особливо з європейськими транснаціональними корпораціями;

²²³ Unemployment, total (% of total labor force). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2024&locations=PL&start=1991&view=chart> (дата звернення: 09.04.2025).

4. наявність кваліфікованої робочої сили на тлі перевищення попиту на ринку праці над пропозицією. Водночас високий рівень безробіття став причиною для значного відтоку населення за кордон;

5. залучення іноземного капіталу через структурні фонди ЄС та приплив грошових трансферів від громадян Польщі, які виїхали до інших країн Європейського Союзу;

6. реформування відносин в галузі торгівлі із країнами ЄС, збільшення обсягів товарообміну та змінення структури експорту з акцентом на наукомісткі й високотехнологічні товари.

Таким чином, після вступу до Європейського Союзу в 2004 році Польща змогла зміцнити свої позиції як важливий економічний партнер держав-членів ЄС.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукового стану та джерельної бази свідчить про те, що питання зовнішньої політики Республіки Польща, її інтеграції до НАТО та Європейського Союзу, а також участі у трансформаційних процесах посткомуністичної Центрально-Східної Європи набули значної уваги у як вітчизняній, так і зарубіжній науковій думці. Автори висвітлюють зовнішньополітичну стратегію Польщі в умовах розпаду соціалістичної системи, аналізуючи інтеграційні прагнення Варшави щодо вступу в НАТО та ЄС. Джерельна база дослідження сформована з широкого спектру нормативно-правових актів; дипломатичних документів; урядових рішень; стенограм виступів офіційних осіб; публікацій міжнародних організацій, де особливого значення має база даних НАТО та ЄС; мемуарної літератури; аналітичних доповідей, а також матеріалів ЗМІ. Використання цієї бази дозволило глибоко дослідити еволюцію зовнішньої політики Польщі, окреслити динаміку її інтеграційної стратегії щодо вступу в НАТО та ЄС, а також висвітлити її роль у європейському безпековому просторі.

Було сформовано теоретичний каркас дослідження, що базується на ключових поняттях «зовнішня політика», «інтеграція», «міжнародні організації», «НАТО», «Європейський Союз». Методологічну основу дослідження склали принципи історизму, об'єктивності та казуальності, а також низка загальнонаукових і спеціальних методів. Зокрема, метод системного аналізу дозволив розглядати зовнішню політику Польщі як цілісну систему; метод порівняльного аналізу – зіставляти позиції польського уряду у відносинах з НАТО та ЄС; історико-генетичний метод – простежити трансформацію зовнішньополітичної стратегії; метод інтерпретації – розкрити значення політичних рішень і документів у контексті часу.

У процесі дослідження було встановлено, що інтеграція Республіки Польща до НАТО та Європейського Союзу стала можливою завдяки сукупності глибоких політичних і економічних трансформацій, що відбулися після 1989 року. Можливості до вступу Польської Республіки до Євросоюзу з'явилися

після розпаду соціалістичного блоку, трансформації політичної та соціально-економічної системи держави. Реформи вимагали зовнішньополітичної переорієнтації Польщі. Політичне керівництво країни бачило в інтеграції до західних європейських структур можливість закріпити свої позиції та реалізувати свій потенціал на міжнародній арені. Це відображалось у просуванні регіональних ініціатив, зокрема «Східного партнерства», підтримці демократичних змін у сусідніх державах, а також у зміцненні економічних та безпекових зв'язків зі США, країнами ЄС та НАТО.

З політичного боку, ключову роль відіграли демократичні перетворення, започатковані внаслідок домовленостей «Круглого столу» між владою та опозицією, які привели до легалізації незалежних політичних сил, лібералізації медіа, оновлення парламентських інституцій та поступового формування парламентсько-кабінетної моделі правління. Прийняття Конституції 1997 року остаточно закріпило демократичні засади та визначило сучасний політичний устрій Польщі як парламентську демократію з елементами президентського контролю.

Економічні передумови інтеграції формувалися під впливом «шокової терапії» 1990-х років. Польща здійснила глибокі реформи, такі як: монетарна політика, масштабна приватизація, лібералізація зовнішньої торгівлі, створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземного капіталу. Незважаючи на значні соціальні витрати на початковому етапі реформ, країна зуміла стабілізувати макроекономічні показники, залучити великі обсяги прямих іноземних інвестицій та досягти сталого економічного зростання.

Процес інтеграції Республіки Польща до НАТО був тривалим, але водночас послідовним і включав кілька чітко визначених етапів. Перший етап (1989–1993) позначився виходом з-під впливу СРСР, розпуском Організації Варшавського договору та першими контактами з НАТО. У цей період Польща поступово формувала зовнішньополітичний курс, який був орієнтований на євроатлантичну інтеграцію, зокрема через участь у Раді північноатлантичного співробітництва. Другий етап (1993–1997) розпочався з появи програми

«Партнерство заради миру» та активного виконання її вимог. Польща систематично посилювала політичні, військові та дипломатичні зв'язки з Альянсом, брала участь у спільних ініціативах, зокрема навчаннях, здійснювала реформування сектору безпеки. Вирішальним став 1997 рік, коли Польща, разом із Чехією та Угорщиною, отримала офіційне запрошення до членства. Третій етап (1997–1999) охоплював двосторонні переговори, ратифікацію протоколів про приєднання та завершився офіційним вступом Польщі до НАТО 12 березня 1999 року. Таким чином, вступ до Альянсу був результатом стратегічної багаторічної політичної стратегії, яка врешті-решт привела країну до успішної міжнародної інтеграції Польщі.

Членство Польщі в НАТО стало каталізатором трансформації її системи національної безпеки та оборони. Після вступу до Альянсу РП не лише адаптувала свою військову доктрину та структуру до стандартів НАТО, а й також вклала ресурси у модернізацію Збройних сил. Було скорочено чисельність армії, реформовано систему призову, запроваджено цивільний контроль над військовими, а також впроваджено контрактну службу. Програми модернізації охопили наземні, повітряні та морські компоненти. Одними з ключових документів є «Стратегія безпеки РП» та «Стратегія національної безпеки», які закріпили євроатлантичний вектор безпеки та ієрархію національних інтересів. Крім цього, Польща брала участь у міжнародних навчаннях та операціях НАТО, що підвищило рівень її обороноздатності, мобільності військ і готовності діяти за межами національної території. Водночас участь у регіональних ініціативах і співпраця зі США та іншими партнерами укріпила позиції Польщі в системі колективної безпеки. Це беззаперечно зміцнило оборонний потенціал Польщі, розширило її можливості у сфері безпеки, та посилило вплив країни як на регіональному, а також на глобальному рівні, а також вказало на її готовність долучитися до формування євроатлантичного безпекового простору.

Процес впровадження євроінтеграційних механізмів в РП характеризувався складною багаторічною процедурою налагодження відповідності національного

законодавства, інституцій та економіки до вимог ЄС. Процес активізувався з 1999 року після офіційного запрошення до переговорів про вступ, коли Польща була визнана ринковою економікою, але ще не відповідала всім політичним критеріям Копенгагенського саміту. Основу механізму становило впровадження комплексу структурних реформ у політичному, економічному та інших секторах відповідно до «Порядку денного 2000». Це включало вимоги щодо демократичних інститутів, реструктуризації промисловості, верховенства права, сільського господарства, банківської та енергетичної сфер тощо. Особливі труднощі відзначались у питанні доступу іноземців до польської землі, а також сфері екології. Завершальним етапом став підписаний у 2003 році Договір про приєднання, який закріпив результати складного механізму адаптації Польщі до норм і стандартів ЄС. Отже, механізм євроінтеграції Польщі був гнучким, довготривалим, але водночас жорстко структурованим, і забезпечив країні успішну інтеграцію до Європейського Союзу 1 травня 2004 року.

Соціально-економічні наслідки членства Польщі у Європейському Союзі характеризувались високими та динамічними темпами розвитку. Приєднання до Європейського Союзу у 2004 році прискорило модернізацію національної економіки, сприяла збільшенню добробуту населення, зростанню ВВП на душу населення, а також активізувала рівень експортної діяльності країни. Високі результати зафіксовано в агропродовольчому секторі та транспортних послугах, де Польща посіла провідні позиції в ЄС. Важливого значення набула також участь РП у Єдиному ринку ЄС, що розширила присутність країни на зовнішніх ринках та залучила іноземні інвестиції. Доступ до фондів ЄС, у свою чергу, надав можливість реалізувати тисячі інфраструктурних та соціальних проектів та забезпечити сталість економічного зростання.

Серед інших наслідків варто відзначити питання трудової еміграції, демографічного старіння населення, нерівномірного регіонального розвитку та загрози соціальної стратифікації. Водночас доступ до європейського ринку праці частково послабив проблему безробіття.

Отже, у результаті дослідження були розкриті всі поставлені завдання та встановлено, що інтеграція РП до євроатлантичних структур стала результатом успішних системних трансформацій всередині країни. Членство в НАТО та ЄС, у свою чергу, дозволило країні перетворитися в одного з ключових акторів у Центрально-Східній Європі, посилило її політичні позиції, безпекову спроможність, і стало каталізатором зростання в соціально-економічному просторі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 1 травня 2004 року Польща вступила до Європейського Союзу. Залаштунки вступу та уроки для України. *АРГУМЕНТ*. URL: <https://argumentua.com/stati/1-travnja-2004-roku-polshcha-vstupila-do-vropeiskogo-soyuzu-zalashtunki-vstupu-ta-uroki-dlya-u> (дата звернення: 06.04.2025).
2. 20 років тому, 1 травня 2004 року, Польща стала повноправним членом ЄС. *Білий Озел*. URL: <https://polcentrum.com/20-rokiv-tomu-1-travnja-2004-roku-polshcha-stala-povnopravnym-chlenom-ies/> (дата звернення: 06.04.2025).
3. Альянс НАТО. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2024/3/pdf/240311-what-is-nato-ukr.pdf (дата звернення: 03.03.2025).
4. Бокало Н., Трохимчук С. Проблеми і перспективи демократизації в країнах Центрально-Східної Європи (на прикладі Вишеградської четвірки). Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. 132 с..
5. Бородій О.В., Досвід Польщі для інтеграції України в Європейський Союз. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.4. С. 311–314. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2010/20_4/311_Borodij_20_4.pdf
6. Буглай, Н. Зовнішня політика Польщі після вступу до НАТО. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2016. № 1, ч. 2. С. 137–141.
7. Вакулич В. М. Відносини “США – ЄС” і перспективи поширення інтеграційного процесу в Європі. Кіровоград : НАН України, 2000. 51 с.
8. Власюк О. Міжнародні і геополітичні аспекти необхідності європейської та євроатлантичної інтеграції. *Євроатлантикінформ*. 2005. № 6. С. 58–60.
9. Гельсінський Заключний акт : Нарада з безпеки і співробітництва в Європі, 1975 р. Київ : Інститут історії України НАН України, 2015. 97 с. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-5696-5/97.pdf> (дата звернення: 20.03.2025).
10. Голуб А. Стратегія національної безпеки Республіки Польща та політичний характер виконавчої влади в Польщі. *Наукові праці*

Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. № 4 (64). С. 12 –21.

11. Деделюк К., Герасимук М. Економічні та соціальні наслідки членства Польщі у Європейському Союзі. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2017. № 2. С. 31-40.

12. Денисенко В. І. Зрив підписання угоди про асоціацію України та ЄС (жовтень-листопад 2013 р.). *Сумська старовина*. 2019. №LV. С.30–45.

13. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства) : Договір Європ. екон. співтовариства від 25.03.1957 : станом на 1 січ. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення: 09.02.2025).

14. Європейський Союз. Що це таке і що він робить. *Європейська Комісія*. URL: <https://op.europa.eu/webpub/com/eu-what-it-is/uk/> (дата звернення: 17.03.2025).

15. Ждамарова А.В. Зовнішня політика сучасної держави: основні підходи до визначення поняття. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород, 2019. Вип. 6. С. 72–78.

16. Зеленько Г. Вишеградська четвірка матиме на Заході те, що заробить на Сході. *Політика і час*. 2005. № 2. С. 38–46.

17. Карлін М. І. Наслідки й проблеми інтеграції Польщі в Європейський Союз: погляд з України. *Науковий вісник*. 2009. № 3. С.154–157.

18. Кобенко О.Б. Історико-теоретичний аналіз інтеграції як глобального феномену. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 10. С. 172–179.

19. Ковальова О. Інтеграційні стратегії країн Центральної і Східної Європи на сучасному етапі розширення Євросоюзу. *Розширення ЄС: Аналітичний щоквартальник*. Київ, 2003. Вип. 1. С. 20–38.

20. Копійка В. В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. Київ, 2005. 448 с.

21. Кравченко С. О. Міжнародні організації як суб'єкти глобального управління. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2017. Т. 28(67), № 1. С. 6–11.

22. Курах Л. В. Поняття та види міжнародної інтеграції: теоретико-правовий аналіз. *Держава та регіони*. 2020. № 4 (79) том 2. С.11–16.

23. Левик Б. Досвід європейських країн під час входження у міжнародну систему колективної безпеки на шляху до вступу в НАТО. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2008. С.172–179.

24. Лише цифри. Що отримала Польща, ставши членом ЄС. *New Voice*. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/viyna-v-ukrajini-yak-provoditi-mobilizaciyu-butusov-pro-zsu-novini-ukrajini-50250990.html> (дата звернення: 06.04.2025).

25. Ложечкін В. С. До питання восьмої річниці перебування Польщі в ЄС. *Грані: Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2012. № 7. С. 15–20.

26. Мандрик І. П. Особливості соціально-економічного розвитку Польщі після вступу до Європейського Союзу. *Актуальні проблеми країнознавчої науки* : матеріали І Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луцьк, 9–10 жовтня 2014 р.) / за ред. В. Й. Лажніка. Луцьк, 2014. С. 27–31.

27. Месхія О. Генеза розвитку міжнародних організацій як інституціоналізованого механізму міжнародного співробітництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 6. С. 62–69.

28. Навчання збройних сил Польщі «Анаконда-2012». *Militaryni*. <https://militaryni.com/uk/news/navchannia-zbroinykh-syl-polshchi-anakonda-2012/> (дата звернення: 06.04.2025).

29. Нестеревич Д. В., Мельник Г. М. Членство Польщі в НАТО: безпекові виклики для регіону в контексті російсько-української війни. *Сучасні виклики в умовах трансформації системи міжнародних відносин: науковий збірник*. Київ, 2025. С. 75-78.

30. Польща – НАТО. *Ministry of National Defence*. URL: <https://www.gov.pl/web/national-defence/poland---nato> (дата звернення: 06.04.2025).

31. Польща – НАТО. Спогади дипломата про шлях до Альянсу. *Нова Польща*. URL: <https://novapolshcha.pl/article/polsha-nato-spogadi-diplomata-pro-shlyakh-do-alyansu/> (дата звернення: 06.02.2025).

32. Приймак Б. І. Політика Німеччини щодо держав Центральної та Східної Європи у період канцлерства Ангели Меркель : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2018. 232 с.

33. Проблема розширення НАТО. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/60.htm> (дата звернення: 06.02.2025).

34. Рекордний приплив прямих іноземних інвестицій до Польщі: збільшення на 82%. *Юридична газета*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/rekordniy-pripliv-pryamih-inozemnih-investiciy-do-polshchi-zbilshennya-na-82.html> (дата звернення: 06.04.2025).

35. Савченко В.Ф. «Шокова терапія»: польські здобутки, прорахунки і невдачі. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2014. № 3 (75). С. 14–20.

36. Стратегічні концепції НАТО: історія та сучасність крізь призму безпеки. URL: <https://ivanivka-gromada.gov.ua/news/1722705349/> (дата звернення: 17.03.2025).

37. У 2023 році польський експорт агропродовольчої продукції зріс. *Infagro*. URL: <https://infagro.com.ua/ua/2024/03/02/u-2023-rotsi-polskiy-eksport-agroprodovolchoyi-produktsiyi-zris/> (дата звернення: 06.04.2025).

38. Уханова І.О. Формування єдиного ринку товарів країн Європейського союзу: еволюція та наслідки лібералізації. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2018. Вип. 3 (40). С. 20–37.

39. Федонюк С. В. Наслідки приєднання до ЄС : Польща на фоні країн ЦСЄ. *Досвід вступу Польщі до Європейського Союзу : уроки для України : матеріали Міжнар. круглого столу (м. Луцьк, 21 трав. 2009 р.) / за ред. С. В. Федонюка*.

Луцьк, 2009. С. 92–116.

40. Формат з невизначеним майбутнім: історія, здобутки та перспективи Східного Партнерства. *Українська призма*. URL: <https://prismua.org/history-and-achievements-of-eastern-partnership/> (дата звернення: 06.02.2025).

41. Фтомова О. С. Бідність та нерівність: можливості зниження засобами фінансової політики : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07. Київ, 2020. 264 с.

42. Чигиринський В. А. Політико-правове проектування та державне конструювання системи забезпечення національної безпеки Республіки Польща: Уроки для України. Інвестиції: практика та досвід. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 13—14. С. 143—150.

43. Чупрій Л.В. Відродження концепту «Міжмор'я» в контексті подолання російської експансії. *Політичне життя*. 2017. Вип. 1–2. С. 118–124.

44. Шуба Т. П., Луняка В. А., Сашкова А. О. Шлях економічного розвитку Польщі до та після вступу до Європейського Союзу. *Економіка і суспільство*. 2017. №13. С. 150-156.

45. 25 lat Polski w NATO. Przeskok generacyjny zbrojeniówki. *Rzeczpospolita*. URL: <https://www.rp.pl/polityka/art39978351-25-lat-polski-w-nato-przeskok-generacyjny-zbrojeniowki> (дата звернення: 06.02.2025).

46. A brief look at some of the key dates in the organisation's history. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/world/2003/feb/11/nato.simonjeffery> (дата звернення: 06.02.2025).

47. Adamczyk A. Ewolucja oddziaływania Polski na politykę wschodnią Unii Europejskiej. *Studia Europejskie*. 2014. Nr. 3. S. 31–50.

48. Agenda 2000: for a stronger and wider Union | EUR-Lex. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:l60001> (дата звернення: 06.04.2025).

49. Agreement between the European Economic Community and the Polish People's Republic on trade and commercial and economic cooperation. *Official Journal of the European Communities*. 1989. L 339, Vol. 32. P. 2–53.

50. Antosiewicz M, Bartkiewicz P. Jak państwa UE-15 korzystają z realizacji polityki spójności w krajach Grupy Wyszehradzkiej? Warszawa : Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, 2017. 144 s.
51. Antoszewski A. Instytucje władzy ustawodawczej I wykonawczej. *Polityka w Polsce w latach 90: Wybrane problemy*. 1999. Nr 5. S. 95–114.
52. Asmus R. D. Rebuilding the Atlantic alliance. *Foreign Affairs*. 2003. Vol. 82, No 5. P. 23–31.
53. Bączkowski W. Panowie z warszawy i wstydlive zakątki. *Niezależna gazeta Polska «Nowe Panstwo»*. 2011. №4. C. 62.
54. Baczynski J. Ostatnie manewry: Polski marsz do NATO. *Polityka*. 1996. № 40. S. 85.
55. Balcer A., Wóycicki K. Polska na globalnej szachownicy. Warszawa : Wydawnictwo Poltext, 2014. 390 s.
56. Bankowicz M. Demokracja. Zasady, procedury, instytucje. Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2015. 201 s.
57. Barburska O. Wpływ polskiej dyplomacji na kształtowanie i realizację polityki wschodniej UE. *Studia Europejskie*. 2013. Nr. 4. S. 49–72.
58. Brzezinski Z. The way forward for an inspired NATO. *International Herald Tribune*. 1993. 2 Dec. P. 18.
59. Buras P., Pomorska K. Poland and the European Neighbourhood Policy. *Foreign Policy in Dialogue*. 2006. Vol. 6, No. 19. P. 34–43.
60. Chojan A. Fundamenty ideowe i cele polityki zagranicznej Prawa i Sprawiedliwości z perspektywy 2005 roku. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*. 2016. Nr. 1. S. 202–228.
61. Ciastoń R., Fleischer P., Lipka R., Mazurek K., Rdzanek G., Smura T. Siły Zbrojne RP – stan, perspektywy i wyzwania modernizacyjne. Warszawa, 2014. 99 s.
62. Ciesielska-Klikowska J. Francja i Niemcy w procesie integracji europejskiej w latach 1992– 2007. Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017. 592 s.
63. Ciesielska-Klikowska J. Francja i Niemcy w procesie integracji europejskiej w latach 1992– 2007. Lodz: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2017. 592 s.

64. Ciupiński A. Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony Unii Europejskiej. Geneza, rozwój, funkcjonowanie. Warszawa: Difin, 2013. 437 s.

65. Council Decision 98/260/EC of 30 March 1998 on the principles, priorities, intermediate objectives and conditions contained in the partnership for accession with the Republic of Poland. *Official Journal of the European Communities*. 1998. L 121. P. 6–10.

66. Croft S. The EU, NATO and Europeanisation: The Return of Architectural Debate. Redefining Security? The Role of the European Security Structures. *ARENA Workshop. European Security*. 2000. Vol. 9, No 3. P. 1 –20.

67. Dąbrowska M., Kos A. Rozwój współpracy wojskowej w stosunku do NATO na przykładzie udziału Wojska Polskiego i Bundeswehry w działania militarnych prowadzonych w Afganistanie. *Zeszyty Naukowe*. 2014. Nr. 1 (9). S. 53–64.

68. Der Stern. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA-der-stern/t-18676265/page-1> (дата звернення: 17.03.2025).

69. Die EU sollte sich ehrlich machen. *DER SPIEGEL* URL: <https://www.spiegel.de/politik/ausland/historiker-kiran-klaus-patel-ueber-die-geschichte-und-zukunft-der-eu-a-1270974.html> (дата звернення: 17.03.2025).

70. Drzewicki A. Proces rozszerzenia NATO jako instrument realizacji polskiej polityki wschodniej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*. 2013. Nr. 1 (1). S. 75–92.

71. Dustmann C., Frattini T., Rosso A. The Effect of Emigration from Poland on Polish Wages. *CReAM Discussion Paper*. London, 2012. No 29/12. C. 2-7.

72. Dylematy polityki bezpieczeństwa Polski na początku drugiej dekady XXI wieku / red. K. Czornik, M. Lakomy. Katowice : Wydawnictwo Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Katowicach, 2014. 460 s.

73. EC - Poland Association Agreement (1991). URL: <https://edit.wti.org/document/show/9a137640-e0c3-4ccc-b7c8-aab2c2646fc7> (дата звернення: 15.03.2025).

74. Edmunds T. NATO and its new members. *Survival*. 2003. Vol. 45, No 3. P. 147–166.

75. Enlargement and Article 10. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_49212.htm?selectedLocale=en (дата звернення: 04.03.2025).

76. Enlargement Negotiations: Poland. *European Parliament. Free movement of capital*. 2003. Chapter 4. C 1-2. URL: https://www.europarl.europa.eu/enlargement_new/negotiations/poland/pdf/poland_chap04_en.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

77. EUBAM - EU Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine. *EUBAM*. URL: <https://eubam.org/> (дата звернення: 06.02.2025).

78. EUR-Lex. *European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=en> (дата звернення: 06.02.2025).

79. Expanding Alliance: the overview; Poland, Hungary and the Czechs Join NATO. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1999/03/13/world/expanding-alliance-the-overview-poland-hungary-and-the-czechs-join-nato.html> (дата звернення: 06.02.2025).

80. Fiszer J. Współpraca transatlantycka. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczne. Warszawa : Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk : Fundacja im. Konrada Adenauera, 2014. 356 s.

81. Foreign trade turnover of goods in total and by countries in January-December 2020. *Główny Urząd Statystyczny*. URL: <https://stat.gov.pl/en/> (дата звернення: 17.03.2025).

82. Foreign trade turnover of goods in total and by countries in January-July 2023. *Statistics Poland*. URL: <https://stat.gov.pl/en/topics/prices-trade/trade/foreign-trade-turnover-of-goods-in-total-and-by-countries-in-january-july-2023,1,135.html#:~:text=Poland%20has%20the%20largest%20share%20in%20total,52.7%20in%20the%20corresponding%20period%20of%202022> (дата звернення: 09.04.2025).

83. Frankfurter Allgemeine Zeitung. URL: <https://www.faz.net/aktuell/> (дата звернення: 17.03.2025).

84. Gawlikowska-Hueckel K., Zielińska-Głębocka A., Integracja europejska. Od jednolitego rynku do unii walutowej. Warszawa : C. H. Beck, 2004. 340 s.

85. GDP per capita in PPS. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00114/default/table?lang=en> (дата звернення: 06.04.2025).

86. Górka-Winter B. NATO po Lizbonie: strategia dobra dla wszystkich. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 2011. Nr. 1. S. 161–171.

87. Habowski M. Stosunki polsko-amerykańskie po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w Unii Europejskiej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*. 2014. Nr. 1 (2). S. 135–152.

88. Historia. Od idei do utworzenia. *Litewsko-Polsko-Ukraińska Brygada im. Wielkiego Hetmana Konstantego Ostrońskiego*. URL: <https://litpolukrbrig.wp.mil.pl/pl/pages/historia-2018-02-23-b/> (дата звернення: 15.03.2025).

89. How Poland Became a Major European Player. *New Lines Institute*. URL: <https://newlinesinstitute.org/political-systems/how-poland-became-a-major-european-player/> (дата звернення: 17.03.2025).

90. How was NATO won? Assessing Poland's record in NATO after 25 years. *New Eastern Europe*. URL: <https://neweasterneurope.eu/2024/03/25/how-was-nato-won-assessing-polands-record-in-nato-after-25-years/> (дата звернення: 06.02.2025).

91. Informacja Ministra Spraw Zagranicznych o zadaniach polskiej polityki zagranicznej w 2008 r. *Dziennik Urzędowy*. 2008, № 4. S. 27 .

92. Intra and Extra-EU trade by Member State and by product group. Eurostat. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ext_lt_intratrd/default/table?lang=en (дата звернення: 06.04.2025).

93. Jakimowicz R. Członkostwo Polski w NATO jako determinanta bezpieczeństwa politycznego i militarnego. *Polityka zagraniczna Polski. 25 lat doświadczeń*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2016. 224 s.

94. Joint press point with NATO Secretary General Jens Stoltenberg and the President of Poland, Andrzej Duda. *NATO*. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_127127.htm (дата звернення: 06.04.2025).

95. Jozwiak W. Polskie gospodarstwa zdolne do rozwoju. *Postepy nauk rolniczych*. 1998. № 3. S. 53.

96. Kadinovic K. The expansion of NATO and the new European security. Washington, 1997. 38 p.

97. Kaplan R. D. The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate. New York : 2012. 432 s.

98. Kawecka-Wyrzykowska E. Ekonomiczne i pozaekonomiczne motywy członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Warszawa, 1996. 54 s.

99. Keesing's Record of World Events. *Refworld*. URL: <https://www.refworld.org/reference/countryrep/irbc/1996/en/96576> (дата звернення: 06.04.2025).

100. Keynote Address at the Annual Meeting of the World Economic Forum. *American Rhetoric: The Power of Oratory in the United States* URL: <http://www.americanrhetoric.com/speeches/condoleezzariceworlddeconomicforum.htm> (дата звернення: 06.04.2025).

101. Kohl H. *Erinnerungen 1982-1990*. Munchen, 2005. 1133 s.

102. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. Дата оновлення: 15.04.2024. URL: <https://biblioteka.sejm.gov.pl/konstytucje-swiata-polska/?lang=en> (дата звернення: 06.04.2025).

103. Kowal P. Kluczowe elementy stanowiska Polski wobec polityki wschodniej Unii Europejskiej. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*. 2015. Nr. 1 (48). S. 159–183.

104. Kowalczyk A. Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej w procesie integracji politycznej Europy: implikacje dla Polski. Katowice, 2013. 450 s.

105. Koziej S., Formuszewicz R. O potrzebie nowej strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. IV (32). S. 17–30.

106. Kulesa Ł. Poland's Deterrence and Defense Posture. Preparing for 21st Century Threats. *Defense Intelligence Brief*. 2016. № 4. P. 5.

107. Kuźniar R. Droga do wolności. *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*. Warszawa, 2012. 415 s.

108. Kuźniar R. NATO w nowym środowisku strategicznym. *Sprawy Międzynarodowe*. 2006. Nr. 3. S. 21–47.

109. Kuźniar R. Wzlot i upadek Europejskiej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. IV (32). S. 31–45.

110. Latawski P. The Transformation of Postcommunist Civil–military Relations in Poland. *European Security*. 2005. Vol. 14:1. P. 40–43.

111. Legucka A. Polityka wschodnia Unii Europejskiej. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, 2008. 180 s.

112. Lenczowski J. Full Spectrum Diplomacy and Grand Strategy: Reforming the Structure and Culture of U.S. Foreign Policy, 2011. 230 s.

113. List ministra spraw zagranicznych RP Andrzeja Olechowskiego do 16 państw członkowskich NATO. *Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*. URL:

<https://digit.pism.pl/dlibra/publication/753/edition/581/content> (data звернення: 03.02.2025).

114. List prezydenta RP Lecha Walesy do sekretarza Paktu Polnocnoatlantyckiego Manfreda Wornera w sprawie członkostwa polski w NATO. *Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*. URL: <https://digit.pism.pl/dlibra/publication/753/edition/581/content> (data звернення: 03.02.2025).

115. List sekretarza generalnego NATO Javiera Solany zapraszający Polskę do przystąpienia do Traktatu Północnoatlantyckiego. Bruksela. *Biblioteka Cyfrowa Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych*. URL: <https://digit.pism.pl/dlibra/publication/753/edition/581/content> (data звернення: 03.04.2025).

116. Madrycka deklaracja w sprawie bezpieczeństwa i współpracy euroatlantyckiej. Madryt, lipiec 1997. *Studia Europejskie*. URL: https://journalse.com/pliki/pw/3-1997_spis.pdf (data звернення: 06.04.2025).

117. Magdziak-Miszewka A. Stosunku polsko-ukraiński. Problemy międzynarodowe. *Biuletyn Centrum Stosunków międzynarodowych Instytutu Spraw Publicznych*. Warszawa, 1997. S. 64–87.

118. Matulska-Bachura A. How export of services is measured in Poland. *Statistics Poland*. Rome, 2018. C. 4.

119. Michalski A. Stosunki Polski ze Stanami Zjednoczonymi. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 2006. Nr. 1. S. 81–88.

120. Migration to and from the EU. Eurostat. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration to and from the EU&oldid=667419](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_to_and_from_the_EU&oldid=667419) (data звернення: 06.04.2025).

121. Milczarek D. Między Waszyngtonem a Brukselą – możliwe kierunki rozwoju polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. *Studia Europejskie*. 2006. Nr. 2. S. 9–32.

122. Misja Obserwacyjna UE w Gruzji – EUMM Georgia. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/summary/eu-monitoring-mission-in-georgia-eumm-georgia.html?fromSummary=25> (data звернення: 06.02.2025).

123. Miszczak K. Polska a Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej. *Myśl Ekonomiczna i Polityczna*. 2014. Nr. 3 (46). S. 200–223.

124. Mojak R. The Institution of the President of Poland in Time of Constitutional Transitions. Warsaw : Wydawnictwo Sejmowe, 1994. 311 p.

125. Mróz M. Między Polską piastowską a jagiellońską. Kontrowersje wokół kierunków realizacji polskiej polityki zagranicznej po akcesji do Unii Europejskiej. *Dyplomacja i bezpieczeństwo*. 2013. Nr. 1 (1). S. 15–30.

126. MSZ: polsko-rosyjskie konsultacje m.in. o rosyjskich miejscach pamięci. *Dzieje.pl*. URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/msz-polsko-rosyjskie-konsultacje-min-o-rosyjskich-miejscach-pamieci/> (data звернення: 06.04.2025).

127. Musiałek P. Główne kierunki polityki zagranicznej rządu Donalda Tuska w latach 2007–2011 / red. P. Musiałek. Kraków: Wydawnictwo eSPe, 2012. 317 s.

128. NATO expansion wasn't ruled out. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1995/08/10/opinion/IHT-nato-expansion-wasnt-ruled-out.html> (data звернення: 17.03.2025).

129. NATO Mini. Comm. Rome Declaration, 8th Nov 1991. *NATO*. URL: <https://www.nato.int/docu/comm/49-95/c911108a.htm> (data звернення: 06.04.2025).

130. NATO's Steadfast Jazz exercise gets underway. *NATO*. URL: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_104648.htm?selectedLocale=en (data звернення: 06.04.2025).

131. North Atlantic Cooperation Council (1991-1997). *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69344.htm (data звернення: 06.04.2025).

132. Nowak J. The European security architecture: after the NATO decisions in Madrid. Washington, 1997. P.177–194.

133. Orzelska-Stączek A. Rola Polski w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa w ocenie głównych sił politycznych. System euroatlantycki i bezpieczeństwo międzynarodowe w multipolarnym świecie. Miejsce i rola Polski w euroatlantyckim systemie bezpieczeństwa / red. J. M. Fiszer. Wydawca: Instytut Studiów Politycznych PAN. Warszawa, 2013. S. 281–300.

134. Osińska L. Miejsce Ukrainy w koncepcjach polityki wschodniej III RP. *Dialogi polityczne*. 2009. Nr. 11. S. 129–149.

135. Pacuła P. Polska – USA: co może nam dać partnerstwo z Waszyngtonem. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2008. Nr. I–II (7–8). S. 83–95.

136. Pan Jan prowadził Polskę do NATO. *Wyborcza.pl*. URL: <https://wyborcza.pl/7,76842,2506750.html> (дата звернення: 06.02.2025).

137. Partnership for Peace: Framework Document. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_24469.htm (дата звернення: 06.02.2025).

138. Partnership with the Countries of Central and Eastern Europe. *NATO*. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_23858.htm (дата звернення: 06.02.2025).

139. Patten Ch. The European Union and the World. *Europe in the New Century. Visions of an Emerging Superpower*. 2001. № 77(4). P. 1008–1009.

140. Plan modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2013-2022. URL: https://zbrojni.blob.core.windows.net/pzdata/TinyMceFiles/program_modernizacji_technicznej_szrp.pdf (дата звернення: 06.04.2025).

141. Podgórsańska R. Polityka zagraniczna w kampaniach wyborczych Lecha Kaczyńskiego i Donalda Tuska w 2005 roku – prognozy na 2010 rok. *Kultura i Edukacja*. 2010. Nr. 3 (77). S. 56–76.

142. Poland (POL) Exports, Imports, and Trade Partners. The Observatory of Economic Complexity. URL: <https://oec.world/en/profile/country/pol?selector345id=2018> (дата звернення: 09.04.2025).

143. Poland and NATO. *POLAND IN NATO*. URL: <HTTPS://WWW.GOV.PL/WEB/NATO-EN/POLAND-IN-NATO2> (дата звернення: 19.03.2025).

144. Poland Is the Key/Clinton and a Sense of History: Moving Cautiously on NATO Expansion Eastward. *The New York Times*. URL: <https://www.nytimes.com/1995/05/29/IHT-poland-is-the-keyclinton-and-a-sense-of-history-moving-cautiously-on.html> (дата звернення: 05.02.2025).

145. Poland's Association Agreement with the European Union. URL: <https://czasopisma.inp.pan.pl/index.php/dpc/article/download/4944/3444> (дата звернення: 16.03.2025).

146. Poland's Foreign Policy in the 21st Century / ed. by Stanisław Bieleń. Warsaw, 2011. 462 s..

147. Poland's population to fall to 30.4 mln in 2060 reports stats office. *Polska Agencja Prasowa*. URL: <https://www.pap.pl/en/news/polands-population-fall-304-mln-2060-reports-stats-office> (дата звернення: 06.04.2025).

148. Polska droga do NATO. URL: https://archiwum-32drop.wp.mil.pl/pl/18_21.html (дата звернення: 05.03.2025).

149. Polska europejska czy narodowa / red. M. Jarosz. Warszawa, 2014. 273 s.

150. Polska w UE. Spektakularny rozwój eksportu i sukces biznesu. *Money.pl*. URL: <https://www.money.pl/gospodarka/polska-w-ue-spektakularny-rozwoj-eksportu-i-sukces-biznesu-7100479999249056a.html> (дата звернення: 06.04.2025).

151. Popowski M. Transatlantyckie struktury bezpieczeństwa w obliczu kryzysu ukraińskiego. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. IV (32). S. 97–105.

152. President of Poland (2010-2015) Bronisław Komorowski on achievements, challenges and prospects of the European dimension of the Polish-Ukrainian strategic partnership. *Ivan Franko National University of Lviv*. URL: <https://lnu.edu.ua/en/president-of-poland-2010-2015-bronislav-komorowski-on-achievements-challenges-and-prospects-of-the-european-dimension-of-the-polish-ukrainian-strategic-partnership/> (дата звернення: 06.04.2025).

153. Programu integracji Polski z NATO i modernizacji SZ RP na lata 1998–2012. URL: <https://publisherspanel.com/api/files/view/40415.pdf> (дата звернення: 06.04.2025).

154. Protokół do Traktatu Północnoatlantyckiego o przystąpieniu Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.bbn.gov.pl/download/1/15755/ProtokoldoTraktatu.pdf> (дата звернення: 15.03.2025).

155. Przewodnictwo Polski w Radzie Unii Europejskiej : raport końcowy z przygotowania i sprawowania prezydencji : raport przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 17 kwietnia 2012 r. Warszawa, 2012. 279 s.

156. Publications. NATO. URL: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/79511.html> (дата звернення: 06.02.2025).

157. Publikacje PISM. PISM. URL: <https://pism.pl/> (дата звернення: 06.02.2025).

158. Real GDP growth rate - volume. Eurostat. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en> (дата звернення: 06.04.2025).

159. Rosamond B. Theories of European Integration. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2000. 232 p.

160. Saryusz-Wolski: nie ma nic zdrożnego w tym, żeby dostarczać broń Ukrainie. TVN24. URL: <https://www.tvn24.pl/wiadomosci-z-kraju,3/saryusz-wolski-nie-ma-niczdroznego-w-tym-zeby-dostarczac-bron-ukrainie,465977.html> (дата звернення: 06.02.2025).

161. Shadows of history on Poland's foreign policy. Financial Times. URL: <https://www.ft.com/content/05590f03-bce6-4632-9968-eb1f3ffb96a3> (дата звернення: 05.02.2025).

162. Siaroff A. Comparative Presidencies: The Inadequacy of the Presidential, SemiPresidential and Parliamentary Distinction. *European Journal of Political Research*. 2003. № 42 (3). P. 287–312.

163. Signatures of Partnership for Peace Framework Document. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_82584.htm (дата звернення: 06.04.2025).

164. Smolar A. Polska polityka wschodnia i członkostwo w Unii Europejskiej. „Wymiar Wschodni” UE – szansa czy idée fixe polskiej polityki? / red. P. Kowal. Warszawa, 2002. 39 s.

165. Solmon G. B. The NATO Enlargement Debate, 1990-1997 : Blessings of Liberty. Westport, London, 1998. 189 p.

166. Statement by the Polish Foreign Minister K. Skubiszewski at the meeting of the North Atlantic Cooperation Council. Brussels. December 18, 1992. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23957.htm (дата звернення: 06.04.2025).

167. Stemplowski R. Poland in the World System: Transformation of the Political System and Foreign Policy Making. *Evropa*. 2001. № 1. P. 279–287.

168. Stępniewski T. The Eastern Policy of the European Union. The Role of Poland. *Politeja*. 2016. Vol. 13. No. 41. P. 181–193.

169. Stosunki dwustronne z państwami regionu: Gruzja. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. URL: http://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polityka_wschodnia/stosunki_dwustronne_polityka_wschodnia/polska_i_gruzja;jsessionid=85A8D3A85F86D3F4B7E8564142CEA0FA.cmsap6p (дата звернення: 06.02.2025).

170. Stosunki dwustronne z państwami regionu: Mołdawia. *Ministerstwo Spraw Zagranicznych*. URL: http://www.msz.gov.pl/pl/p/msz_pl/polityka_zagraniczna/polityka_wschodnia/stosunki_dwustronne_polityka_wschodnia/moldawia;jsessionid=85A8D3A85F86D3F4B7E8564142CEA0FA.cmsap6p (дата звернення: 06.02.2025).

171. Stowarzyszenie «Dom Kaukaski w Polsce». *Ngo.pl*. URL: <https://spis.ngo.pl/242846-stowarzyszenie-dom-kaukaski-w-polsce> (дата звернення: 06.04.2025).

172. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 2014. 57 с.

173. Stuttgarter Zeitung. URL: <https://www.stuttgarter-zeitung.de/> (дата звернення: 17.04.2025).

174. Szczerski K. Utopia europejska. Kryzys integracji i polska inicjatywa naprawy. Kraków, 2017. 256 s.

175. The NATO Handbook. Belgium : Public Diplomacy Division, 1998. 405 s.

176. The Warsaw Security Forum 2014. *Leading defence news hub*. URL: <https://defence24.com/warsaw-security-forum-2014> (дата звернення: 15.04.2025).

177. Treaty of Amsterdam. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/56e15a9a-7508-4a2b-9bbe-b5c3d2605ae4> (дата звернення: 15.03.2025).

178. Treaty of Nice. *European Parliament*. URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-nice> (дата звернення: 06.04.2025).

179. Treaty on European Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF (дата звернення: 15.03.2025).

180. Tworzymy państwo prawa. *Dzieje.pl*. URL: <https://dzieje.pl/aktualnosci/wystapienie-tadeusza-mazowieckiego-w-sejmie-24-sierpnia-1989-r> (дата звернення: 17.03.2025).

181. U.S. Economic Assistance to Poland. *U.S. Department of State (Archive)*. URL: https://1997-2001.state.gov/regions/eur/fs_poland_asst.html (дата звернення: 04.03.2025).

182. Unemployment, total (% of total labor force). *World Bank Open Data*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2024&locations=PL&start=1991&view=chart> (дата звернення: 09.04.2025).

183. Ustawa z dnia 24 marca 1920 r. o nabywaniu nieruchomości przez cudzoziemców : Dz. U. 1920 nr 31 poz. 178. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19200310178> (дата звернення: 09.02.2025).

184. Verbatim report of proceedings - Wednesday, 9 October 2002. *European Parliament*. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-5-2002-10-09_GA.html (дата звернення: 06.04.2025).

185. Wągrowska M. NATO – pytania o przyszłość. *Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego*. 2011. Nr. 4 (3). S. 11–24.

186. Wallace, W. *The Dynamics of European Integration* : monograph. London, New York, 1990. 308 p.

187. Winid B. Od Bukaresztu do Chicago – NATO w obliczu wyzwań i nowych możliwości. *Bezpieczeństwo Narodowe*. 2014. Nr. I (29). S. 77–97.

188. Współpraca transatlantycka. Aspekty polityczne, ekonomiczne i społeczne / red. J. M. Fiszer, P. Olszewski, B. Piskorska, A. Podraza. Warszawa : Instytut Studiów Politycznych PAN, 2014. 356 s.

189. Wystąpienie prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej A. Kwaśniewskiego przed Radą Północnoatlantycką. Bruksela, 17 stycznia 1996 r. Zbiór Dokumentów. 1996. T. 52, nr 1. S. 543.

190. Wystąpienie premiera Rzeczypospolitej Polskiej Jerzego Buzka wygłoszone w Sejmie. *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej*. URL: https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/komunikat.xsp?documentId=088D84288D0A16D1C12583BA00326C4D&symbol=M_WYDARZENIA_KOMUNIKAT (дата звернення: 06.04.2025).

191. Zając J. Poland's Security Policy: The West, Russia, and the Changing International Order. London : Palgrave Macmillan, 2016. 266 s.

192. Zapałowski A. Rola Sił Zbrojnych RP w zapewnieniu bezpieczeństwa wewnętrznego. *Geopolityka*. URL: <https://geopolityka.net/rola-sil-zbrojnych-rp-w-zapewnieniu-bezpieczenstwa-wewnetrznego/> (дата звернення: 06.04.2025).

193. Zięba R. Bezpieczeństwo w polityce zagranicznej RP rządu koalicji Platformy Obywatelskiej i Polskiego Stronnictwa Ludowego. *Stosunki Międzynarodowe – International Relations*. 2013. Nr. 1–2. S. 9–33.

194. Zięba R. Implikacje stosunków polsko-amerykańskich dla polityki zagranicznej Polski. *Przegląd Politologiczny*. 2015. Nr. 2. S. 7–20.

195. Zięba R. Polityka zagraniczna Polski w strefie euroatlantyckiej. Warszawa, 2013. 312 s.

196. Zięba R. Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej. Warszawa : Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2007. 280 s.

197. Zrównowazona Europa do 2030 r. Komisja Europejska. URL: https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_pl (дата звернення: 15.03.2025).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Динаміка ВВП та зовнішньоторговельних показників Польщі, 2004-
2020 рр. (млрд дол. США)**

Рік	ВВП	Експорт	Імпорт	Зовнішньоторгівельний товарообіг	Зовнішньоторговельний баланс
2004	255,3	75,0	89,7	164,7	-14,6
2005	306,3	89,4	101,6	191,1	-12,2
2006	344,6	110,8	127,0	237,8	-16,2
2007	429,0	140,1	165,7	305,9	-25,6
2008	533,6	170,5	208,8	379,3	-38,3
2009	439,8	136,5	149,5	286,0	-13,0
2010	479,8	159,7	178,0	337,8	-18,3
2011	528,3	188,7	210,6	399,3	-21,9
2012	498,5	185,4	199,1	384,4	-13,7
2013	521,0	205,0	207,6	412,6	-2,6
2014	542,6	220,1	223,6	443,6	-3,5
2015	477,5	199,1	196,5	395,6	2,7
2016	472,3	203,8	199,5	403,3	4,3
2017	526,6	234,4	233,8	468,2	0,6
2018	587,4	263,6	269,0	532,5	-5,4
2019	597,2	266,6	265,3	531,9	1,3
2020	595,9	271,1	257,2	528,2	13,9